
El camí cap a la democràcia paritària a la Generalitat de Catalunya

---

ÍNDEX

1. Presentació	Pàg. 4
2. Introducció	Pàg. 6
2.1. Factors generals que condicionen la presència política de la dona i la seva evolució creixent	Pàg. 8
2.1.1. El feminisme	Pàg. 8
2.1.2. El moviment sufragista	Pàg. 10
2.1.3. L'educarització i la formació de la dona	Pàg. 12
2.1.4. La inserció laboral femenina	Pàg. 15
2.1.5. Polítiques de paritat	Pàg. 18
3. La dona en la política europea durant els darrers anys	Pàg. 23
3.1. La dona política a Finlàndia	Pàg. 23
3.1.1. L'evolució en càrrecs polítics	Pàg. 23
3.1.2. La igualtat de drets i deures i el sufragi universal	Pàg. 28
3.1.3. L'educarització i la formació de la dona	Pàg. 29
3.1.4. La inserció de la dona en el món laboral	Pàg. 29
3.1.5. Mesures de paritat	Pàg. 30
3.2. La dona política a França	Pàg. 32
3.2.1. L'evolució en càrrecs polítics	Pàg. 32
3.2.2. La igualtat de drets i deures i el sufragi universal	Pàg. 37
3.2.3. L'educarització i la formació de la dona	Pàg. 40
3.2.4. La inserció de la dona en el món laboral	Pàg. 42
3.2.5. Mesures de paritat	Pàg. 43
3.3. La dona política a Escòcia	Pàg. 45
3.3.1. Introducció al sistema polític	Pàg. 45
3.3.2. L'evolució en càrrecs polítics	Pàg. 46
3.3.3. La igualtat de drets i deures i el sufragi universal	Pàg. 50
3.3.4. L'educarització i la formació de la dona	Pàg. 52
3.3.5. La inserció de la dona en el món laboral	Pàg. 54
3.3.6. Mesures de paritat	Pàg. 56
3.4. La dona política a Espanya	Pàg. 57
3.4.1. L'evolució en càrrecs polítics	Pàg. 58
3.4.2. La igualtat de drets i deures i el sufragi universal	Pàg. 60

3.4.3. L'escolarització i la formació de la dona	Pàg. 64
3.4.4. La inserció de la dona en el món laboral	Pàg. 66
3.4.5. Mesures de paritat	Pàg. 68
3.5. La dona política a Catalunya	Pàg. 70
3.5.1. Introducció al sistema i l'evolució en càrrecs polítics	Pàg. 70
3.5.2. La igualtat de drets i deures i el sufragi universal	Pàg. 74
3.5.3. L'escolarització i la formació de la dona	Pàg. 76
3.5.4. La inserció de la dona en el món laboral	Pàg. 78
3.5.5. Mesures de paritat	Pàg. 79
4. Conclusions	Pàg. 82
5. Fonts d'informació	Pàg. 88
5.1. Bibliografia	Pàg. 88
5.2. Documents en línia	Pàg. 88

1. PRESENTACIÓ

Aquest treball de recerca es desenvolupa a partir de la següent hipòtesi: la presència de dones en la composició actual del Parlament i del Consell Executiu de la Generalitat de Catalunya ha evolucionat satisfactòriament, fins a arribar a nivells homologables als dels països referents del nostre entorn, degut a la influència d'un seguit de factors socials universals i identificables.

Així doncs, el seu objectiu principal és realitzar un estudi històric entre diferents països de la Unió Europea tant pel que fa al desenvolupament de la dona en el món de la política, com als factors que el condicionen, per tal de poder establir lligams comuns i extreure'n conclusions que refutin o confirmin la hipòtesi precitada, a més d'intentar, si s'escau, fer una previsió de la participació femenina en la Generalitat catalana del futur.

Per tal de dur-lo a terme, s'ha limitat el camp de treball de les tres línies que, a continuació, s'esmenten. El primer límit s'aplica als òrgans públics a incloure. En aquest sentit, l'estudi posa el focus només en la composició del Parlament i del Govern –el dos principals ens que conformen la Generalitat–, que es comparen amb les cambres baixes i el repartiment de càrrecs de govern de la resta de països. Queden excloses, doncs, les cambres altes –senats–, ja que aquestes no existeixen a Catalunya i, a més, no sempre s'han constituït a partir d'un mètode democràtic.

En segon terme, s'ha restringit el nombre d'estats europeus que han de ser comparats amb Catalunya. S'han triat aquells que han semblat ser els més representatius: Finlàndia, per ser un dels països amb major paritat i el primer en acceptar el sufragi universal; França, en tant que bressol de la democràcia contemporània i origen del feminisme com a fenomen polític i social; Escòcia, en ser un país que políticament presenta moltes semblances amb Catalunya; i Espanya, per la simple raó que Catalunya en forma part, compartint història, text constitucional i camp legislatiu.

L'últim àmbit a delimitar han estat els factors condicionants. Així, se n'han determinat cinc: el feminisme i la lluita per la igualtat de drets i deures, el sufragisme, l'escolarització i la formació de la dona, la inserció laboral femenina i, finalment, les mesures de paritat. La justificació d'aquesta tria es desplega en la introducció, el cos i les conclusions del treball.

D'altra banda, el mètode emprat es basa en la recerca bibliogràfica, per tal de poder observar l'evolució històrica de cada factor i la de la dona en la política, país per

país. Així, fonamentalment, s'han consultat llibres sobre el feminisme i webs d'instituts d'estadística, d'associacions feministes i d'organismes oficials dels estats estudiats. Posteriorment, a partir de totes les dades extretes, s'ha dut a terme un estudi comparatiu entre les cinc nacions, que ha permès arribar a unes conclusions determinades.

Altrament, tot i que a primera vista sembla que la metodologia no hagi de presentar cap dificultat, a la pràctica sí que se n'han trobat. En primer lloc, pel que fa a la llengua. Aquest problema ha comportat que, d'una banda, l'extracció de dades de Finlàndia i França hagi estat complicada per algú que no domini els seus respectius idiomes i, de l'altra, que hagi estat impossible estudiar Alemanya –un dels estats inicialment plantejats com a objecte d'estudi, per la seva importància en el marc europeu actual i per les semblances històriques amb Espanya i Catalunya–, a causa d'haver-hi poca informació estadística en anglès.

En segon terme, també cal destacar les dificultats entorn els textos legislatius, sobretot referents a Escòcia, ja que comparteix lleis d'àmbit general amb la resta de les regions britàniques –les quals a més no tenen una constitució determinada–, a part de tenir el seu web oficial poc actualitzat pel que fa a estadístiques i millores de les condicions de la dona.

Així doncs, partint de la metodologia i dels elements a estudiar, s'ha estructurat el treball de la següent manera: la part més extensa, el cos, on es descriu l'evolució de tots els factors en cada país; i les conclusions, on s'estableixen connexions entre ells per arribar a elaborar un seguit de judicis finals, a més de refutar o confirmar la hipòtesi.

Per finalitzar, cal recordar que el treball va acompanyat d'un annex, en el qual s'hi troba informació addicional –marcada al llarg del cos amb asteriscs (*)–, important per acabar de donar una imatge global del tema tractat. Així, s'hi han inclòs fragments de lleis i de constitucions, llistes dels parlaments dels països o altres documents, com ara publicacions a favor dels drets a la dona.

2. INTRODUCCIÓ

Segons l'Institut d'Estudis Catalans, s'entén com a *democràcia* aquell “sistema de govern basat en el principi de participació igualitària de tots els membres de la comunitat en la presa de decisions d'interès col·lectiu”¹.

D'entrada, però, per poder entendre la posició actual de la dona en la política d'un país constitucional com Catalunya, s'ha de tenir en compte que, tal i com es veurà, inicialment la democràcia fou dissenyada per i per a homes, de tal manera que el sector femení de la població n'estava exclòs. És així com, durant el voltant de cent cinquanta anys, es lluità persistentment per assolir la igualtat de drets i deures que permetessin a la dona la possibilitat d'arribar a elegir i ser elegida per representar la nació en el parlament i el govern –els dos òrgans estudiats en aquest treball–. Així, una cop assolida la paritat en totes les vessants, és quan es pot dir que ens trobem davant un sistema democràtic afí amb la definició abans referida.

En el cas d'Europa, a partir de mitjan anys quaranta és quan la dona és present, d'una manera generalitzada, en les cambres baixes i els governs. Inicialment, amb una participació molt minsa, tot i que, amb el pas del temps i gràcies al seguit de factors condicionants, ha anat augmentant fins a gairebé equiparar-se a la masculina en alguns països. Així doncs, en els següents dos gràfics, es representen, respectivament, l'evolució femenina en els parlaments europeus, i en l'escocès i el català des del 1990 fins al 2011²; i el percentatge dels ministres dels actuals governs i dels membres del Consell Executiu català en funció del sexe³.

---

¹ INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. “Democràcia”. En Diccionari de la llengua catalana. Segona edició [en línia]. Espanya: Institut d'Estudis Catalans, 2012 [Consulta: 9 de novembre de 2012]. Disponible a:

<<http://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=democr%E0cia&operEntrada=0>>

² Dades extretes de:

UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE. *Members of national parliament by sex* [en línia]. [Consulta: 9 de novembre de 2012]. Disponible a:

<http://w3.unece.org/pxweb/dialog/varval.asp?ma=001_GEPDNatParliament_r&path=../database/STAT/30-GE/05-PublicAnddecision/&lang=1&ti=Members+of+national+parliament+by+sex>

INTER-PARLAMENTARY UNION. *Women in politics* [En línia]. Suïssa: Inter-Parliamentary Union, 2005.

[Consulta: 9 de novembre de 2012]. Pàgines 1-4. Disponible a:

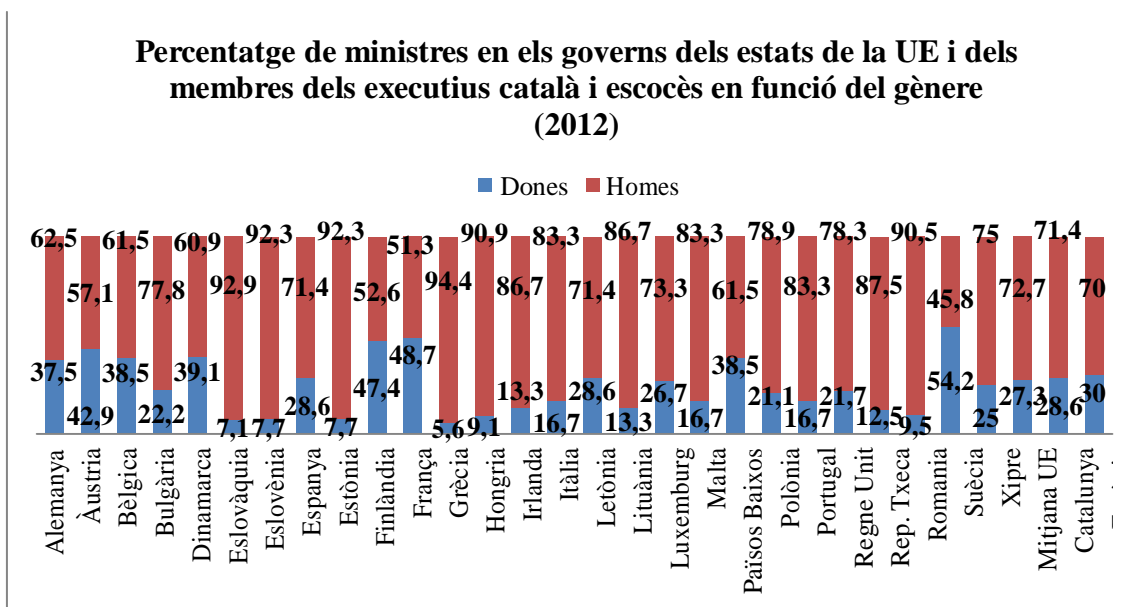
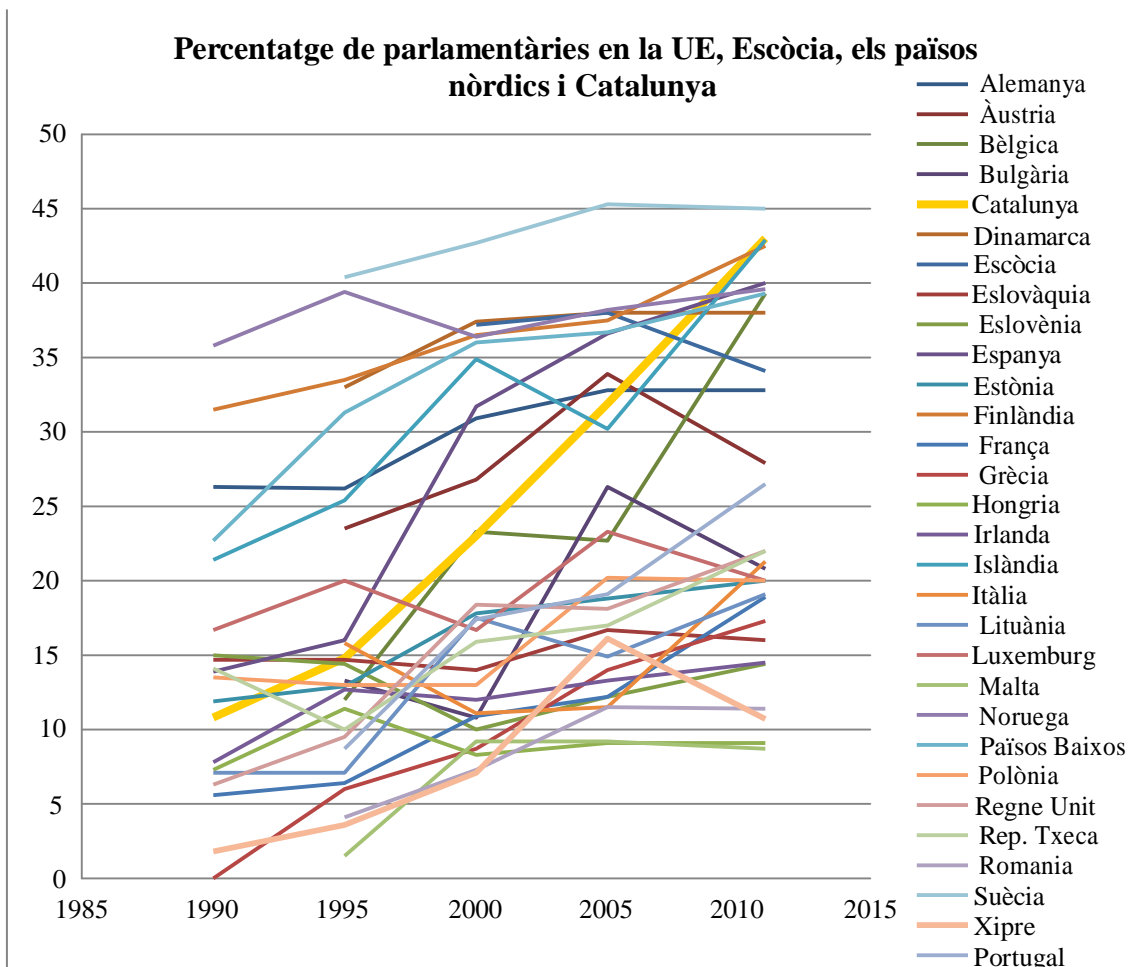
<http://www.ipu.org/PDF/publications/wmn45-05_en.pdf>

³ FOUNDATION ROBERT SCHUMAN. *Femmes ministres au sein des gouvernements* [En línia]. França:

Foundation Robert Schuman, 2012. [Consulta: 9 de novembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.robert-schuman.eu/doc/femmes_en_europe.pdf>

D'altra banda cal mencionar que en la quantitat total de ministres també hi figuren els càrrecs de primer ministre i secretaris de l'estat. Pel que fa referència a Catalunya, els seus percentatges es basen en la composició del Consell Executiu –president, vicepresident i consellers–; mentre que a Escòcia, aquest és representat en base el Cabinet i les subsecretaries generals.

És així com, primerament, amb l'objectiu de situar el lector, es farà una introducció general de la definició i l'avanç dels cinc factors socials precitats en la presentació del treball, que permetran ser compresos amb més facilitat una vegada contextualitzats dins de Finlàndia, França, Escòcia, Espanya i, especialment, Catalunya. D'altra banda, és convenient ressaltar que, durant aquesta primera secció, es citaran documents, esdeveniments i personatges històrics que posteriorment estaran desenvolupats amb més profunditat en els apartats independents de cada un d'aquests països.

2.1. FACTORS GENERALS QUE CONDICIONEN LA PRESENCIA POLÍTICA DE LA DONA I LA SEVA EVOLUCIÓ CREIXENT

2.1.1. El feminisme

La història de les dones va íntimament lligada a la del feminisme per dues raons fonamentals: primerament, perquè ha servit de motor social per aconseguir la igualtat de drets entre gèneres i, en segon lloc, perquè ha proporcionat al sector femení un seguit de recursos teòrics i epistemològics necessaris per afrontar aquests canvis que reivindica. Per tant, es pot dir que el feminisme és un corrent antisexista, és a dir, no defensa la superioritat de cap dels dos sexes, a diferència d'altres ideologies com el masclisme o el femellisme.

El detonant d'aquest moviment fou la Revolució Francesa (1789 – 1814), els objectius de la qual eren la igualtat davant la llei, la llibertat i l'obtenció dels drets polítics per part del poble, tot i que els seus clars protagonistes varen ser els homes, deixant en segon pla el sector femení. Aquest esdeveniment, doncs, no comportà cap millora directa en el nivell de vida de la dona. Com a conseqüència, aquesta emprengué la seva petita revolució amb els fins de reclamar un paper en la societat i exigir, a més, els drets a vot i a l'escolarització, per tal de jugar amb les mateixes cartes que els homes. D'aquesta manera, ja durant els anys 1788 i 1789 es començaren a redactar documents com *Pétition des femmes du Tiers Etat au Roi** [“Petició de les dones al rei del tercer estat”] o *Cahier des Doléances et Réclamations des Femmes** [“Llista de queixes i denúncies de les dones”].

No obstant, al llarg del recorregut d'aquesta ideologia, hi ha hagut diferents personatges, majoritàriament dones, que hi han deixat petjada, com seria el cas de Olympe de Gouges, Mary Wollstonecraft, Clara Campoamor, Simone de Beauvoir o Betty Friedan.

La primera feminista reconeguda fou Olympe de Gouges, escriptora francesa qui, en plena Revolució, redactà la *Déclaration des Droits de la Femme et de la Citoyenne** [“Declaració dels drets de la dona i la ciutadania”, 1791]. En la seva obra més cèlebre, es reclamava, per primer cop en la història, la dignitat de les dones i el reconeixement dels seus drets i llibertats fonamentals, i es feia crítica, a la vegada, de la *Déclaration des Droits de l’Homme et du Citoyen* [“Declaració dels drets de l’home i el ciutadà”, 1789], en la qual només es feia referència als barons.

En segon terme, hi ha Mary Wollstonecraft, escriptora i filòsofa anglesa, autora d’*A Vindication of the Rights of Woman* [“Vindicació dels drets de la dona”, 1792], obra en la qual intentà reivindicar el dret a l’escolarització del col·lectiu femení –sempre en funció de la seva classe social–, ja que defensava que aquest tenia un paper essencial i actiu en el funcionament de l’estat i a la vegada de la família.

Per altra banda, hi ha Clara Campoamor, diputada durant la II República Espanyola, que lluità per als drets de la dona i reivindicà el sufragi universal, acceptat finalment el 1931 i portat a la pràctica en les següents eleccions del 1933.

En quart lloc, Simone de Beauvoir, filòsofa existencialista francesa que escriví assaigs com *Le Deuxième Sexe* [“El segon sexe”, 1949], fonamental per al moviment feminista. En aquest llibre, Beauvoir intentà desglossar el que s’entenia per *dona* –un producte cultural, segons ella–, des de diferents àmbits d’estudi i teories.

Finalment, trobem Betty Friedan, líder del moviment feminista dels anys seixanta i setanta a EUA i autora de *The Feminine Mystique* [“La mística de la feminitat”, 1963], assaig en què féu crítica del paper de la dona d’aquells moments en la societat, el qual provocava que se sentís alienada, és a dir, no realitzada, insatisfeta i infeliç.

Totes aquestes filòsofes i líders, i especialment les obres de Friedan i Beauvoir, foren la base de la segona generació del feminisme, la qual nasqué una vegada acabada la Segona Guerra Mundial (1939-1945), un moment en què, per una banda, la democràcia i el desenvolupament econòmic eren molt presents a Occident i, per l’altra, en què es varen descobrir i comercialitzar nous mètodes anticonceptius que aportaren més autonomia i dret a decidir a la dona.

Aquesta segona generació de feministes s’acabà fent molt present durant els anys setanta, aconseguint que l’ONU declarés el 1975 l’Any Internacional de la Dona, cosa que comportà que països de tot el món haguessin de modificar la seva constitució i

lleis respecte l'educació de les dones, i intentar disminuir els aspectes socials discriminatoris de la població femenina.

Finalment, és remarcable esmentar la I Conferència Mundial de les Dones (Mèxic, 1975), la Conferència de Nairobi (1985) i la IV Conferència Mundial de la Dona (Pequín, 1995), reunions internacionals⁴, que han lluitat per als drets de la dona i han fet públics i resolt molts problemes socials que aquesta pateix, tant en països desenvolupats com en subdesenvolupats –aquests últims, la majoria dels quals es troben en situacions polítiques de repressió i manca de llibertats–.

2.1.2. El moviment sufragista

El moviment sufragista fou un moviment organitzat per dones per aconseguir el dret a vot i que s'inicià a finals del segle XIX en els països anglosaxons com Gran Bretanya⁵ i, posteriorment, EUA –ambdós eren clarament els pioners econòmicament, social, política i cultural durant la Segona Revolució Industrial–. A més, poques dècades després, s'espargí per la resta d'estats europeus i les seves colònies.

Tal com s'ha dit, el sufragisme britànic fou el precursor i a la vegada el més reivindicatiu i heterogeni, provocant que s'acabés dividint en una branca moderada i en una altra de caire més radical. No obstant, el primer organisme que sorgí fou el National Society for Woman's Suffrage [“Associació Nacional per al Sufragi Femení”, 1867], com a resposta a la negativa de la Cambra britànica a la proposta que dos parlamentaris presentaren a favor del vot femení, recolzada per més d'un miler de firmes populars. Durant les pròximes dues dècades, la NSWS fou l'encarregada de presentar esmenes en el Parlament respecte els drets de la dona, tot i que la majoria no arribaren a quallar.

D'altra banda, és rellevant esmentar l'obra *The Subjection of Woman* [“La submissió de la dona”], escrita pel filòsof i economista britànic John Stuart Mill l'any 1869, que ajudà a expansionar el moviment sufragista arreu, essent editada aquell mateix any i el següent a EUA, França, Alemanya, Suècia, Austràlia, Àustria i Polònia, entre altres països.

Des d'aquell moment i fins a finals del segle XIX, les nombroses reivindicacions per part de les sufragistes britàniques començaren a guanyar nous adeptes, engrandint, així, el moviment i fent que, el 1897, totes les agrupacions creades fins llavors –que el

---

⁴ En l'apartat 2.2.5. *Polítiques de paritat* (pàgina 18) són esmentades de nou i amb més profunditat.

⁵ Informació més detallada a la secció 3.3.3. *La igualtat de drets i deures i el sufragi universal* d'Escòcia (pàgina 50).

1909 ja n'eren gairebé un centenar— es conciliessin en la National Union of Women's Suffrage Societies [“Unió Nacional de Societats per al Sufragi de les Dones”]. Cal recordar, finalment, que una branca d'aquest organisme es radicalitzà, arribant a manifestacions violentes i a vagues de fam, tot i que també es considera que fou important per aconseguir el 1928 l'acceptació del vot femení britànic.

Malgrat que l'origen d'aquest moviment fos anglosaxó, els primers en portar a terme les seves demandes varen ser els països nòrdics —Dinamarca (1915), Finlàndia (1906), Suècia (1921), Noruega (1913) i Islàndia (1915)—, ja que les seves condicions econòmiques, socials i culturals varen permetre la creació de nuclis feministes cronològicament paral·lels als britànics o nord-americans.

Altrament, un esdeveniment que fou crucial per assolir el sufragi universal fou la Primera Guerra Mundial (1914 – 1919), la qual obligà els homes a anar a les trinxeres i les dones, a ocupar els seus llocs de treballs a les fàbriques, ajudant, així, a eliminar prejudicis respecte les capacitats i treballs femenins. Fou d'aquesta manera com, una vegada acabada la conflagració mundial, el paper de la població femenina va ser recompensat en alguns països reconeixent-los els seus drets polítics, com seria el cas d'Alemanya, Polònia i Àustria —els tres acceptaren el plebiscit universal l'any 1918—. Cal ressaltar que aquests estats patiren grans modificacions territorials i administratives una vegada firmats els tractats de pau, fet que permeté l'entrada de reformes transgressores en el seu moment, com la que s'està tractant en aquest apartat del treball.

En últim terme, en els casos de Bèlgica (1948), França (1944) o Itàlia (1946), s'aconseguí en ple segle XX, una vegada acabada la Segona Guerra Mundial, en ser països ideològicament més conservadors. Quant a Espanya, fou el 1931, quan políticament es trobava en el període de la II República, instant en què es portaren a terme nombroses reformes de caire democràtic, una de les quals era el plebiscit universal, recolzat per personatges com Clara Campoamor, entre altres. Malgrat això, aquests privilegis de tot estat lliure es varen perdre íntegrament una vegada acabada la Guerra Civil (1936-1939) i instaurada la dictadura del General Franco (1939-1975).

Així doncs, com a conseqüència del moviment sufragista dels segles XIX i XX, totes les constitucions dels països democràtics d'Occident creades a partir de la dècada dels cinquanta —excepte Suïssa, que acceptà el vot femení el 1971, i Espanya, que estava sota el règim autoritari franquista— ja determinaven el sufragi universal. Aquest fet era un petit pas per a la dona per aconseguir la igualtat jurídica i el dret a l'educació, al

treball i a l'administració dels seus propis béns —és a dir, a l'emancipació total de l'home—, els quals només es podien assolir si aquesta participava activament en les institucions governamentals.

2.1.3. L'escolarització i la formació de la dona

Un dels cinc factors que es consideren clau per poder comprendre la presència *in crescendo* del paper de la dona en el sistema —i en aquest cas, més concretament, en la política— és l'educació, tant la bàsica com la universitària. El fet que una dona pugui anar a l'escola i que, posteriorment, pugui cursar estudis superiors ha sigut clarament fonamental per a la seva alliberació.

En primer lloc, perquè una persona amb uns coneixements bàsics pot exercir els seus drets amb plenitud, consciència i responsabilitat. En segon terme, perquè l'ensenyament permet potenciar aquelles habilitats o característiques ressaltants en la persona, fent-la més competent i preparada. Altrament, ajuda a obrir la ment i, per tant, a acceptar altres punts de vista i canvis que es puguin donar en la societat. I, finalment, teòricament aquell individu que ha cursat estudis superiors té més facultats per poder ocupar càrrecs d'alt poder decisor, tant en empreses com l'administració pública. Així doncs, l'educació universal ha obert les portes a la dona, donant-li l'oportunitat de poder escalar esglaons en el sistema i arribar, per tant, a posicions que abans estaven íntegrament ocupades per homes.

No obstant, l'escolarització femenina és una característica pròpia de tota societat moderna que vertaderament costà molt d'aconseguir. És així com, el segle XVIII, només els estaments privilegiats tenien el luxe de poder-se dedicar al coneixement, deixant que les nobles també hi participessin. Per una banda, cal dir que el tercer estat —amb l'excepció de la burgesia, la qual encara era una minoria— no hi tenia accés. Primerament, perquè no hi havia una educació pública generalitzada i, per tant, hi havia poques escoles i era molt costós contractar els serveis d'una institutriu. A més a més, perquè en plena Revolució Industrial, els nens tenien com a prioritat anar a les fàbriques a treballar per aportar algun ingrés extra que ajudés els seus pares.

Malgrat haver dit que la noblesa sí tenia accés a l'ensenyament, aquest no era el mateix per a homes que per a dones. Així, elles, en estar privades dels afers polítics i empresarials, simplement eren instruïdes per llegir i escriure —encara que no tenien el

dret d'expressar el seu pensament públicament i, si es feia, tampoc era valorat—, en l'art de la música i la pintura, o en les ocupacions domèstiques, per exemple.

El segle següent va suposar un pas enrere: el que havia de ser el fenomen alliberador de la societat, la Revolució Francesa, provocà que es negués l'ensenyament a les dones, fins i tot a aquelles que fins aleshores havien rebut algun tipus d'educació. Es podria dir que un dels grans pensadors il·lustrats, Jean-Jacques Rousseau⁶, en va ser un dels responsables, publicant *Émile, ou de l'Éducation* [“Emili, o de l'educació”, 1762], assaig en què desenvolupà el seu sistema educatiu ideal. En ell, afirmà que les noves classes altes del XIX no tindrien dubtes respecte educar o no les seves filles, ja que totes les dones, pel fet de ser iguals entre elles i inferiors al sexe masculí, independentment del seu estatus social, havien de quedar excloses del que per a ell era el bé més apreciat per a l'home lliure: l'educació.

Altrament, hi hagué més pensadors de principis de l'edat contemporània que seguiren aquesta línia rousseauiana, provocant que les següents corrents filosòfiques, el romanticisme i el positivisme, mantinguessin un punt de vista misogin envers la dona. En seria un exemple Sylvain Maréchal⁷, autor d'un projecte de llei del 1801 que decretava la prohibició de fer aprendre a llegir i escriure a les dones. Fins i tot, Maréchal arribà a expressar que aquelles que es dediquessin a escriure llibres no se'ls podia permetre tenir fills. Aquest judici mostra clarament les barreres en la societat d'aquells temps, dominada pel pensament masculí, i la concepció que es tenia sobre la dona, reduïda als rols d'esposa i de mare.

Partint d'arguments d'aquests filòsofs, durant el segle XIX, s'anaren elaborant diferents teories, sense cap fonament científic, que volien constatar la inferioritat física i cognitiva de la població femenina. Aquestes afirmaren que el comportament irracional era propi de les dones, ja que estaven guiades pels sentiments, a diferència dels homes, les accions dels quals eren controlades per la racionalitat del cervell. A més, també postulaven que el sector femení estava crònicament i per defecte malalt —en tenir la menstruació o patir l'embaràs, per exemple—, la qual cosa li provocava, per naturalesa, discapacitats mentals i ètiques.

---

⁶ Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) fou un filòsof francès del període de la Il·lustració que se'l considera un dels pares del constitucionalisme, en fer crítica de l'irracionalisme que brollava del totalitarisme polític de l'Antic Règim i en ser l'enciclopedista que desenvolupà el concepte de *contracte social* com a base per constituir un govern que representés tota la nació.

⁷ Sylvain Maréchal (1750-1803) fou un activista polític que participà en la Revolució Francesa, però que se'l recorda per declarar-se públicament ateu i per ser un dels precursors del socialisme utòpic.

Per aquesta raó, no va ser fins al 1850, quan l'escolarització esdevingué obligatòria, tot i que generalment mantenint els dos models en funció del sexe. Fou en aquell any quan s'aprovà a França la Llei Falloux, en la que s'imposà la implantació d'escoles per a nenes en totes les comunes de més de vuit-cents habitants. Posteriorment, també s'elaboraren lleis semblants a països com Espanya (Llei Moyano, 1857) o Finlàndia (1866).

Paral·lelament, s'anà obrint el camí per accedir a la universitat, tot i que aquest costà més, ja que, al principi, simplement es deixava que les dones assistissin a classe però no se'ls donava cap tipus de titulació o certificat oficial. Els països anglosaxons en varen ser els pioners: des del 1848 la Universitat de Londres acceptà l'alumnat femení a la carrera de Magisteri –cal dir que, el 1901 a Anglaterra, tres de cada quatre mestres eren dones–, encara que no se li començà a donar la titulació fins al cap de trenta anys. Altrament, cal ressaltar la creació dels col·legis universitaris de Cambridge i Òxford, els anys 1874 i 1879 respectivament, tot i que tardaren unes dècades en llicenciar les seves alumnes.

Una altra vegada, la Primera Guerra Mundial portà també conseqüències positives en el marc educatiu europeu: moltes professions abans ocupades per homes quedaren vacants, comportant que les dones s'haguessin de formar per ocupar els seus llocs. És així com la Sorbona i l'abans citada Universitat d'Òxford acceptaren plenament les dones com a alumnes. Endemés, es posaren a l'abast de la població femenina carreres tradicionalment masculines, com ara Medicina i Dret, enginyeries o graus relacionats amb els negocis. D'aquesta manera, s'amplià el seu rang de professions, abans limitades a l'educació, la infermeria o el servei domèstic.

En les següents dues dècades, cal destacar l'homogeneïtzació de les etapes preuniversitàries d'alguns països europeus, com seria el cas de França –el 1924 es va igualar els dos batxillerats segons el sexe, permetent que la dona no tingués tantes dificultats a l'hora d'entrar a cursar estudis superiors– o Espanya (1931, durant la República, tot i que durà fins al franquisme).

Malgrat tots aquests avenços, el paper tradicional de la població femenina europea es mantingué prioritari entre els anys vint i cinquanta, fent que les dones continuessin exercint de mares i esposes, i deixant que fossin els seus marits els que s'ocupessin de portar els ingressos majors a casa, d'estudiar i de representar políticament l'estat.

Per altra banda, la paritat total en l'ensenyament europeu es va assolir durant els anys seixanta i setanta, bàsicament gràcies a les denúncies per part de moviment feminista. Aquest sostenia que tots els infants, independentment del sexe, tenien les mateixes facultats cognitives i que, per tant, mereixien aprendre el mateix; com també que la barreja en l'escola de nens i nenes els ajudaria a desenvolupar les seves capacitats socials.

Una vegada aconseguida la igualtat en la educació bàsica i superior, és a dir, a mitjan anys setanta, és cert que la taxa d'universitàries començà augmentar, de tal manera que la mitjana europea de llavors indicava que de cada cent nois que ingressaven a un carrera, n'eren setanta les noies que també ho feien. Quaranta anys després, el 2003, el 20% de dones entre vint-i-quatre i seixanta-cinc anys tenien una titulació universitària⁸. Precisament, aquesta taxa augmentà cinc punts l'any 2011. Més concretament, cal remarcar Finlàndia, Irlanda, Suècia i Estònia, que encapçalaven la llista amb un percentatge superior al 40%.

Així doncs, es pot veure clarament com des que a les dones els varen permetre el privilegi a l'educació i, més encara, a l'educació superior, el nombre de llicenciades no ha parat d'augmentar, fent que el 2008 fossin el 56% del total de titulats europeus.

2.1.4. La inserció laboral femenina

El fet que la dona hagi pogut accedir en el mercat laboral i que estigui aconseguint tenir els mateixos drets i oportunitats que l'altre sexe ha comportat que pugui optar per una vida independent a la de l'home i que tingui un paper rellevant en el sistema del país, tant des del punt de vista social com també econòmic.

És a partir de la Revolució Industrial del segle XIX quan les dones començaren a abandonar les feines del camp per anar a les urbs amb la seva família a treballar a les fàbriques, sobretot en les del sector tèxtil, sempre amb sous més inferiors que els dels seus marits i continuant fent-se càrrec paral·lelament dels quefers domèstics. Aquest fet provocà que el seu nivell de vida disminuís notablement i que el nombre de patologies també augmentés, ja que, per una banda, en els llocs on obraven la higiene mancava, hi havia altes temperatures, poca ventilació i molts residus en l'aire provinents de les

---

⁸ Dades extretes del document en línia *Persons aged 25-64 with tertiary education attainment by sex and NUTS 2 regions (%) (from 2000)* de l'Eurostat. [Consultat: 20 d'agost de 2012]. Disponible a: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_11&lang=en

màquines impulsades per carbó. I, per l'altra, tots els obrers que havien participat en aquest èxode s'instal·laren als afores de la ciutat, en barriades on no hi havia les necessitats mínimes cobertes, com ara l'enllumenat, l'aigua corrent, el sistema de clavegueram, etc.

Altrament, el sorgiment de la burgesia com a nova classe social benestant a conseqüència de la industrialització provocà un augment en els llocs de treball relacionats amb el servei domèstic, la responsabilitat del qual era bàsicament femenina. Per exemple, fou d'aquesta manera com, a mitjan segle XIX, un 40% de les dones britàniques que treballaven ho feien sota les ordres d'algun burgès com a criades, serventes, cuineres o institutries.

Dins del sector secundari, les dones del nou-cents també obraren en els àmbits de la mineria –tot i que aquí clandestinament, ja que a elles ni als infants no els era permès transportar carbó de les mines a les indústries–, del calçat i, a Espanya i França, del tabac.

Referent al sector terciari, cal destacar la invenció de la màquina d'escriure i del telèfon, que proporcionaren llocs de treball com a oficinistes i telefonistes a una part important de la població femenina. D'altra banda, la guerra de Crimea⁹ també ajudà a l'aparició de la infermeria, ocupació que fou pròpia d'aquelles dones –i que avui alguns encara els l'atribueixen– que es dedicaven a ajudar els metges –homes, pel fet que ells podien accedir més fàcilment a estudis superiors–, els quals atenien els soldats i els civils ferits.

Fou a finals d'aquest segle, quan la dona inicià la lluita per aconseguir l'accés a professions liberals –que llavors bàsicament eren Dret i Medicina– i a estudis superiors. Per exemplificar-ho, hi ha Marie Curie¹⁰ o la Universitat de Northwestern (EUA), que fou una de les primeres universitats en acceptar dones, l'any 1869, la primera de les quals es graduà el 1874.

Paral·lelament, també sorgiren els primers sindicats femenins –molt lligats amb els moviments feminista i sufragista– a Europa i EUA, per tal d'aconseguir la igualtat de drets entre treballadors i treballadores, referents al salari, les condicions laborals o la propietat.

---

⁹Conflicte bèl·lic que durà del 1853 al 1856 i que enfrontà l'Imperi rus contra el Regne Unit, França, l'Imperi otomà i el Regne de Sardenya.

¹⁰Marie Curie (Polònia, 1867-França, 1934) es llicencià i doctorà en Física a la Sorbona de París l'any 1903 i investigà el fenomen de la radioactivitat, rebent en dues ocasions el Premi Nobel.

No fou fins ben entrat el segle XX quan el paper públic i econòmic de la dona s'accentuà. Això va ser a causa de la Gran Guerra, la Revolució Russa (1917) i la Segona Guerra Mundial, les quals provocaren unes necessitats que feren que les dones entressin ràpidament en el mercat laboral per cobrir més places en hospitals, oficines i fàbriques armamentístiques. D'altra banda, fou llavors quan també es començaren a patentar artefactes que facilitarien les labors domèstiques mentre que, paral·lelament, els moviments sufragista i feminista estaven en el seu punt àlgid.

És així com ja a inicis del segle passat, es presentà un increment en l'índex d'ocupació femenina, el qual no disminuï ni durant els anys de depressió, és a dir, la dècada dels anys trenta. Això fou degut, entre altres factors, a la reducció de la taxa de natalitat, l'acreixement de la quantitat de dones solteres o divorciades, la necessitat d'aportar més diners a la família a part dels del patriarca, o els avenços tecnològics abans citats.

Tanmateix, el punt d'inflexió de la posició femenina en el món laboral es donà en la dècada dels anys seixanta: primerament, perquè les dones començaren a incorporar-se més ràpidament a professions laborals, com Medicina, Dret, Enginyeria o Magisteri; i, en segon terme, per l'aparició d'un seguit de moviments antisistema, com els estudiantils, pacifistes, antiracistes i feministes. Aquest últim, com ja s'ha comentat, denunciava públicament el malestar i la discriminació de les dones dels països capitalistes en tots els àmbits. Com a conseqüència, aquestes reivindicacions dels seixanta i setanta aconseguiren que jurídicament la dona fos considerada igual que l'home en termes d'educació i formació professional, comportant un increment considerable de la taxa d'ocupació femenina en les següents dues dècades.

Altrament hi hagué factors que ajudaren a aquest fet, com ara la globalització dels mercats i la producció, la creació d'empreses amb horaris flexibles, les innovacions tecnològiques i els canvis en l'organització del treball, entre altres.

Conseqüentment, cal subratllar que, a l'Europa de l'any 2000, l'ocupació de dones d'entre 15 i 64 anys seguia essent inferior a la dels homes –llevat d'Hongria i d'Eslovàquia–, tot i que en la majoria de països es donava que quatre de cada deu treballadors eren del sexe femení, tal i com mostra la següent taula¹¹.

---

¹¹UGT. *El empleo de las mujeres en cifras. Día internacional de la mujer trabajadora* [en línia]. Espanya: UGT, 8 de març de 2012 [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://www.ugt.es/actualidad/2012/marzo/Informe%20de%20marzo%202012%20EL%20EMPLEO%20DE%20LAS%20MUJERES%20EN%20CIFRAS.pdf>

País	Població ocupada femenina/ocupació total (%)		
Àustria	44,1	Holanda	42,9
Bèlgica	42,3	Noruega	46,7
Dinamarca	46,9	Polònia	44,9
Finlàndia	47,6	Portugal	45,3
França	44,9	Eslovàquia	50,8
Alemanya	43,9	Espanya	37,3
Hongria	51,8	Suècia	48,2
Irlanda	41,2	Regne Unit	44,9
Itàlia	37		

Font: Dades extretes d'estudis de la UGT.

Deu anys després, el 2010, la mitjana de dones europees ocupades arribava al 58,2% del 64,1% del total de la població activa. És convenient destacar els països nòrdics i Alemanya, en ser els que lideren la taxa d'inserció laboral femenina, superant el 60 i, a vegades, fins i tot el 70%. No obstant, altres estats com Espanya (52,3%), Grècia (48,1%) o Itàlia (46,1%), són els que presenten les dades més baixes, probablement pel fet que estiguin passant per un període de severa recessió que fa que les empreses hagin de retallar personal i que l'índex d'atur sigui molt elevat.

2.1.5. Polítiques de paritat

L'últim punt a tractar, i el més recent de tots, és el terme de democràcia paritària, el qual fa referència a la presència equiparada en política entre homes i dones, de manera que cap dels dos sexes tingui una representació menor del 40%. Per tal d'assolir-ho, s'imposen des de diferents organismes i institucions mesures que assegurin l'accés i la permanència de la dona –en ser per tendència el sexe discriminat– en la política, tant en els mateixos partits com en els òrgans governamentals.

Malgrat que el concepte *democràcia paritària* no nasqué fins al 1992 a la Conferència d'Atenes –de la qual es parlarà a continuació–, cal ressaltar el paper fonamental que ha estat representant l'Organització de les Nacions Unides, ja des de la seva fundació (1945), però especialment a partir de la dècada dels anys setanta, quan posà aquest assumpte sobre la taula, fent crítica públicament de la marginació que patia

la dona i, a la vegada, intentant trobar i recomanar als estats membres diferents mesures per pal·liar-la.

És d'aquesta manera com, el 1975, moment en què el feminisme es trobava en ple apogeu, les Nacions Unides l'anomenà Any Internacional de la Dona. A més, organitzà la I Conferència Mundial de la Dona a Ciutat de Mèxic, en la que es formularen accions i mesures que governs, organitzacions i tota la comunitat internacional, havien de portar a terme per assolir la plena igualtat i la participació de la dona tant socialment, política, econòmica com cultural.

En aquesta primera conferència es marcaren tres grans temes a tractar: la igualtat plena de gènere i l'eliminació de la discriminació, la integració i la total participació de les dones en el desenvolupament, i la seva contribució en l'enfortiment de la pau mundial. És així com aquesta conferència simplement fou la primera d'un seguit d'altres trobades i mesures que s'anaren portant a cap al llarg de l'últim quart del segle XX, les quals han allerat que la dona estigui participant en el dia d'avui –amb més o menys èxit– en les decisions fonamentals relatives als països membres.

Posteriorment a la Conferència de Mèxic, l'Assemblea General de l'ONU aprovà, el 18 de desembre de 1979, la Convenció sobre totes les Formes de Discriminació de la Dona, elaborada durant aquells darrers cinc anys per la Comissió de la Condició Jurídica i Social de la Dona¹². Aquesta constava de trenta articles en què es dictaren un seguit d'esmenes per posar fi a la discriminació de gènere. Dos anys després, al voltant d'una vintena de països –la majoria d'Occident– l'havien firmada i ratificada, essent obligats a canviar la seva legislació i a promulgar noves ordres o mesures per protegir la dona de tota desigualtat, a més d'establir tribunals i institucions públiques que ho garantissin.

Un any després, la CCJSD organitzà la II Conferència Mundial de la Dona, en la que cent quaranta-cinc representants dels estats membres es reuniren a Copenhaguen, centrant-se en trobar solucions a varis afers, com ara la violència domèstica o els abusos físics i mentals que moltes dones patien. A part, també es varen adoptar mesures per garantir el seu dret a la propietat i al control dels seus béns, així com també el dret a l'herència o la pàtria protestat.

---

¹² LA CCJSD és una comissió dependent del Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides, creada el 1946, i que està formada per quaranta-cinc membres de tots els continents, els quals es reuneixen anualment amb l'objectiu de fer recomanacions i informes al Consell referents a la promoció dels drets polítics, econòmics, civils, socials i educatius de la dona.

Un lustre després, es donà la III Conferència de la Dona a Nairobi (Kènia), en la qual es van avaluar tots els avenços que s'havien realitzat durant la Dècada de la Dona – tal i com les Nacions Unides va anomenar els anys setanta–, adonant-se que algunes de les reformes que s'havien efectuat no havien aconseguit del tot els seus propòsits. És per aquest motiu que, en aquesta conferència, es varen fer noves propostes més ambicioses i més ben elaborades i encarades al futur. D'aquesta manera, es varen tractar tres assumptes bàsics: la igualtat en la participació social, la igualtat en la participació política i en la presa de decisions, i mesures constitucionals i jurídiques.

Finalment, l'última gran Conferència de la Dona de l'ONU es va celebrar el 1995 a Pequín, essent probablement la més important ja que és la que aconseguí més triomfs. En aquesta conferència, en què hi participaren cent vuitanta-nou països, s'elaboraren i s'aprovaren la declaració de Pequín* i la seva plataforma d'acció. En ambdós documents, s'hi recolliren les conclusions de la reunió, totes relacionades en dotze àmbits que es varen marcar com a frems per a la promoció femenina: la pobresa i la dona, l'accés desigual a l'educació, la dona i la salut, la violència contra la dona, els efectes dels conflictes armats en la dona, la dona i l'economia, la dona en el poder i la presa de decisions, la falta de mecanismes institucionals per l'avanç de la dona, els drets humans de la dona, la dona i els mitjans de comunicació, la dona i el medi ambient, i la dona.

Cinc anys després, el juny del 2000, l'Assemblea General de les Nacions Unides es reuní novament a la seva seu novaïorquesa sota el nom de Dones 2000: Igualtat de Gènere, Desenvolupament i Pau per al Segle XXI. En aquesta trobada, es varen analitzar els progressos aconseguits i aquells que encara s'estaven desenvolupant, i es varen ratificar tots els compromisos de la conferència anteriorment esmentada.

Seguidament, el 2005, hi hagué la 49a sessió de la Comissió de la Condició Jurídica i Social de la Dona, els fins de la qual eren revisar el compliment de tots els punts de la plataforma d'acció de Pequín i la seva revisió feta un lustre abans. A més a més, es redactaren deu resolucions i una declaració política que reafirmaren el compromís dels governs dels Estats membres amb la declaració i la plataforma d'acció de Pequín.

Finalment, cal esmentar que tal i com s'ha dit, la CCJSD s'ha anat reunint anualment, tenint com a objectiu el 2012 tractar temes com: l'empadronament de les dones rurals i el seu rol en l'eradicació de la pobresa i la gana, el finançament a favor de

la igualtat entre els gèneres o la participació de les dones i els homes joves, els nens i les nenes, per promoure la igualtat entre gèneres. Per altra banda, en la pròxima sessió, la del 2013, l'assumpte prioritari serà l'eliminació i prevenció de totes les formes de violència contra la dona i la nena, i se'n revisaran d'altres com el repartiment equitatiu de les responsabilitats entre homes i dones.

En el marc europeu, seria remarcable dir que la Unió Europea també emprà diferents mesures per intentar millorar les condicions de la dona en la política, tot seguint la mateixa línia que les NNUU. Fou així com, davant la necessitat d'implantar un sistema democràtic paritari, el 1992 a Atenes, vint líders polítics es reuniren a la I Cimera Europea "Dones al poder". A partir d'aquesta reunió, s'elaborà la Declaració d'Atenes*, la qual va suposar un punt d'inflexió ja que va contribuir que els països membres de la UE aprovessin lleis i normes que permeteren l'avenç cap a una societat més cohesionada, justa i democràtica. Quatre anys després, vint ministres dels Estats membres firmaren la Carta de Roma, declarant el seu compromís per lluitar per assolir la igualtat de sexe i una major presència femenina en la presa de decisions dels seus governs.

Posteriorment, el 1999, el Govern francès convidà en la Conferència de París "Dones i homes al poder" ministres representants dels estats membres de la UE. En aquesta conferència, es va constatar les persistència de les desigualtats entre sexes i es recordà els objectius de les dues conferències abans citades. Fruit d'aquesta trobada, es redactà un document en el qual s'afirmava que "la participació equilibrada en la presa de decisions és necessària per a la construcció d'una Europa més representativa políticament, més dinàmica i solidària. [...] Aquesta lluita és quotidiana: té a veure amb la transparència, amb posar en evidència i eliminar les discriminacions directes i indirectes, especialment mitjançant accions positives per fer real la igualtat d'oportunitats entre dones i homes, i amb la integració de la dimensió de gènere en totes les polítiques de la UE i els seus Estats membres."¹³

Per assolir això, doncs, es recomanà als governs, institucions europees i polítics que emprenguessin les mesures necessàries que fossin positives tant en el camp electoral com a l'hora de designar els seus membres.

---

¹³ Fragment de La declaració de la Conferència de París "Dones i Homes al poder" de 1999 [Consulta: 22 d'agost de 2012]. Disponible a: <http://reocities.com/Athens/parthenon/8947/paris.htm>

Set anys després, el 2012, el Consell Europeu adoptà el Pacte Europeu per a la Igualtat de Gènere per tal d'impulsar les actuacions dels estats membres i de la Unió en l'àmbit de paritat. Així, es varen adoptar reformes encarades a la reducció de diferències a causa del sexe i a la lluita contra estereotips de gènere en el mercat laboral.

Malgrat tots els esforços de la UE, els resultats no foren del tot favorables, ja que el 2008 la mitjana de dones presents en els parlaments nacionals europeus era d'un 24%, un punt més alt que la del 2004. No obstant, hi hagué excepcions, com Espanya, Bèlgica, Dinamarca i els Països Baixos, que tingueren un percentatge del 35%, o Finlàndia i Suècia, amb més d'un 40%¹⁴.

Finalment, el 2010, quinze anys després de la IV Conferència Mundial de la Dona a Pequín i en plena crisi econòmica, s'organitzà, per iniciativa dels governs espanyol i britànic, la II Cimera Europea "Dones al poder" a Cadis, trobada que tenia com a temes a discutir: la democràcia paritària i representativa de la UE, la igualtat en l'Estratègia del 2020¹⁵, i la igualtat i el desenvolupament econòmic. Així doncs, gràcies a la circumstàncies econòmiques, que aquell era un moment ideal per parlar sobre el paper de la dona en el món laboral i en els alts càrrecs tant públics com privats, entenent que la diversitat i la multiplicitat de punts de vista a l'hora de prendre decisions són positius per al creixement sostenible, la incrementació de l'ocupació, la competitivitat i la cohesió social.

---

¹⁴ Aquestes dades provenen del document en línia *Equality between women and men – 2009* de la Comissió de la Unió Europea. [Consultat: 20 d'agost de 2012]. Disponible a:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2009:0165:FIN:EN:PDF>

¹⁵ Document anterior a la Cimera de Cadis en què es determinaven un seguit de canvis i estratègies per intentar pal·liar la difícil situació econòmica europea.

3. LA DONA EN LA POLÍTICA EUROPEA DURANT ELS DARRERS ANYS

En aquest punt, es farà una descripció històrica del paper de la dona en els parlaments i els governs de Finlàndia, França, Escòcia, Espanya, i, especialment, de Catalunya, a partir de l'evolució dels cinc factors socials, introduïts i explicats genèricament en les pàgines anteriors. Aquesta anàlisi es fa amb l'objectiu de constatar que la presència femenina en la política i el desenvolupament dels cinc elements es donen d'una forma correlacionada, condicionada i ascendent en tots cinc països.

3.1. LA DONA POLÍTICA A FINLÀNDIA

Actualment, Finlàndia –juntament amb els altres països nòrdics: Suècia, Islàndia, Noruega i Dinamarca– és considerada una líder en matèria d'igualtat, tal com ho constata el Fòrum Econòmic Mundial l'any 2011¹⁶, situant-la en la tercera posició en el rànquing dels estats més igualitaris entre homes i dones. Ha aconseguit tals resultats en registrar una alta participació femenina en el mercat laboral, poques diferències salarials entre ambdós sexes i més oportunitats per a la dona a l'hora d'aconseguir càrrecs amb poder –tant en l'àmbit empresarial com en el polític–.

Així doncs, com es mostrarà a continuació, la participació política femenina a Finlàndia s'ha anat incrementant ja des dels seus inicis i sobretot a partir de mitjan anys setanta. De fet, l'alta participació femenina en el camp de la política finesa es pot explicar en bona part per la presència dels factors estudiats en aquest treball, tal i com es mostrarà a continuació.

3.1.1. L'evolució en càrrecs polítics

Primerament és rellevant esmentar que Finlàndia no fou independent fins al 1917, ja que anteriorment va estar sis segles sota control suec i, a partir del 1809, fou un ducat autònom de la Rússia tsarista. No obstant, aquest país nòrdic aconseguí que l'autòcrata Nicolau II acceptés, el 1906, la constitució d'un parlament finlandès propi –i conseqüentment, eleccions lliures– a causa de la pressió popular de la Revolució Russa de 1905, liderada a Finlàndia per un seguit d'associacions creades a partir de la dècada del 1880, en les quals hi havia una gran participació femenina –i feminista–.

---

¹⁶ WORLD ECONOMIC FORUM. *The Global Gender Gap Report 2011* [en línia]. 2011 [Consulta: 1 de setembre de 2012]. Disponible a: <<http://reports.weforum.org/global-gender-gap-2011/>>

Més concretament, cal donar rellevància a la Fins Kvinnoförening [“Associació de Dones Finlandeses”], la primera agrupació feminista en aparèixer, l’any 1884; la Naisasialiitto Unioni [“Moviment Unit per als Drets de la Dona”], creada el 1892; o l’Associació Martha, establerta el 1889, amb l’objectiu de representar especialment les mestresses de casa. El paper d’aquestes –les quals foren recolzades també pel moviment de la classe treballadora, que defensava la igualtat dels ciutadans i el dret a vot– va ser important per tal d’assolir la independència i, a la vegada, la paritat de gènere en tots els àmbits.

Ja des de les primeres eleccions democràtiques celebrades el 1907, es va establir el sufragi totalment universal, és a dir, sense fer diferències entre sexe, condició social, fortuna o posició de tots els ciutadans de més de vint-i-quatre anys¹⁷. Això significà que les finlandeses eren les primeres dones europees amb dret a votar i, a la vegada, les primeres mundialment amb dret a participar activament en política.

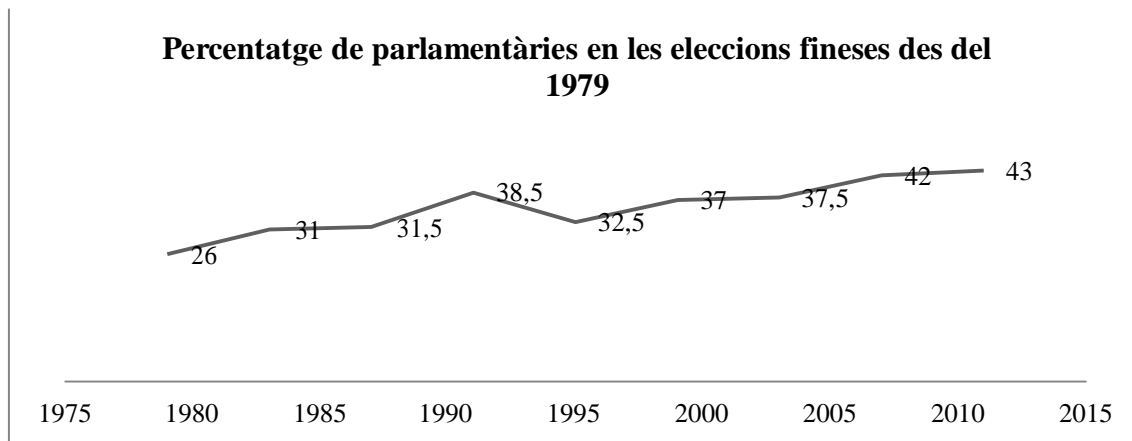
D’aquesta manera, el 85% de tots els homes i la totalitat de les finlandeses anaren a les urnes. Altrament, cal remarcar que ja en la primera constitució de la Cambra, el 10% foren dones –dinou dels dos-cents membres totals, de les quals nou eren del partit socialista i les altres deu, de partits burgesos–. Això succeí així pel fet que el seu sistema electoral no es basa en votar una llista tancada –com a Espanya, per exemple–, sinó membres individuals, de tal manera els partits polítics sobreentengueren que les dones serien més propenses a votar candidates que no candidats i decidiren, per tant, incloure’n a les seves llistes electorals.

Així doncs, el nombre de parlamentàries finlandeses ha anat creixent des del 1907. Durant els primers trenta anys la presència femenina fou al voltant d’un 10% –tot i que en les eleccions del 1930 baixà quatre punts–. En les dècades dels cinquanta i dels seixanta, d’un 15%, mentre que el 1970, era d’un 20%. A partir de llavors, les dones han ocupat més d’una cinquena part de la Cambra, de tal manera que entre els anys 1975 i 1980 en representaven el 23% i, entre el 1985 i el 1990, el 31,5%. Quant a les eleccions del 1991, aconseguiren el 38,5% dels seients del Parlament, malgrat que durant el 1995 i el 1999 el percentatge baixà sis punts. A les eleccions del març de 1999, setanta-quatre dels dos-cents parlamentaris eren dones (37%). Quatre anys després, n’eren setanta-cinc (37,5%), xifra molt per sota de les vuitanta-quatre diputades de la legislatura del 2007 (42%) i de les vuitanta-cinc de l’actual (43%).

---

¹⁷ L’edat mínima per votar s’ha anat rebaixant des de 1907: a partir dels vint-i-un anys el 1944, dels vint el 1969 i actualment és dels divuit des de 1972.

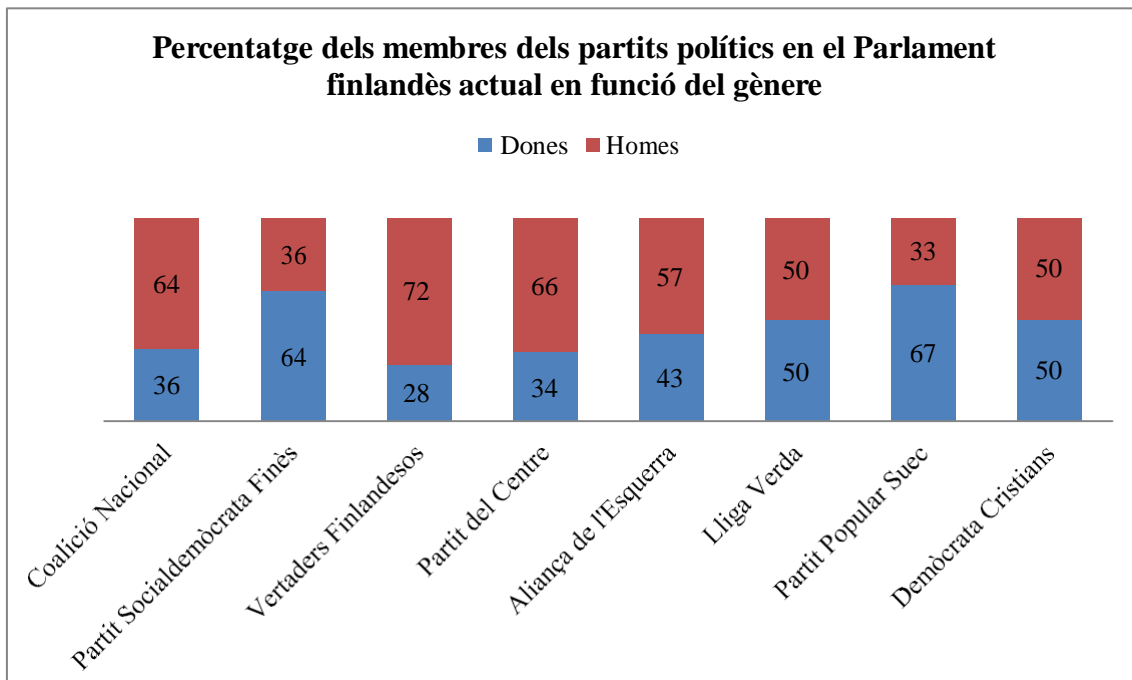

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Parlament finlandès.

Més concretament, el Parlament actual*, escollit democràticament el 17 d'abril de 2011 i amb un índex de participació del 70,5% –gairebé tres milions de votants–, està constituït per dos-cents membres, repartits en vuit partits polítics. En primer lloc, hi ha el Kansallinen Kokoomus [“Coalició Nacional”] de Jyrki Katainen, amb quaranta-quatre diputats, setze dels quals són dones (36%). Seguidament, trobem el Suomen Sosialidemokraattinen Puolue [“Partit Socialdemòcrata Finès”], que obtingué el 19,1% dels vots i que és encapçalat per la graduada en Magisteri Jutta Urpilainen, juntament amb vint-i-set dones (64%) i quinze homes més. La tercera força política és el partit Perussuomalaiset [“Vertaders Finlandesos”], que també aconseguí ocupar, com el PSF, el 19,1% del Parlament, tot i que només el 28% dels seus representants són dones. En quarta posició, hi ha el Suomen Keskusta [“Partit del Centre”], aconseguint un total del 15,8% dels vots, permetent que dotze dels trenta-cinc parlamentaris seus siguin dones –a més a més de tenir com a líder Mari Kiviniemi, qui va ser primera ministra entre el juny de 2010 i el juny de l'any següent–.

Per altra banda, hi ha el grup Vasemmistoliitto [“Aliança de l'Esquerra”], amb sis escons parlamentàries d'un total de catorze (43%); el segueix el Vihreä Liitto [“Lliga Verda”], aportant cinc diputades a la Cambra –juntament amb cinc homes més–, una de les quals és la presidenta d'aquest partit ecologista, Anni Sinnemäki. La setena força política és el Suomen Ruotsalainen Kansanpuolue [“Partit Popular Suec”] que, tot i només aconseguir nou escons, és el que té la taxa femenina més alta, amb un 67%, és a dir, amb sis dones. I, finalment, hi ha el partit Suomen Kristillisdemokraatit [“Demòcratacristians”], amb el 4% de presència en el Parlament en tenir sis candidats,

repartits, segons el gènere, d'una manera totalment paritària –a part de tenir també com a líder una dona, Päivi Räsänen–.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Parlament finlandès.

Deixant de banda l'Assemblea Nacional, cal dir que el Govern finlandès també presenta resultats molt positius respecte la indistinció sexual en els seus càrrecs, gràcies que, ja a principis del segle XX, es començaren a elaborar lleis de paritat per recolzar la presència femenina en l'òrgan executiu del país. Això ha comportat que, fins a l'actualitat, una norantena de dones hagin arribat al capdamunt dels ministeris.

Més concretament, va ser el 1926 –havent estat aprovada una llei sobre l'elegibilitat de les dones en càrrecs estatals, que permetia que poguessin accedir al Govern–, quan s'encomanà, per primera vegada, un ministeri a una dona: Miina Sillanpää, membre del Partit Socialdemòcrata Finlandès i que exercí com a parlamentària durant trenta-vuit anys. Després de Sillanpää, la segona dona en formar part del Govern finlandès va ser nomenada el 1948, tot i que es van haver d'esperar vint anys perquè aquesta condició es normalitzés del tot. Per tant, des de la legislatura de 1968 fins l'actual, sempre hi ha hagut almenys una ministra.

A més, cal destacar que, inicialment, les dones que assoliren càrrecs al Govern eren de partits d'esquerra, tot i que el 1953 es va nomenar la primera ministra de

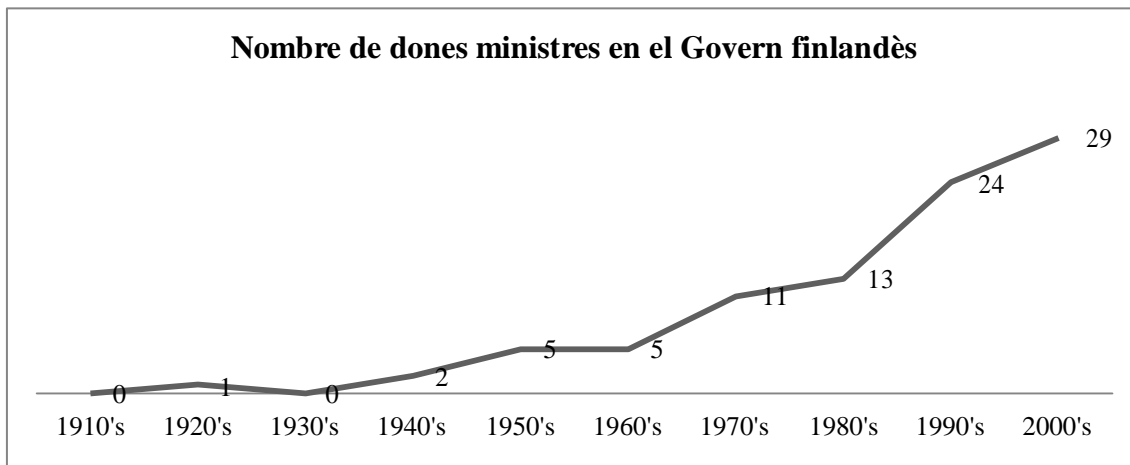
drete, la qual pertanyia al Partit Agrari –l'actual Partit del Centre–, i al llarg de la següent dècada també n'hi va haver d'altres.

D'altra banda, tot i que les dones, fins als anys vuitanta, sempre eren tradicionalment propietàries de les carteres dels ministeris d'Assumptes Socials i Sanitat o d'Educació, a partir del 1990, ja varen involucrar-se en càrrecs que tradicionalment es consideraven masculins, com ara el Ministeri de Defensa. Així, al cap de cinc anys, els ministeris de Defensa, de Treball, d'Hisenda, d'Assumptes Socials i Sanitat, i d'Exteriors, varen acabar sent confiats a dones. Aquest fet es va donar perquè, en el mateix 1995, es començaren a introduir noves mesures de paritat elaborades pel Ministeri d'Assumptes Socials i Sanitat. Com a conseqüència, a partir de llavors és obligatori que en tots els consells, comitès i empreses estatals, la proporció d'un dels dos sexes no sigui inferior al 40%.

Altrament, Finlàndia aconseguí, el 2003, ser la primera república europea en tenir a la mateixa vegada una presidenta i una primera ministra –encara que la situació durés poques setmanes–: Tarja Halonen, llicenciada en Dret i membre del Partit Socialdemòcrata Finlandès, ocupà el seu càrrec de presidenta del 2000 fins al març de 2012; mentre que el càrrec de primera ministra fou lliurat, a l'abril de 2003, a Anneli Jäätteenmäki, també advocada i del Partit del Centre, qui va haver de dimitir dos mesos després en ser acusada d'usar informació filtrada dels seus rivals durant les eleccions.

Com a conseqüència, fou rellevada pel ministre de Defensa del seu mateix partit, Matti Vanhanen, qui fou reelegit fins al juny de 2010, quan abandonà el seu càrrec perquè se l'involucrà en un polèmic cas de corrupció. D'aquesta manera, la seva successora provisional, fins a les eleccions del 2011, va ser la presidenta del mateix partit que Jäätteenmäki i Vanhanen, Mari Kiviniemi, la qual prèviament havia exercit com a ministra de Comerç Exterior i Desenvolupament (2005-2006) i ministra de l'Administració Pública i Govern Local (2007-2010).

Per altra banda, en la legislatura de l'any 2007, Finlàndia tornà a batre un nou rècord, ja que fou el primer país el govern del qual era ocupat majoritàriament per dones, en controlar dotze dels vint ministeris establerts (60%). No obstant, el nombre de dones ministres disminuï en les últimes eleccions, ja que actualment només en són nou.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Govern finlandès.

3.1.2. La igualtat de drets i deures i el sufragi universal

Com ja s'ha dit, aquest país escandinau fou pioner en acceptar la igualtat de drets i deures dels seus ciutadans, un d'ells el dret a vot. Ja el 1864 es va decretar la primera llei que alliberava la dona de la tutela de qualsevol baró, fent que les solteres de més de vint-i-cinc anys els fos permès manejar els seus propis assumptes sense un tutor que en donés el vistiplau.

Així mateix, gairebé mig segle després es legitimà el plebiscit universal, impulsat per nuclis feministes que s'havien creat en base les influències dels moviments feministes i sufragistes britànics i americans. És probable que fos possible aconseguir-lo en ser Finlàndia, en aquell moment, un dels països més agrícoles d'Europa, fet que evidenciava el poc protagonisme de la industrialització en matèria econòmica. Això significava que la majoria de la població no era de classe burgesa i que tant homes com dones tenien el mateix treball en les granges, sense fer diferències salarials o de càrrecs, tal i com sí es feien en les fàbriques. Com a conseqüència, els finlandesos i les finlandeses tenien els mateixos problemes i interessos i, per tant, fou més senzill acceptar que ambdós gèneres ambicionaven a aconseguir els mateixos drets polítics.

D'altra banda, la igualtat de drets i deures entre gèneres s'oficialitzà en la secció 5 del segon capítol de la Constitució de 1919*, la primera que es redactà després de la independència amb Rússia.

3.1.3. L'escolarització i la formació de la dona

En segon terme, el paper de l'educació i formació de la dona fou també rellevant perquè aquesta pogués afrontar tot el que comporta assolir càrrecs de responsabilitat. Ja durant el segle XIX es començà a generalitzar arreu d'Europa l'escolarització obligatòria de les noies, encara que és cert que no va ser fins al cap de cent anys que s'homogeneïtzà tot el sistema educatiu.

En el cas de Finlàndia, ja el 1866, s'obligà a les comunes a tenir-hi escoles, tot mantenint la separació entre nens i nenes. A més, a les alumnes d'aquells temps bàsicament se'ls instruïa sobre com dur a terme totes els quefers domèstics i, a la vegada, se'ls transmetien valors com la discreció, la netedat, la modèstia i la castedat. Com a conseqüència, aquest model educatiu provocà que la majoria de noies estiguessin condemnades a dedicar-se a feines relacionades amb la cura i el servei d'alguna llar, i només aquelles poques que podien accedir a la universitat –sempre havent d'aconseguir un permís especial que els permetés ser acceptades– tenien com a màxima aspiració laboral feines com infermera, llevadora o professora.

No obstant, des del 1870, van començar a haver-hi diferents associacions feministes que lluitaven per aconseguir que tota noia fos lliure de poder accedir a l'educació superior sense el requeriment del permís del seu pare o marit, un objectiu que finalment es va assolir el 1901. Des de llavors, l'índex de presència femenina en l'educació ha anat augmentant, fent que, per exemple ja el 1916-1917 fos d'un 50,7% del total en la secundària i que el 1992 el 59% de diplomats fossin dones.

Finalment, cal remarcar que Finlàndia és, en l'actualitat, el país amb més titulades universitàries d'entre vint-i-cinc i seixanta-quatre anys –d'un 45,7%, un 17,9% més que la mitjana europea–. Curiosament, la primera gran generació de graduades sortí a finals dels anys 60, just quan en la política del país hi començaven a freqüentar més dones.

3.1.4. La inserció de la dona en el món laboral

Paral·lelament i lligat amb l'educació, un factor molt important que evidencia la igualtat entre ciutadans és la inserció de la dona en el món laboral. Com ja s'ha dit anteriorment, tradicionalment era l'home el que treballava i portava el salari a casa, de tal manera que el deure de la mare era bàsicament cuidar dels fills i encarregar-se de totes les tasques domèstiques. No obstant, hi hagué un moment en què es donà un gir copernicà a causa

de la Primera Guerra Mundial, període en el qual les estructures familiars i socials patiren una ingent reestructuració. Els homes havien de servir el seu país, abandonant la seva família i fent que fossin les dones les que haguessin d'assegurar el benestar econòmic per als seus.

A partir de llavors, el paper de la dona en l'economia finlandesa anà cobrant més protagonisme, tant que, entre els anys 50 i 60, es començaren a plantejar mesures¹⁸ per tal d'assegurar la igualtat d'oportunitats entre ambdós sexes, pel fet que les dones a la vegada també seguien encarregant-se de les feines domèstiques. Així doncs, portaren conseqüències favorables en el mercat laboral de les següents dècades, aconseguint resultats molt positius durant els últims vint anys.

Ja el 1994, l'índex d'ocupació femenina era del 55,4% –mentre que la mitjana de l'Europa dels Dotze era del 48,6%–, molt semblant a la dels homes, d'un 57,6%. Endemés, en aquell any, la taxa de desocupació en les dones era inferior que en la dels homes, d'un 16,7% i un 19,9% respectivament. Xifres d'aquell mateix moment marcaven que també les finlandeses tendien a complir la jornada completa –el 89% de les ocupades, mentre que a la resta d'Europa era del 30%–, segurament gràcies a totes les mesures paritàries establertes dos anys abans.

Finalment, en l'actualitat, Finlàndia segueix estant en l'elit dels països que tenen més dones ocupades, menys aturades i amb més oportunitats de trobar feina, juntament amb Noruega, Suècia i Dinamarca.

3.1.5. Mesures de paritat

Com ja s'ha dit anteriorment, a partir de mitjan segle XX, quan el paper de la dona en l'economia del país s'anava fent més present, es varen començar a plantejar mesures per intentar conciliar la vida familiar i laboral de les finlandeses. Com a conseqüència, el 1972 es constituí el Consell per a la Igualtat de Gènere, una organització, encara en vigència, formada per dotze membres que s'encarreguen d'assessorar en aquest assumpte el Govern i el Parlament –i més concretament, el Ministeri d'Assumptes Socials i Sanitat–. Bàsicament, els seus objectius són promoure la igualtat en tots els camps d'organització social, portar a terme investigacions i formacions sobre temes de paritat, i assegurar la cooperació internacional referent a aquest assumpte.

---

¹⁸ Aquestes mesures s'explicaran detalladament en el següent apartat, 3.1.5. *Mesures de paritat* (pàgina 30).

Per altra banda, el 1974, tots els països nòrdics iniciaren processos de cooperació mutus per lluitar contra la discriminació de sexe. A més, Finlàndia, en l'actualitat, també participa en comitès per a la igualtat de la UE, l'OCDE –Organització per a la Cooperació i Desenvolupament Econòmic– i les Nacions Unides.

Posteriorment, el 1987, s'elaborà la Llei sobre la Igualtat entre Dones i Homes*, la qual tenia la intenció de promoure la igualtat entre els ciutadans, impedir la discriminació basada en el sexe i difondre els drets i deures de les dones. Més concretament, la Llei estipula que els homes i les dones han de tenir les mateixes oportunitats en camps com l'educació o el món laboral, i que les autoritats polítiques també tenen el deure de promoure aquesta igualtat. D'aquesta manera, tota persona que es consideri víctima de discriminació sexual pot emprendre mesures legals, ja que és en si un delictes.

Cal esmentar que amb aquesta primera llei es fundà la Defensoria per a la Igualtat, un organisme que té el fi de controlar el seu compliment, tant per part d'entitats públiques com privades. Així doncs, unes de les seves tasques més primàries són: visitar i inspeccionar llocs de treball, establir quan una pràctica és contrària a la Llei, assessorar la ciutadania, investigar casos denunciats, desenvolupar accions de difusió, recomanar com aplicar la Llei en un organisme públic o premiar entitats que l'apliquin correctament, entre altres.

El 1992, s'amplià la Llei per tal de prohibir també la discriminació basada en l'embaràs i la maternitat. El 1995, s'instaurà una mesura¹⁹ per part del Govern que obligava qualsevol entitat nacional i local que el percentatge mínim d'homes i dones membres no fos inferior al 40%.

Finalment, per una banda, aquesta llei renovada obligava tota empresa que tenia més de trenta persones assalariades a elaborar mesures a favor de la igualtat laboral en tots els seus plans de contractació i formació, a més a més d'ajudar els seus treballadors a conciliar la seva vida laboral amb la familiar. Per l'altra, també hi havia un capítol referent a l'assetjament sexual, per tal d'assegurar que cap empleada en fos una víctima.

Altrament, el Govern creà el 2001 la Unitat d'Igualtat de Gènere i, paral·lelament, elaborà programes com el Pla d'Acció per a la Igualtat de Gènere i el Programa d'Igualtat Salarial –aquest últim, amb la col·laboració de la patronal i sindicals finlandesos–. Finalment, també es constituí el Tribunal d'Igualtat, que pretén

---

¹⁹ Comentada anteriorment al punt 3.1.1, *L'evolució en càrrecs polítics* (pàgina 23).

ser una alternativa a la via judicial i que permet ratificar resolucions de la Defensoria i imposar sancions per violar les mesures legals establertes.

En últim terme, cal esmentar que la llei elaborada el 1987 fou modificada novament, dividint-se en la Llei d'Igualtat (2004), la qual tracta temes de paritat general, i la Llei sobre la Igualtat de Gènere (2007).

3.2 LA DONA POLÍTICA A FRANÇA

França, tot i ser el bressol de la democràcia contemporània, és un país en què a la pràctica no s'han realitzat completament els ideals d'igualtat, llibertat i fraternitat tan reclamats durant la Revolució.

És així com, malgrat haver-hi un moviment feminista que ha estat lluitant des de la Il·lustració, totes les reformes constitucionals i mesures encaminades cap a la paritat no s'han pres fins fa relativament poc. Conseqüentment, a l'actualitat, és cert que s'han començat a donar resultats favorables, però encara molt allunyats dels dels països nòrdics.

3.2.1. L'evolució en càrrecs polítics

En primer terme, és necessari mencionar que, segons l'article 24 de la Constitució de 1958*, les Corts franceses segueixen una estructura bicameral, definida per l'Assemblea General i el Senat, aquest últim no sempre present durant la seva història democràtica. No obstant, es torna a reiterar que, en aquest treball, s'estudiarà únicament el primer òrgan. En primer lloc, perquè els seus membres són escollits a partir d'unes eleccions directes –actualment amb uns quaranta milions de votants inscrits–, a diferència del Senat, que es constitueix partint d'un sufragi indirecte. I, en segon lloc, pel fet de ser, el Parlament, la cambra que dicta l'última paraula en tot allò referent al poder legislatiu (arts. 39 i 45*), excepte quan es tracta d'una reforma de la pròpia Constitució.

Aprofundint més, segons la llei electoral vigent –Llei nº 86-825, de l'11 de juny de 1986–, l'Assemblea Nacional es caracteritza per estar integrada per un màxim de cinc-cents setanta-set diputats elegits cada cinc anys per una votació, basada en dues rondes, en què hi participen tots els ciutadans majors de divuit anys. No obstant, aquesta cambra podrà ser dissolta sempre que el president de la República ho consideri convenient (art. 12*), de tal manera que no és necessari que es mantingui constituïda de la mateixa forma els cinc anys que li corresponen.

Més concretament, aquest treball es centrarà únicament en l'etapa que es comprèn des de l'acceptació del sufragi universal (1944), explicat en el següent apartat, fins a l'actualitat, perquè és a partir de llavors quan les dones poden optar a participar íntegrament en matèria política, tant elegint com representant.

Així doncs, les primeres eleccions per crear una assemblea constituent després de la Segona Guerra Mundial es donaren 21 d'octubre de 1945, en què el 77,8% de la població hi votà. Tanmateix, el paper de la dona fou gairebé nul, ja que només representava el 6% de tota la Cambra. Val a dir que, en ser una assemblea constituent, el seu únic objectiu era el de crear unes bases legals per les que el futur Govern franc es regiria, de tal manera que, al cap de pocs mesos, es dissolgué per formar el Parlament en si, òrgan dipositari de la sobirania nacional.

En la primera legislatura de la Quarta República, que durà del 1946 al 1951, només quaranta-una dones foren elegides com a diputades, essent, per tant, el 7% de la Cambra. En les següents eleccions, el nombre es reduí a vint-i-set (4,6%). Finalment, en la tercera legislatura, en disminuï dues més.

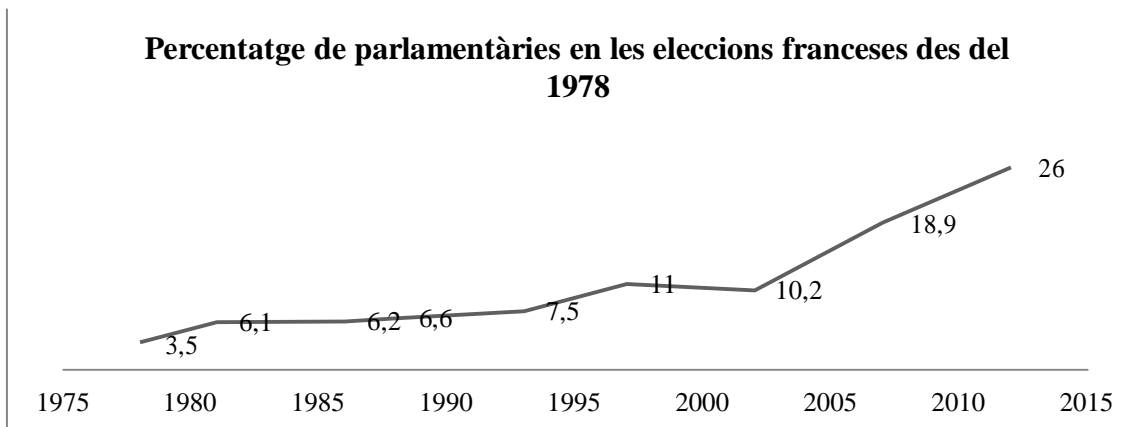
Malgrat haver-hi dos anys en què no hi hagué una renovació de l'Assemblea General per la inestabilitat provocada per la guerra d'Algèria (1954-1962), el 1958, s'instaurà la Cinquena República francesa, per la qual cosa es convocaren unes noves eleccions. Així, en les legislatures que es donaren durant els anys seixanta, el nombre de diputades fou menor al 2% del total: només n'hi havia deu entre el 1958 i 1962; dotze, durant els següents cinc anys; i, altra vegada, una desena en la tercera legislatura. Aquesta última, només es mantingué fins al 1968, quan el president de la República, Charles de Gaulle, hagué de fer eleccions anticipades a causa de les revoltes del Maig del 68.

Quant els anys setanta, se seguí en la mateixa tònica, tot i que, a partir de la sisena legislatura (1978-1981), la quantitat de diputades augmentà fins a ser de vint (3,5%), un resultat, però, encara molt allunyat de la paritat ideal. Curiosament, aquelles eleccions del 1978 foren les primeres que es convocaren després de la I Conferència Mundial de la Dona (1975).

A partir de llavors, la xifra de seients ocupats per dones en l'Assemblea General no ha sigut mai més inferior a una trentena. A més, aquest creixement s'incentivà sobretot després de la celebració a Pequín de l'última Conferència de la Dona (1995), essent França un dels països que es comprometeren a seguir i fomentar una política molt

més paritària. És així com, en les següents eleccions de 1997, partits polítics d'esquerres i els verds decidiren optar per llistes electorals amb més representació femenina – gairebé un 30% del total dels candidats–, permetent que, al final, fossin elegides gairebé una setantena de dones, és a dir, l'11% de la Cambra.

Una vegada entrat el segle XXI, només cinquanta-quatre eren les dones escollides per representar el poble francès entre el 2002 i el 2007, i cent nou en la següent legislatura, que durà fins al 2012. Actualment, després de renovar la Cambra, el juny del mateix any, en cent cinquanta-dos escons (26%) hi ha presència femenina.

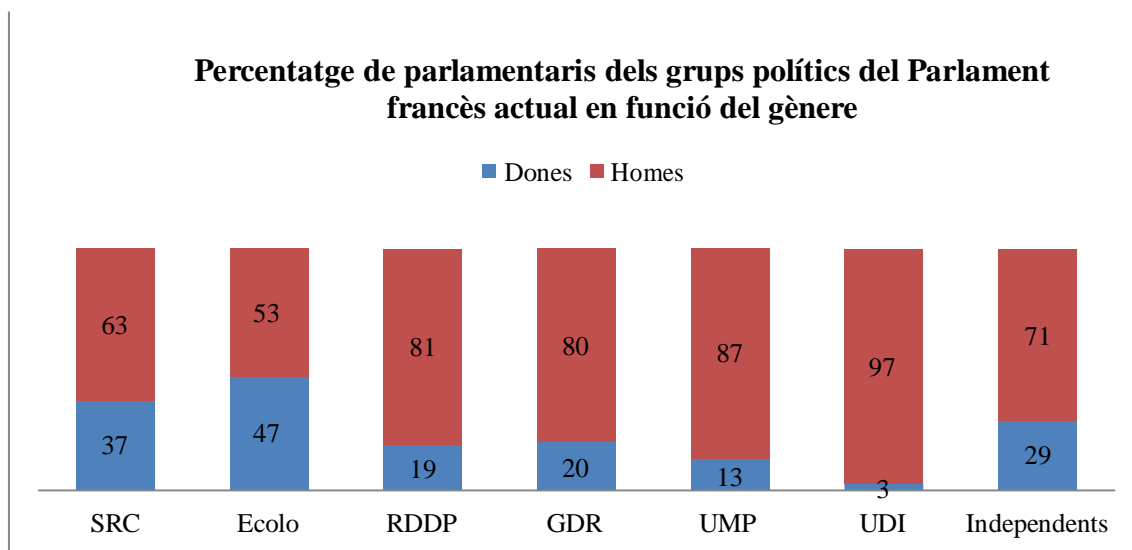
Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'Assemblea Nacional francesa.

Per tal d'aprofundir més en l'actual Cambra legislativa*, cal dir que els resultats foren favorables als grups d'esquerres –que a la vegada són els que presentaven més candidates en les llistes–, sobretot el Socialiste, Républicain et Citoyen [“Socialista, Republicà i Ciutadà”, SRC]. Aquest, encapçalat per François Hollande, aconseguí dos-cents noranta-set escons, cent nou dels quals eren femenins (39%). Juntament amb el SRC, el seguien el partit dels ecologistes, amb vuit diputades i nou diputats (47%) –essent, així doncs, el més paritari de tots els grups polítics de la legislatura actual–. La coalició Radical, Républicain, Démocrate et Progressiste [“Radical, Republicà, Demòcrata i Progressista”, RDDP], amb setze diputats, tres dels quals eren dones (16%). I, com a última força progressista, la Gauche Démocrate et Républicaine [“Esquerra Demòcrata i Republicana”, GDR], creada el 2007 i amb un 20% de dones en els seus quinze seients.

D'altra banda, els partits de dretes, per definició més conservadors, són els que presentaren un índex de feminització més baix, de tal manera que, la segona força política francesa, l'Union pour un Mouvement Populaire [“Unió per un Moviment

Popular” UMP], aconseguí cent noranta-cinc diputats, dels que només vint-i-cinc n’eren dones (13%). No obstant, resultats pitjors, des del punt de vista de paritat sexual, són els que presentà el grup de centre-dretes Union des Démocrates et Indépendants [“Unió dels Demòcrates i Independents”, UDI], en què tan sols hi havia una dona de la trentena total de representants (3%).

Finalment, hi ha un nombre de set diputats²⁰, dos d’ells dones, que, en no tenir prou presència política, no han pogut constituir un grup parlamentari propi.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes de l’Assemblea Nacional francesa.

Deixant l’Assemblea General, és necessari parlar d’una altra figura molt rellevant en el marc polític francès: la Presidència de la República. A diferència d’altres països, com el cas d’Espanya o Gran Bretanya, aquest és un càrrec que s’escull democràticament cada cinc anys i que, a més, gaudeix de més competències: té la capacitat de nomenar el primer ministre, de dissoldre l’Assemblea Nacional quan ho consideri necessari o de convocar tot tipus de referèndums al Govern o a les Corts, entre altres. D’altra banda, una qüestió important per al treball és saber sobre qui recau la responsabilitat d’elegir els ministres del Govern que, en el cas de França, és compartida pel mateix president i el seu primer ministre.

Cal dir que des que es va instaurar de nou la democràcia, després del període

²⁰ Anomenats “independents” en el gràfic posterior.

d'ocupació nazi en la Segona Guerra Mundial, França ha tingut deu caps d'Estat²¹, però cap d'ells ha sigut una dona. Una tendència semblant ha seguit, també, el càrrec de primer ministre, ja que de tota la història de la democràcia francesa, és a dir, des de 1789, únicament una dona ha arribat a tal posició política: Édith Cresson (1991-1992).

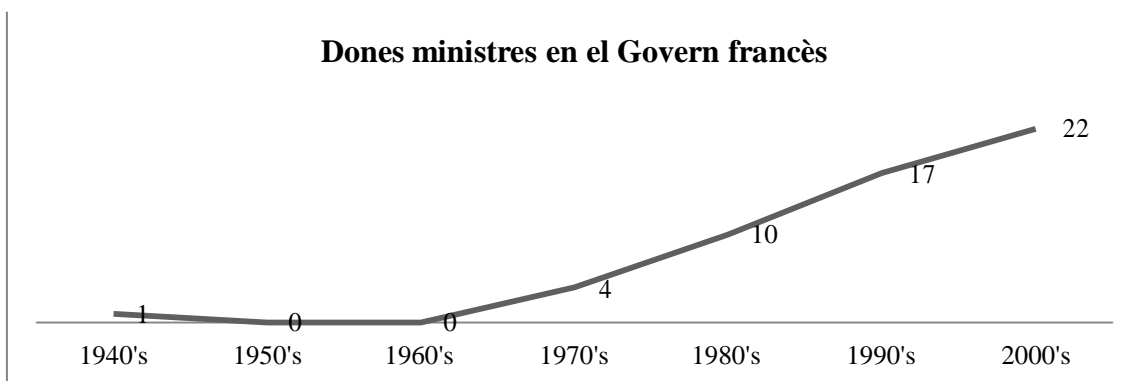
Altrament, és necessari ressaltar el nombre de dones ministres que hi ha hagut en la darrera etapa democràtica francesa que, de fet, és quan pogueren optar a càrrecs públics. És així com la primera dona que ocupà tal posició fou Germaine Poinso-Chapuis, essent ministra de Sanitat Pública i Població del 1947 al 1948, en el govern de la Quarta República de Robert Schuman.

Malgrat això, en tots els governs formats des de llavors i fins al 1974, només els homes estigueren en la primera línia, mentre que menys d'una desena de dones se'ls encomanà, com a màxim, la secretaria d'estat d'algun ministeri. D'altra banda, d'ençà mitjan anys setanta, sempre hi ha hagut alguna política que ha estat a l'avantguarda de l'Executiu. Progressivament, la presència femenina ha anat augmentant, especialment en l'últim govern actual del socialista Hollande, en què s'ha assolit la total paritat, és a dir, el 50% de ministres dones.

Per tant, en són onze, els ministeris amb líders femenines –tenint en compte que també hi ha sis dones més que tenen el càrrec de delegada ministerial–: el de Justícia, per Christiane Taubira; el d'Afers Socials i de Sanitat, per Marisol Touraine; el d'Igualtat de Territoris i d'Habitatge, per Céline Duflot; el de Comerç Exterior, per Nicole Bricq; el d'Ecologia, Desenvolupament Sostenible i Energia, per Delphine Batho; el de Cultura i Comunicació, per Aurélie Filippetti; el d'Ensenyament Superior i Recerca, per Geneviève Fioraso; el dels Drets de les Dones, per Najat Vallaud-Belkacem; el de Reforma de l'Estat, Descentralització i Funció Pública, per Marylise Lebranchu; d'Artesania, Comerç i Turisme, per Sylvia Pinel; i d'Esports, Joventut, Educació Popular i Via Associativa, per Valérie Fourneyron.

---

²¹ Durant la Quarta República, Vincent Auriol (1947-1954) i René Coty (1954-1959); en la Cinquena República, Charles de Gaulle (1959-1969), Georges Pompidou (1969-1974), Alain Poher (1969 i 1974), Valéry Giscard d'Estaing (1974-1981), François Mitterrand (1981-1995), Jacques Chirac (1995-2007), Nicolas Sarkozy (2007-2012) i François Hollande (2012-Actualitat).

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Govern francès.

3.2.2. La igualtat de drets i deures i el sufragi universal

Com ja s'ha dit en anterioritat, la primera gran revolució popular que es dugué en contra el sistema de l'Antic Règim²² fou la Revolució Francesa, la qual permeté l'ascens al poder al poble, representat legítimament en els Estats Generals. Aquests, el mateix 1789, foren els artífexs de la *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen** [“Declaració dels drets de l'home i el ciutadà”], document que, tal i com indica el seu nom, només feia referència al sexe masculí. És d'aquesta manera, així doncs, com la dona es quedà al marge d'aquest gran avanç de la societat, sense cap millora en els seus drets civils i mantenint el paper secundari que havia estat representant fins llavors, malgrat haver participat activament en les manifestacions davant la presó de la Bastilla o el palau de Versalles. Per tant, l'única via per estar en contacte directe amb l'actualitat del país per aquelles de classe més alta –és a dir, amb més privilegis i una mínima formació– era organitzant salons, en altres paraules, petites adunacions en residències privades on personatges il·lustres, tals com filòsofs, polítics o escriptors, eren convidats per compartir coneixements mitjançant la conversa i la lectura.

Tanmateix, com que les dones de la Revolució havien estat a punt de materialitzar les seves teories, algunes no cediren i continuaren publicant documents crítics vers política masculista de l'Assemblea. En serien alguns exemples Madame BB, Etta Palm D'Aelders, Claire Lacombe o Olympe de Gouges. A més, aquestes arribaren

²² Conjunt de característiques comunes en diferents àmbits en la majoria de països europeus entre els segles XVI i XVIII: políticament, definit per una monarquia autoritària; econòmicament, per un sistema agrari de subsistències; socialment, per estaments, dividits en privilegiats i no privilegiats –aquests últims, la gran majoria de la població, obligats a pagar impostos per mantenir la noblesa i el clergat, i sense cap tipus de dret jurídic, civil o polític–; i, culturalment, definit per un alt nivell d'analfabetisme.

a estar fins i tot recolzades per filòsofs contemporanis com Jean Antoine Condorcet²³, autor de *Sur l'Admission des Femmes aux Droits de Cité** ["Sobre l'admissió de les dones en el dret a la ciutadania", 1789], en el qual afirmà: "No han violat tots els homes el principi d'igualtat de drets en privar, amb tanta irreflexió, la meitat del gènere humà de participar en la formulació de lleis, és a dir, excloent les dones del dret de ciutadania?"²⁴.

Així doncs, la primera en la llista és Madame BB, burgesa que adoptà aquest sobrenom per evitar represàlies a l'hora publicar, el mateix any de l'inici de la Revolució, *Cahier des Doléances et Réclamations des Femmes** ["Llista de queixes i denúncies de les dones"], en el qual reclamà els drets d'escolarització, jurídics i polítics del sexe femení, tot manifestant: "Tal i com un noble no pot representar un plebeu, ni un plebeu un noble, de la mateixa manera i amb més justícia, un home no hauria de representar una dona, perquè els representants han de tenir absolutament els mateixos interessos que aquells que representen: les dones, per tant, haurien de ser només representades per dones".

En segon i tercer lloc, Etta Palm D'Aelders i Claire Lacombe, que crearen, respectivament, la Société Patriotique et de Bienfaisance des Amies de la Vérité ["Societat Patriòtica i de Beneficiència de les Amigues de la Veritat", 1791] i la Société des Citoyennes Républicaines Révolutionnaires ["Societat de les Ciutadanes Republicanes Revolucionàries", 1793]. El de D'Alders fou el primer saló de la història de França en admetre únicament dones, mentre que l'organització de Lacombe tenia objectius més encarats a la vessant política, ja que es dedicava a criticar i intentar canviar els aspectes discriminatoris en la legislació francesa.

Finalment, i potser la més destacable de totes, hi ha Olympe de Gouges, artífex de molts documents de diferents temàtiques, incloent-hi un sobre l'esclavisme. En aquest mateix, a més, hi annexà la *Déclaration des Droits de la Femme et de la Citoyenne** ["Declaració dels drets de la dona i la ciutadana", 1791], simètrica a

---

²³ Marie-Jean-Antoine Nicolas de Caritat, marquès de Condorcet (1743 – 1794), fou un il·lustrat que participà molt activament en la Revolució, per la qual cosa entrà, el 1791, com a representant girondí de París en l'Assemblea Nacional, arribant a ser nomenat secretari d'aquesta mateixa. Ja des dels inicis de la caiguda de l'absolutisme, defensà la reestructuració de la societat en base a la raó i el liberalisme, de tal manera que fou crític davant aquells que negaren els drets de la dona com a una ciutadana més.

²⁴ CONDORCET, ANTOINE. "Sur l'Admission des Femmes aux Droits de Cité". *Journal de la Cité de 1789* [en línia]. 3 de juliol de 1789, núm. 5: 1-2 [Consulta 15 d'octubre de 2012]. Disponible a: <http://files.libertyfund.org/files/1014/0570_Bk.pdf>

l'oficial –que només era relativa als homes–, per tal de criticar el fet que elles no hi estaven incloses.

No obstant, les condicions del sector femení francès no s'abonancaren, primerament perquè foren poques les dones que estaven a l'abast de poder confeccionar discursos sòlids –cal recordar l'alt índex d'analfabetisme en la població, i especialment en la femenina– i que, a més, fossin escoltats pels governants. Endemés, perquè depenien econòmicament dels seus marits, fet que suposà un fre per reivindicar el seu dret a l'emancipació. Com a conseqüència, només s'assoliren algunes millores legislatives, com l'abolició del dret de primogenitura (1790), que anteriorment afavoria els homes, i la igualtat en rebre herències (1792).

Una vegada establert el mandat de Napoleó Bonaparte, que durà entre 1804 i 1814, es redactà el Codi Civil francès*, en què, de nou, es negaren a les dones els drets civils propis dels homes i també s'impulsaren polítiques discriminatòries, sobretot en l'entorn familiar. D'altra banda, cal recordar que, havent estat finalitzat el període napoleònic i celebrat el congrés de Viena²⁵, la família dels Borbons tornà al tron amb Lluís XVIII com a monarca absolut, fent que tots els avanços cap al constitucionalisme que s'havien anat donant fins llavors quedessin en no-res.

No va ser fins a la Revolució Liberal de 1848, quan França decidí establir la Segona República –la Primera es donà en la Revolució– i tornar a constituir un govern, amb Lluís Napoleó Bonaparte, nebot de l'emperador liberal, com a president. Fou en aquell instant, quan diferents dones, recolzades per moviments socialistes utòpics, reivindicaren de nou que fossin tingudes en compte per la Constitució, creant diaris polítics com el *Voix des Femmes* [“Veu de les dones”], o *La Femme Libre* [“La dona lliure”]. Malgrat el seu esforç, tampoc assoliren cap millora en la legislació nova, a excepció del dret a l'educació²⁶. Aquest fracàs es pot comprendre perquè, el 1851, Bonaparte decidí seguir la línia del seu tiet en liderar un cop d'estat per declarar-se emperador –Napoleó III–, redactant, tot seguit, una nova constitució (1852), que reduïa pràcticament a la totalitat el poder legislatiu del Parlament i permetia que Napoleó III controlés íntegrament el Govern.

Per tant, una vegada instaurada la Tercera República (1870) i abolit el bonapartisme, el sufragisme feminista ressorgí. D'aquesta manera, és convenient

---

²⁵ Reunió internacional que es donà entre el 1814 i el 1815 a la ciutat de Viena (Àustria) amb la finalitat de restablir les estructures pròpies de l'Antic Règim i reorganitzar el territori europeu tal i com estava abans de l'expansió napoleònica.

²⁶ Explicat en el següent capítol, 3.2.3. *L'educació i escolarització de la dona* (pàgina 40).

ressaltar la figura de León Richer, periodista que elaborà els *Droits de la Femme* [“Drets de la dona”, 1869] i organitzà, nou anys després, el Congrés Internacional dels Drets de la Dona, en el qual es tractaren qüestions relacionades amb els drets civils femenins però sense centrar-se directament en el del sufragi. També és rellevant Hubertine Auclert, creadora del grup sufragista Société le Suffrage des Femmes [“Societat del Sufragi de les Dones”] i del diari *La Citoyenne* [“La Ciutadana”]. Tanmateix, altra vegada, les seves reivindicacions quedaren desestimades per les Corts franceses, les quals seguiren sense acceptar el vot femení.

De fet, el procés d’obertura governamental per fi s’inicià a finals del segle XIX: el 1897, s’aprovà una llei que permetia a les dones testimoniar en judicis —encara que, contradictòriament, no se’ls ajudava a cursar la carrera universitària de Dret—. El següent any, obtingueren la possibilitat de ser electores en organismes oficials com el Tribunal de Comerç i el Consell Superior de Treball, i l’admissió en el Consell Superior d’Assistència Pública i en l’Escola de Belles Arts.

Amb l’entrada del nou segle, el 1909, es fundà la Unió Francesa pel Sufragi Femení i, l’any següent, Albert Thomas, ministre d’Armament durant la Primera Guerra Mundial, presentà a les Corts una proposta a favor del dret a vot totalment universal, que primerament va ser denegada però que, el 1919, l’Assemblea Nacional sí acceptà. Tanmateix, per tal de legalitzar-la, les dues cambres de les Corts hi havien d’estar d’acord, així que no es va poder dur a terme, ja que el Senat, històricament més conservador, ho impedí.

Finalment, és així com es va haver d’esperar fins al 1944 per acceptar el sufragi femení, just després de la Segona Guerra Mundial i quan ja aproximadament el 60% dels estats europeus l’havien inclòs en la seva constitució. Altrament, la igualtat de drets entre sexes s’oficialitzà en el tercer punt del preàmbul de la Constitució de 1946*: “La llei assegura a la dona, en tots els àmbits, drets iguals als de l’home.”

3.2.3. L’educació i la formació de la dona

A França, ja des d’inicis del segle XIX, s’elaboraren lleis que tenien la intenció d’homogeneïtzar els sistemes d’ensenyament privat i públic i, a la vegada, implantar mesures per tal que tota la població —masculina— arribés a l’edat adulta amb uns coneixements fonamentals. Tanmateix, no va ser fins al 1850, en què es promulgà la Llei Falloux, en la qual, a part de ratificar la coexistència dels dos sistemes citats en la

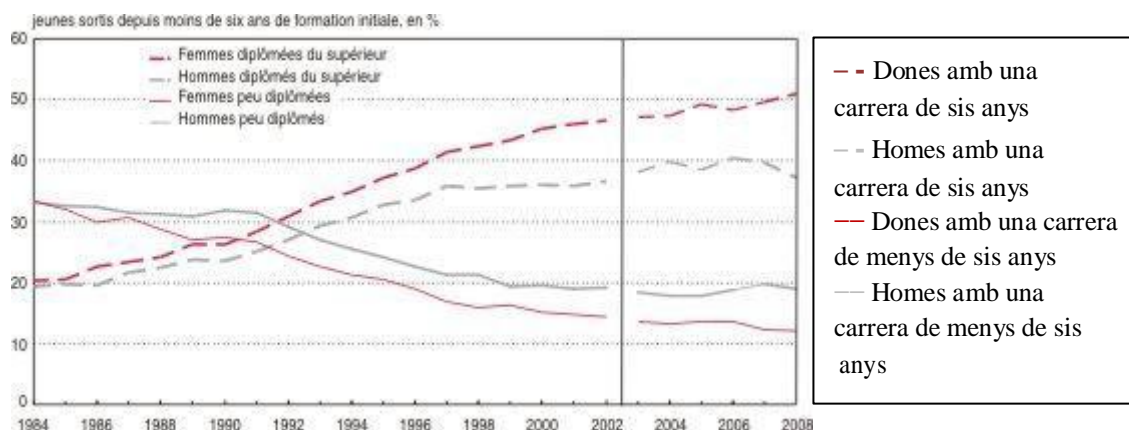
primària i secundària, també s'hi estipulà la creació d'escoles primàries femenines en municipis de més de vuit-cents habitants (article 51)*. Com a conseqüència, en els següents quinze anys, en tot el territori francès varen ser inaugurats més de vuit mil centres per a nenes, en els quals, segons els articles 23 i 48*, se'ls ensenyaria a llegir i a escriure, a més de coneixements bàsics en matemàtiques, llengua, religió, cant, gimnàstica, història, geografia, ciències i, fins i tot, higiene. D'altra banda, les alumnes també tenien una matèria addicional de costura, no estudiada pels nois.

Al cap de trenta anys, el 1880, s'aprovà la Llei Camille Sée, molt important, en assegurar una educació secundària a les noies, gràcies a la qual pogueren optar amb més facilitat a cursar estudis superiors. No obstant, es va haver d'esperar fins al 1924 per aconseguir que les etapes preuniversitàries s'homogeneïtzessin per tal que ambdós sexes rebessin la mateixa formació.

Una vegada aconseguit l'ensenyament bàsic, les dones pogueren entrar més fàcilment a carreres universitàries, sobretot a finals del segle XIX, tot i que la primera graduada fou la periodista Julie Daubié, qui es formà fins al 1860 a la Universitat de Lió. És d'aquesta manera com, des dels anys vuitanta fins a la Primera Guerra Mundial, un 10% dels alumnes de les facultats franceses eren dones, índex que, el 1919, havia augmentat al voltant d'un 15% pel fet que molts homes hagueren de deixar els seus estudis per servir el seu país en l'exèrcit. Progressivament i des de llavors, el percentatge de dones que assisteixen a la universitat s'ha anat incrementant, superant per primera vegada, el 1984, el del sexe contrari. D'ençà aquell any, les diferències s'han anat engrandint més, de tal manera que, per exemple, les dones representaren el 57% de tots els estudiants universitaris francesos l'any 2010.²⁷

---

²⁷ MAINGUENÉ, Alice. *Femmes et homes en début de carrière* [en línia]. França: Institut national de la statistique et des études économiques, febrer del 2010 [Consulta: 7 de novembre de 2012]. Disponible a: http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=ip1284#sommaire
INSTITUT NATIONAL DE LA STATISTIQUE ET DES ÉTUDES ÉCONOMIQUES. *Étudiants des universités par discipline et par cursus selon le sexe* [en línia]. França: Institut national de la statistique et des études économiques, 2012 [Consulta: 7 de novembre de 2012]. Disponible a: http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?ref_id=natnon07136

Font: Institut national de la statistique et des études économiques.

3.2.4. La inserció de la dona en el món laboral

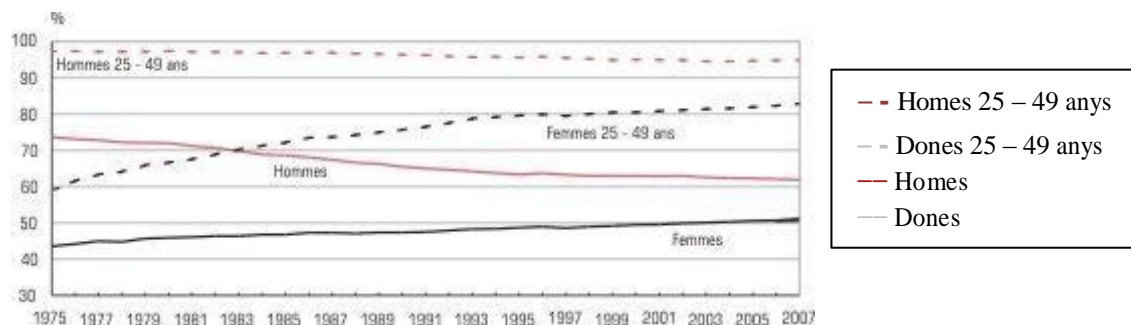
França va ser un dels primers països en industrialitzar-se, la qual cosa comportà un moviment migratori del camp als centres urbans, on els obrers vivien i treballaven en condicions pèssimes, sense ser emparats per la llei, favorable als burgesos. Tanmateix, gràcies als moviments obrers i la creació de sindicats durant tot el segle XIX, es varen poder aconseguir un seguit de reformes positives, les quals, tard o d'hora, arribaren també a englobar el col·lectiu femení. Un exemple en seria una llei aprovada el 1874, en la que es prohibia la participació de la dona en el sector de la mineria i s'imposava el diumenge com a dia de descans.

No obstant, les millores en les condicions laborals femenines que han tingut un efecte més directe en la situació actual es començaren a establir una vegada iniciat el nou segle: el 1907, s'acceptà que tota dona casada fos lliure d'administrar el seu salari, independentment de la voluntat del seu marit. Dos anys després, es promulgà una llei que determinava el dret a un permís de maternitat de vuit setmanes, sense estar en risc de perdre el lloc de treball. I, a partir de 1920, es permeté que les dones poguessin afiliar-se amb total llibertat a sindicats.

El següent gran esdeveniment es produí el 1965, quan es portà a terme una reforma en els règims del matrimoni, de manera que la dona podia exercir la professió que volgués, gestionar els seus propis béns i obrir un compte bancari sense el consentiment conjugal. Sis anys després, s'obligà per llei que totes les empreses paguessin el mateix salari a tots els treballadors que fessin una tasca idèntica, independentment del seu sexe.

Posteriorment, el juliol de 1980, s'aprovà una llei en la que s'ampliava el període de permís de maternitat fins a les setze setmanes i, a més, es vedava l'acomiadament d'embarassades. Finalment, cal destacar que, a partir del 1992, es començà a condemnar tota forma d'assetjament sexual o d'abús de poder en el camp laboral.

D'altra banda, si s'observa numèricament l'evolució de la dona en aquest àmbit, a partir de dades recollides entre el 1975 i el 2011, es mostra clarament com el percentatge de dones actives ha anat augmentant —gairebé un 10%—, probablement gràcies a les mesures precitades. Tanmateix, cal remarcar que mentre que, cada vegada hi ha més dones ocupant llocs de treball, el nombre d'empleats masculins ha tendit a minvar, fent que la diferència entre ambdós sexes sigui, de mica en mica, més estreta. És d'aquesta manera com, a mitjan anys setanta, set de cada deu homes de més de quinze anys tenien un contracte laboral quan, en el cas de les dones, n'eren quatre de cada deu. El 1990, n'eren el 65,6% i el 47,4%, respectivament; una dècada després, el 63,1% i el 49,6%; el 2007, el 61,7% i el 50,9%; el 2008, el 61,8% i el 51,1%; i, finalment, el 2011, amb un 61,8% dels homes actius i un 51,7% de dones.²⁸

Font: Institut national de la statistique et des études économiques.

3.2.5. Mesures de paritat

França és un país en què, durant tota la seva etapa democràtica, el conservadorisme hi ha estat molt present, així que s'han donat poques mesures de discriminació positiva, a part de ser tardanes en comparació amb altres països de la UE i poc efectives i seguides.

Com s'ha vist anteriorment, la presència de la dona en els òrgans públics entre els anys quaranta i vuitanta no arribava al 10%, tot i que a partir dels noranta, amb la

²⁸ INSTITUT NATIONAL DE LA STATISTIQUE ET DES ÉTUDES ÉCONOMIQUES. *Population active* [en línia]. França: Institut national de la statistique et des études économiques, 2011 [Consulta: 7 de novembre de 2012]. Disponible a: <http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=T11F041>

implantació de mesures de paritat, lentament anà augmentant. Això no s'hauria pogut donar si el feminisme francès no hagués renascut per reivindicar la igualtat de sexe en matèria política. Cal dir que, a la darrerria de la dècada dels vuitanta, aquest moviment a França es trobava en una època de crisi, en què poques eren les dones que el defensaven, mentre que, a la vegada, era desacreditat pels mitjans de comunicació. És així com, gràcies a campanyes i congressos convocats per institucions internacionals afiliades a l'ONU i la UE, el concepte de *paritat* s'escampà arreu, essent adoptat per aquestes associacions feministes, les quals la varen veure com un element a tenir en compte a l'hora de qüestionar les desigualtats dels sistema polític del seu país.

D'aquesta manera, a principis dels anys noranta i amb el fi de defensar la igualtat de gènere en les institucions públiques, es crearen un seguit d'organitzacions, tals com Parité, Parité 2000 [“Paritat, paritat 2000”], Elles aussi [“Elles també”] o Femmes pour la Parité [“Dones per la paritat”]. Aquesta última arribà a organitzar una taula rodona a l'Assemblea Nacional, l'any 1993, que posà com a assumpte prioritari la participació femenina en matèria política. Com a conseqüència, pocs mesos després, s'elaboraren dos manifestos a favor de la discriminació positiva que foren publicats en el diari *Le Monde*, sota el recolzament de representants polítics importants d'ideologies divergents.

D'altra banda, l'any 1995, es fundà l'Observatoire de la Parité entre les Femmes et les Hommes [“Observatori de la Paritat entre les Dones i els Homes”], l'objectiu del qual era intentar reduir les grans diferències en nombre d'ambdós sexes en les esferes de poder, tot proposant mesures en els òrgans decisoris.

Gràcies a aquesta organització –malgrat només ser de caràcter consultiu– i les conferències internacionals que s'havien anat donat fins llavors, l'assumpte de paritat aconseguí tal magnitud que féu arribar a plantejar una reforma en la Constitució francesa, vigent des de 1958. Aquest fou un dels pilars en el programa electoral que el Partit Socialista presentà en les eleccions que guanyà l'any 1997, en què tres de cada deu dels seus candidats eren dones. Tanmateix, al cap de poc, el nou primer ministre se'n desdigué i decidí ajornar la proposta de l'esmena constitucional fins a l'any vinent. D'aquesta manera, el 1999, els articles 3 i 4* foren modificats, deixant pas a la creació de dues lleis, el 2000 i el 2007, que afavorissin el paper de la dona en el camp de la política.

En la primera, s'intentà impulsar-lo utilitzant com a recursos penalitzacions econòmiques²⁹. Així, si el percentatge de la presència femenina era inferior al 30% en les llistes electorals dels partits, aquests deixaven de rebre una quantitat determinada de fons. No obstant, a la pràctica, la majoria dels grups polítics no seguiren la llei i preferiren assumir-ne les conseqüències.

Per tal de pal·liar-ho, es desenvolupà la segona llei, el 2007, en la que s'intentà modificar el sistema d'escrutini perquè fos més proporcional i, altrament, s'augmentaren les penalitzacions abans esmentades.

3.3. LA DONA POLÍTICA A ESCÒCIA

Escòcia és una regió del Regne Unit que té moltes semblances amb Catalunya: varen originar-se com a països amb sobirania pròpia, malgrat la perderen el segle XVIII –el 1707 a Escòcia amb l'Acta d'Unió, i el 1714 a Catalunya amb el Decret de Nova Planta–; estan inclosos en estats que tenen una monarquia parlamentària com a sistema i que, en els darrers anys, els han donat bastants facilitats per gestionar-se autònomament, de manera que tenen parlaments i governs particulars; i, finalment, hi ha present un moviment independentista en tots dos, que ha comportat que s'hagi pactat un referèndum el 2014 a Escòcia, mentre que Catalunya sembla seguir la mateixa línia en tenir la intenció de convocar-ne un en els propers quatre anys.

D'altra banda, cal afegir que el fet que Escòcia encara no sigui un país autòcrata significa que també s'ha involucrat en els moviments sufragista i feminista de la resta de Gran Bretanya, i que s'ha beneficiat de totes les conseqüències de les mesures legals i els canvis en la legislació que s'han anat donant des del mateix govern central.

3.3.1. Introducció al sistema polític

Abans d'aprofundir en el paper de la dona en els òrgans públics escocesos, és necessari fer-ne una introducció, ja que aquests, en no ser propis d'un estat independent, no tenen les mateixes característiques que els dels països abans tractats.

En primer lloc, el Pàrlamaid na h-Albana [“Parlament d'Escòcia” en gaèlic escocès] va ser la cambra legislativa del Regne d'Escòcia des del 1223 fins al 1707, any en què Escòcia i el Regne d'Anglaterra s'annexionaren creant el Regne Unit de la Gran

---

²⁹ Els partits polítics francesos, per tal de poder dur a terme les seves activitats, reben subvencions del mateix Estat francès.

Bretanya, representat en una única cambra situada a Westminster. Aquesta situació es mantingué gairebé tres segles, fins el 1997, quan es convocà un referèndum per al restabliment d'un parlament propi, sortint com a majoria (74%) el “sí”. És així com, pocs mesos després, el Parlament britànic promulgà l'Acta d'Escòcia (1998), – document en el que es determinaven totes les competències i característiques del sistema polític escocès–, permetent que, el 1999, es convoquessin les primeres eleccions.

Quant a competències, segons l'Acta d'Escòcia del 2012, el Parlament escocès és lliure de fer lleis relacionades amb el medi ambient, l'educació i la formació professional, el govern local, o el turisme, entre altres; mentre que les lleis orgàniques, la immigració, l'ocupació laboral, la política exterior o la defensa, són afers relatius al Parlament de tot el Regne Unit.

De la mateixa manera que el Parlament, el Govern escocès també es constituí el 1998 gràcies a l'Acta d'Escòcia, essent definit com una administració dirigida pel primer ministre, determinada pel Parlament i constituïda pel Gabinet de ministres escocesos.

3.3.2. L'evolució en càrrecs polítics

El fet que Escòcia tingui una tradició democràtica pròpia molt jove fa que sigui difícil extreure conclusions sobre el tema que ens ocupa, en tenir poques dades que ens permetin veure l'evolució de la dona dins de les seves administracions públiques.

És així com el Parlament, format per cent vint-i-nou diputats elegits democràticament cada quatre anys, s'ha renovat únicament en cinc ocasions des de la seva constitució, fent que en totes hi hagués un percentatge important de participació femenina. Pel que fa a la primera sessió, que durà entre el 1999 i el 2003, el 37,2% dels representants varen ser dones –quaranta-vuit del total–. Cal destacar en particular l'índex de presència femenina en el Labour Party [“Partit Laborista”], amb un 48% de dones entre els seus cinquanta-sis parlamentaris, i l'Scottish National Party [“Partit Nacional Escocès”], amb quinze dones i vint homes (43%), mentre que la resta dels grups polítics elegits oscil·laren entre el 0 i el 18% de candidates.

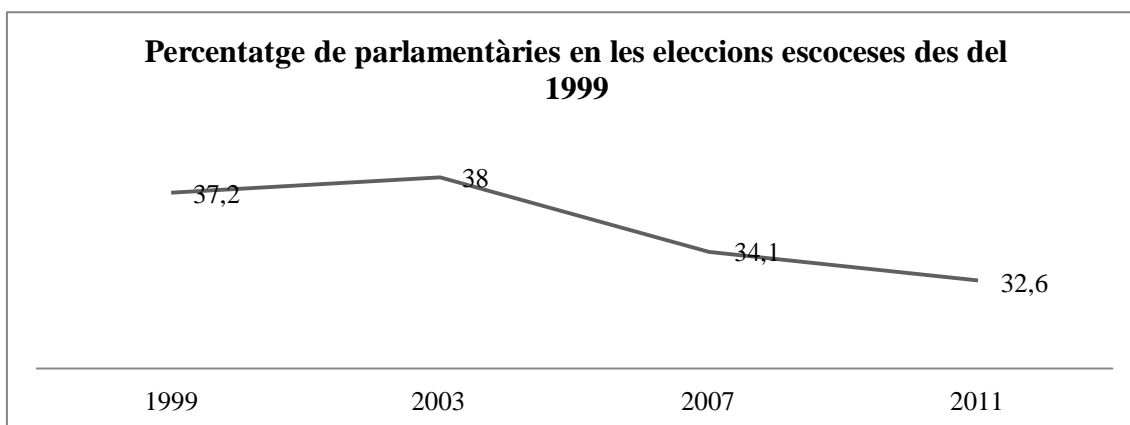
En la següent legislatura (maig de 2003-abril de 2007), l'índex augmentà lleugerament, essent-ne quaranta nou (38%), les dones que ocuparen llocs en el

Parlament. En aquestes eleccions, el Partit Laborista estava representat per un 54% de dones, amb vint-i-set i vint-i-tres diputats femenins i masculins, respectivament.

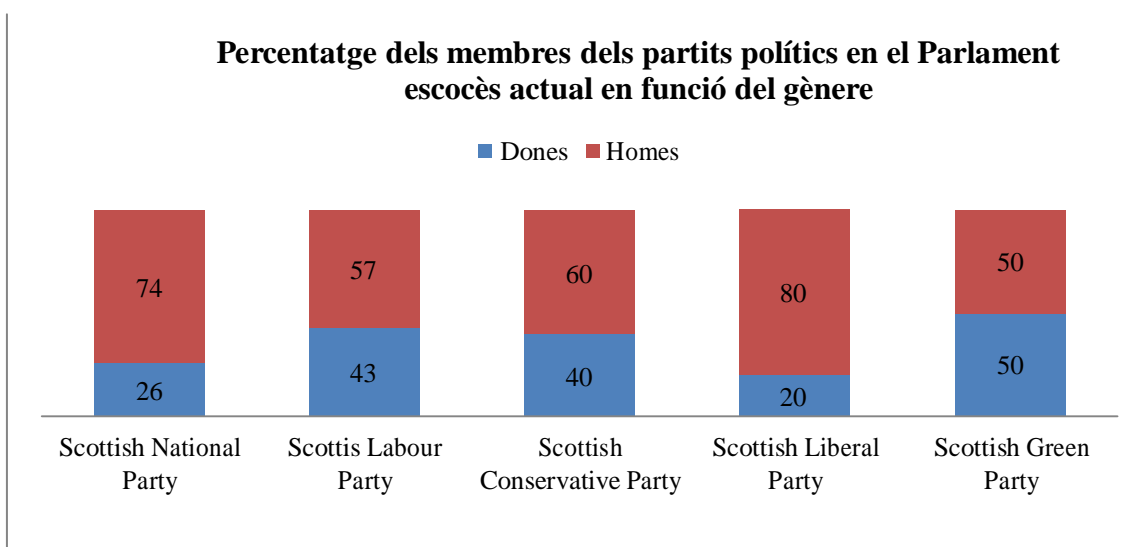
La tercera sessió durà entre el maig de 2007 i el març de 2011 i, per primera vegada, els laboristes no assoliren la majoria, sinó ho féu el Partit Nacional Escocès. Durant aquests quatre anys, hi participaren un total de quaranta-quatre dones, és a dir, el 34,1% de la Cambra –quatre punts menys que en l’anterior–. Malgrat això, el Partit Laborista va mantenir les seves polítiques de paritat, en ser representat per vint-i-quatre homes i vint-i-dues dones, mentre que el SNP, tres de cada deu diputats eren dones.

Finalment, en la legislatura vigent*, les eleccions de la qual es convocaren el quatre de maig de 2011, el Partit Nacional Escocès va aconseguir de nou majoria amb el 53,4% de la Cambra, comportant que els laboristes, líders en termes de paritat, anessin reduint paulatinament el nombre d’escons de del 1998. Això també s’ha reflectit quant a participació femenina, ja que actualment només hi ha quaranta-dues diputades (32,6%). En particular, divuit d’aquestes (26%) són representants del partit líder, que té un total de seixanta-nou escons. En són setze les laboristes, que estan amb vint-i-un homes més (43%); sis, en el Conservative Party (40%); una d’un total de sis parlamentaris del Liberal Democrats (17%); i, finalment, una més en el partit verd, representant el 50% del total, en aconseguir només dos seients en la Cambra.

Així doncs, malgrat que el nombre de diputades del Parlament hagi anat disminuint lleugerament, es pot dir que es manté encara per sobre de la mitjana europea, tal i com es mostra en el gràfic de la introducció (pàg. 7).

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Parlament escocès.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Parlament escocès.

Pel que fa al Govern, segons l'Acta d'Escòcia del 1998, aquest està constituït principalment pel Cabinet ["Ganivet"] –és a dir, l'òrgan executiu format pel primer ministre i els ministres principals– i els Junior Ministers ["Subsecretaris ministerials"], els quals no tenen tant poder de decisió.

Així doncs, en la primera legislatura del Parlament (1999-2003), es varen formar tres governs diferents, però sempre amb només representants del Labour Party i el Liberal Democrats. En el primer (1999-2000), el primer ministre del qual era Donald Dewar, hi participaren un total de sis dones, tres en Cabinet de dotze ministeris (25%) i la resta com a Junior Ministers (25%). Posteriorment, en l'executiu d'Alex McLeish (2000-2001), el nombre de dones en el Ganivet i en les subsecretaries fou de quatre (33%) i tres (27%), respectivament. Finalment, es constituí el govern de Jack McConnell (2001-2003), amb quatre dones d'un total de dotze en el Cabinet (33%) i cinc com a subsecretàries ministerials (38%).

El Govern del segon Parlament (2003-2007) també es formà a partir d'una coalició dels liberaldemòcrates i els laboristes, tenint novament al capdamunt a McConnell. En aquest executiu, hi havia un total de tretze ministeris, sis dels quals eren ocupats per dones³⁰ (35%). D'altra banda, en el cas dels vuit Junior Ministries, n'eren cinc dels catorze totals, equivalent al 36%.

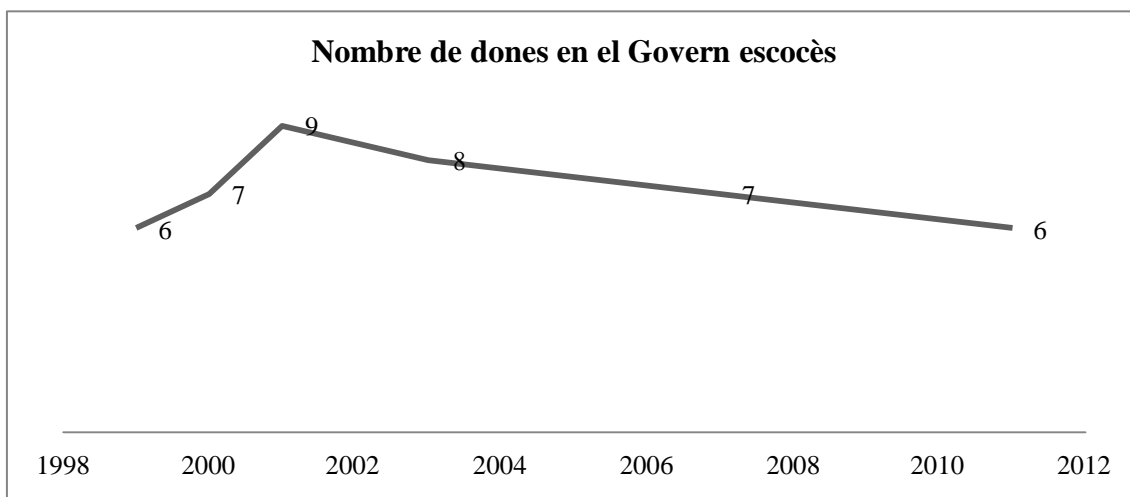
³⁰ Hi ha casos en què alguns ministeris estan liderats per més d'un individu o en què un ministre té varis càrrecs, per això en algunes ocasions els percentatges poden variar.

Quatre anys després, Alex Salmond, líder de l'Scottish National Party, constituí un nou govern únicament amb membres del seu partit. És així com el Ganivet estava compost per un total de sis ministeris, dos d'ells amb presència femenina al capdamunt (29%), mentre que el nombre de secretaries generals augmentà considerablement, essent-ne disset, sis de les quals eren controlades per dones (35%).

Finalment, com que a les últimes eleccions tornaren a sortir vencedors els nacionalistes, Salmond repetí el mandat en el seu càrrec i reorganitzà de nou el seu seguici polític. Així, decretà dotze ministeris principals, en què el 22% eren dones, és a dir, dues d'un total de nou: Nicola Sturgeon, ocupant a la vegada tres càrrecs –la Vicepresidència i les secretaries de Salut, Benestar i Estratègies de la Ciutat, i de Infraestructures, Inversions i Ciutats–; i Fiona Hyslop, secretària de Cultura i Afers Exteriors.

Quant als Junior Ministries, en són quatre d'un total d'onze (36%) en les dotze subsecretaries: Angela Constance, d'Ocupació Juvenil i de Nens i Joves; Shona Robison, de Jocs de la Commonwealth i Esport; Aileen Campbell, de Nens i Joves i de Govern Local i Planejament; i Roseanna Cunningham, de Seguretat de la Comunitat i Canvi Climàtic.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Govern escocès.

En base a aquest gràfic, es pot observar com el nombre de dones en els ministeris ha tendit a ser bastant lineal. No obstant, cal destacar que durant l'etapa en què els laboristes eren majoria, la propensió era ascendent, mentre que durant els mandats nacionalistes aquesta ha anat decreixent.

3.3.3. La igualtat de drets i deures i el sufragi universal

Malgrat que Gran Bretanya fos la iniciadora dels moviments feminista i sufragista del segle XIX, val a dir que el seu màxim objectiu, la participació de la dona en decisions polítiques, no s'aconseguí fins el 1928, gairebé cent anys després.

Tot i que sorgiren brots a la dècada dels anys vint i trenta degut al pensament igualitari dels socialistes utòpics Fourier i Saint-Simon, es pot dir que el feminisme com a tal nasqué a mitjan segle XIX i es consolidà amb la National Society for Women's Suffrage [“Societat Nacional per al Sufragi de la Dona”, 1867]. Aquesta associació es creà a Birmingham una vegada el Parlament hagué denegat la proposta de dos diputats laboristes per acceptar el sufragi universal. A partir de llavors, un gran nombre d'associacions profeministes –normalment amb el suport polític dels laboristes o dels socialistes– s'anaren fundant, acabant coalitzant-se la majoria en una de sola, anomenada National Union of Women's Suffrage Societies [“Unió Nacional de les Societats pel Sufragi de les Dones”, 1897].

La majoria de les afiliades a la NUWSS optaren per manifestar-se pacíficament: enviant cartes als parlamentaris, celebrant conferències, donant tríptics informatius i, fins i tot, obrint petites oficines per poder organitzar millor la campanya. Tanmateix, paral·lelament a Manchester, sorgí un nou col·lectiu liderat per Emmeline Pankhurst i les seves filles, anomenat Women's Social and Political Union [“Unió Social i Política de la Dona,” 1903]. Aquesta associació es diferenciava totalment a l'anterior pel fet que les seves membres –popularment conegudes amb el nom de “suffragettes”– eren partidàries de la violència per aconseguir els seus fins. D'aquesta manera, es pot comprendre per què varen interrompre un míting del president Churchill a la ciutat escocesa d'Aberdeen, per què cometien actes vandàlics com ara cremar esglésies o destruir carrers, o per què insultaven els parlamentaris, per exemple. Com a conseqüència, moltes arribaven a anar a la presó, on decidien iniciar vagues de fam per tal d'augmentar la polèmica i ser alliberades més ràpidament.

Aquesta radicalització, malgrat aconseguir l'atenció de tota la societat, no fou favorable perquè el Parlament canviés d'opinió respecte la participació de la dona en la política, ja que molts diputats argumentaven que les dones no estaven en condicions de poder tractar assumptes seriosament i amb calma. No obstant, gràcies a la Primera Guerra Mundial, aquesta concepció canvià íntegrament: tot el sector femení britànic es posà en disposició del país per ocupar el buit d'aquells homes que havien anat a la

guerra. És així com fins i tot les “suffragettes” de Pankhurst deixaren els seus actes violents per sumar-se a la iniciativa.

Una vegada finalitzada la Gran Guerra, tot tornà a la normalitat, fent que les dones que havien estat treballant per tirar el país endavant i per ajudar en la fabricació d'armament fossin acomiadades i rellevades de nou per treballadors masculins. Això provocà que, novament, la Women's Social and Political tornés a l'activitat i amb expectatives d'engrandir-se.

Per aquest motiu i per agrair la col·laboració femenina durant el 1914-1919, les Corts –tant la cambra dels Lords com la dels Commons³¹– promulgaren l'Acta de Representació del Poble (1918), en la que es decretava que tota dona major de trenta anys i amb propietats tindria el dret a vot (part I, secció 4*). Bàsicament, cal comentar que es varen fixar aquells requisits perquè es considerà que les dones d'edat més avançada i amb algun bé tindrien una ideologia més conservadora i no tan radical com les membres del WSP. De fet, així va ser, ja que de les 8,4 milions de votants noves, la majoria votaren el partit conservador, fent que aquest augmentés la seva presència a la Cambra. D'aquesta manera, el 1923, Katherine Murray, duquessa d'Atholl, fou la primera escocesa en representar la seva nació al Parlament britànic. En últim lloc, paral·lelament a aquest avanç, el moviment feminista continuà reivindicant la igualtat total en el dret a vot, arribant a la seva culminació el 1928.

Finalment, cal parlar més concretament del moviment feminista a Escòcia, les associacions del qual no varen ser tan efectives com les angleses abans tractades –que, com el cas de la WSP o la WSPU, algunes hi tenien una seu–, de manera que simplement tingueren un paper més aviat de suport i de propagació del missatge via mitjans de comunicació, més que no pas de lideratge.

Tanmateix, és convenient destacar la figura de Eliza Wigham, la representant més emblemàtica del feminisme escocès, en ser membre d'agrupacions com l'Edinburgh Ladies Emancipation Society [“Societat de l'Emancipació de les Dones d'Edimburg”, 1840], l'Edinburgh National Women's Suffrage Society [“Societat Nacional del Sufragi de les Dones d'Edimburg”] a partir de 1872, o, fins i tot, en arribar a formar part del consell executiu de la National Society for Women's Suffrage, el 1871.

---

³¹ El sistema electoral britànic també és bicameral: la cambra dels Lords i la dels Commons, que en el sistema espanyol equivaldria al Senat i el Congrés dels Diputats, respectivament.

En últim terme, val a dir que, el 1907, un conjunt d'escoceses “suffragettes” abandonaren el col·lectiu radical de Pankhurst per fundar una nova associació, la Women's Freedom League [“Lliga de la Llibertat de la Dona”], la qual vertaderament fou una de les més importants del nord del Regne Unit.

3.3.4. L'escolarització i la formació de la dona

Escòcia és un dels països que històricament han estat pioners en les etapes dels seus sistemes d'ensenyament. És per aquest motiu que la qüestió de l'educació femenina ja es començà a discutir a finals del segle XVII. És això com, el 1696, s'elaborà la primera llei per afavorir l'escolarització de les nenes. Tanmateix, aquesta es basava simplement en ensenyar-los religió o a cosir i a fer les feines domèstiques, coneixements que en cap cas eren transmesos als nens, qui sí estudiaven assignatures com francès, matemàtiques, filosofia o història.

Aquesta situació desigual es començà a criticar a Gran Bretanya a finals del segle XVIII, aproximadament durant els anys de la Revolució Francesa. És per aquesta raó que cal ressaltar la figura de Mary Wollstonecraft, escriptora feminista de Londres que publicà *A Vindication of the Rights of Women* [“Vindicació dels drets de la dona”, 1792], obra en la desaprovava *Émile, ou de l'Éducation* de Rousseau, en la que el filòsof il·lustrat afirmava que totes les dones –independentment de la seva classe social– eren inferiors als homes i que, per tant, la seva educació havia d'estar determinada en base el seu paper secundari en la societat. Contràriament, Wollstonecraft sostenia que ambdós sexes tenien les mateixes capacitats per naturalesa i que era l'ensenyament el que realment feia que la dona no pogués acabar-se d'emancipar i estigués condemnada a viure lligada a l'home.

Per aquest motiu, a aquesta filòsofa britànica se la va prendre com a referent durant les manifestacions feministes dels anys trenta i quaranta del segle XIX que defensaven la igualtat de gènere, la qual havia de començar amb una millora en el sistema educatiu de les dones. Com ja s'ha comentat anteriorment, foren Gran Bretanya i els EUA els primers en reivindicar tals drets, essent seguits, trenta anys després, per altres països com Escòcia.

És així com es promulgà l'Acta d'Educació del 1870, en el que es marcava l'educació primària com a obligatòria per a tots els nens i nenes, tot i que la secundària

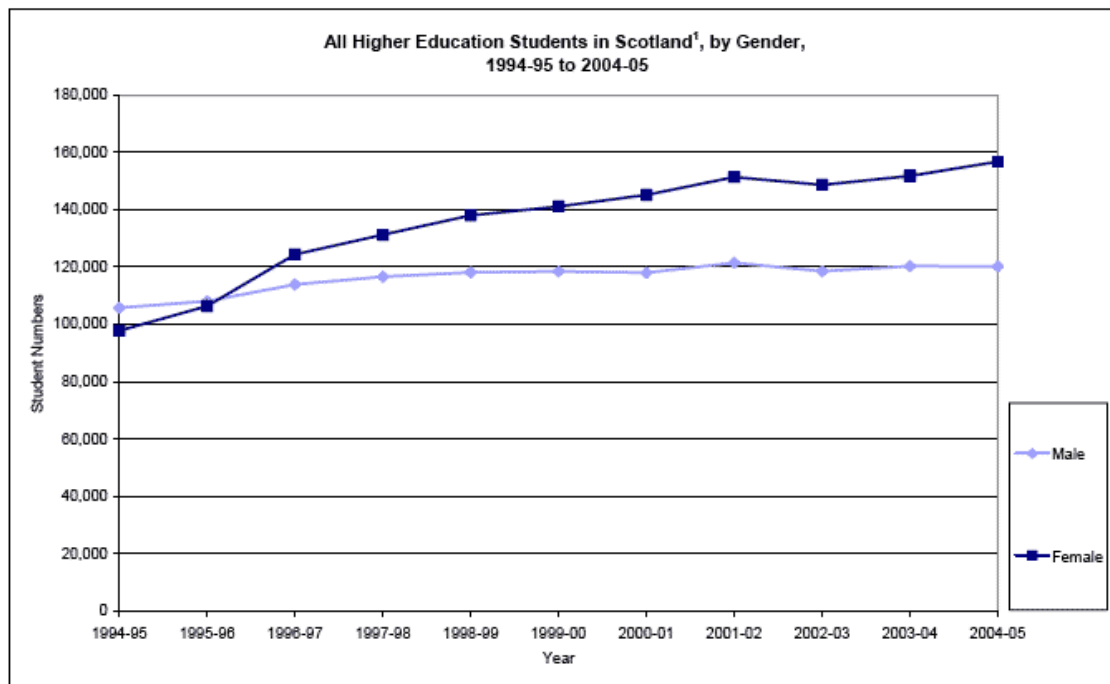
encara no estava a l'abast de les nenes de classe humil. No va ser fins el 1918 en què era obligat assistir a classe fins als catorze anys.

D'altra banda, la primera associació escocesa que reivindicava el dret a l'educació superior va ser la Glasgow Association for the Higher Education of Women [“Associació de Glasgow per l'Educació Superior de la Dona”, 1877], fundada pel rector de la Universitat de Glasgow –molt valorada en aquells temps a nivell europeu–, John Caird. Les seves finalitats bàsiques eren oferir cursos equivalents a les carreres universitàries dels homes i promoure la cultura i l'educació de la dona. Així, gràcies a Caird, a l'any següent, més de tres-centes dones varen poder assistir a classes de psicologia, lògica, ètica, filosofia de la natura, llatí, matemàtiques o literatura moderna.

Posteriorment, el juny de 1883, l'Associació es dissolgué per crear la Queen Margaret College, la primera facultat d'Escòcia d'educació superior per a dones. Paral·lelament, el rang d'assignatures també s'amplià, ara comprant camps com l'art, la química i la física el 1888, o la medicina dos anys després.

Seguidament, el 1892, la Comissió d'Universitats d'Escòcia publicà un decret en el que obligava a totes les universitats del país a responsabilitzar-se de la formació i la graduació de les noves alumnes, cosa que comportà el tancament de la facultat Queen Margaret ja que ara mancava de sentit. D'aquesta manera, a partir de 1894, varen aparèixer les primeres graduades en Medicina, Art o Dret.

El nombre de noies alumnes en l'educació superior ha anat augmentant des d'inicis del segle XX, en què no arribava als dos centenars, fins el 1996, quan començà a superar el dels homes. D'ençà, la diferència entre ambdós sexes s'ha anat eixamplant, fent que en només deu anys, seixanta mil estudiants noves de menys de 21 anys hagin entrat a les universitats, mentre que la quantitat de nois també havia ascendit però a un ritme molt menys exponencial. D'aquesta manera, el 2011 gairebé el 50% de les noies menors de 21 anys estaven cursant un estudi superior, deu punts per sobre que el sexe masculí, comportant que fossin el 54% de tot l'alumnat.

Font: Higher Education Statistics Agency (HESA) and Scottish Funding Council (SFC)

3.3.5. La inserció de la dona en el món laboral

Actualment, Escòcia presenta els millors resultats respecte la posició laboral de la dona en comparació amb la resta de nacions del Regne Unit. Malgrat la crisi, l'índex d'ocupació femenina ha tendit a estabilitzar-se o, si més no, a seguir un mateix patró que el masculí, cosa que mostra que no només són les dones les que pateixen les conseqüències de la recessió econòmica.

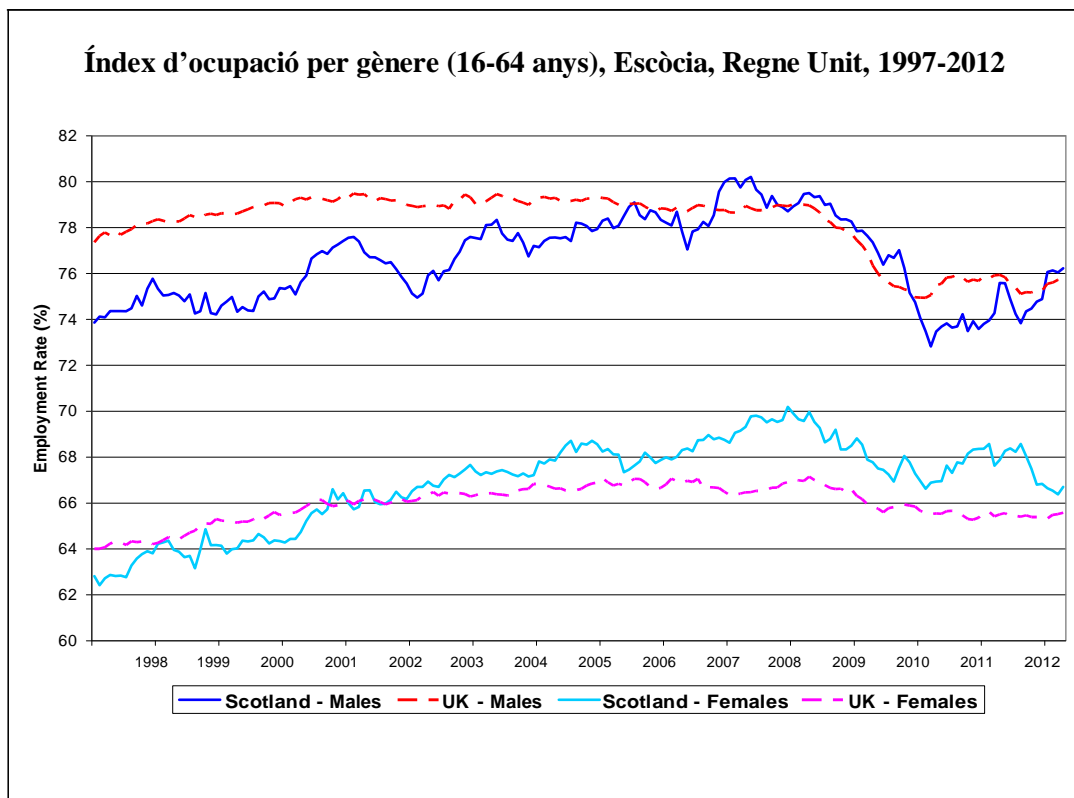
Tanmateix, aquesta situació només s'ha anat donant a partir de l'últim quart del segle XX, ja que anteriorment la dona patí una forta discriminació en el marc laboral. Al segle XIX, s'entenia que el paper femení per excel·lència en la societat britànica havia de ser el de mare i esposa, de manera que no s'acceptava el concepte de *dona treballadora*. Com a conseqüència, l'índex d'ocupació femení era molt baix, ja que només estaven actives aquelles noies que havien acabat l'etapa escolar –que, tal i com s'ha dit, no era equitativa a la dels homes i, per tant, no tenien prou coneixements com per ser igual de competitives en el marcat laboral– i que encara no estaven casades. Així, com que aquesta situació era temporal, els empresaris ho varen aprofitar per donar-los les feines més mal pagades i les que no calia una gran formació.

Com a conseqüència, el 1871, el 90% de les treballadores actives es concentrava en els sectors de l'agricultura, el servei domèstic i la indústria tèxtil –sobretot en el

procés de filar—. No obstant, això tendí a canviar quan es donà la Primera Guerra Mundial, en haver-hi sobtadament una gran oferta en la majoria de sectors pel fet que els homes havien anat al camp de batalla. Això comportà que les dones, fins i tot les casades, haguessin d'obrar en típiques professions masculines, com ara conductors de transport, i en la indústria armamentística per avituallar l'exèrcit britànic.

Una vegada finalitzat l'enfrontament bèl·lic, les dones tornaren a les seves feines habituals i novament els va ser més difícil obrar en ocupacions masculines, malgrat que ja podien accedir a una educació semblant a la dels homes. És així, per exemple, com el servei domèstic augmentà de nou un 13%, tot i haver disminuït des de la dècada dels setanta del darrer segle.

Per tant, es va haver d'esperar fins a mitjan segle XX per veure com la dona es definia com un dels col·lectius més presents en l'economia del país gràcies a tres factors: el primer, la forta demanda del sector terciari una vegada acabada la Segona Guerra Mundial; el segon, la introducció de dispositius electrònics que feien les feines domèstiques; i el tercer, i l'aparició de la pastilla anticonceptiva. Això permeté que la dona –i fins i tot aquella casada– tingués més oportunitats i facilitats de trobar treball en un rang molt més ampli.

Font: Labour Force Survey, ONS.

Finalment, és necessari destacar les polítiques que tant el Govern del Regne Unit com l'escocès han dut a terme des de l'últim quart del segle passat, amb els objectius d'igualar les condicions laborals entre homes i dones, d'intentar ajudar la dona a conciliar la vida laboral i familiar, i d'obrir-li nous camps laborals estereotipadament masculins.

Així, la primera mesura que promulgà l'Executiu britànic fou l'Acta de Pagament Igual (1970), en el qual s'obligava que tota la gent, indistintament del seu sexe, fos remunerada de la mateixa manera si exercien un càrrec igual. Cinc anys després, se n'aprovaren dues més: l'Acta de la Discriminació Sexual, la qual prohibia tota discriminació de gènere, tant directa com indirecta; i la Llicència del Període i Pagament de Maternitat, que permetia que la dona cuidés el seu fill durant dotze mesos cobrant el seu corresponent sou i tenint el seu lloc de treball assegurat una vegada passat aquest període.

L'any 2003, es redactà la Llicència de l'Horari Flexible, en el qual es declarava que tot empleat que tingués un fill menor de sis anys tenia el dret de demanar un canvi en la seva jornada laboral per tal de conciliar la vida personal i la professional. En últim terme, cal dir que el 2010 es promulgà l'Acta d'Igualtat, un decret que tractava tot tipus de discriminació en qualsevol camp, inclòs el marc laboral³².

D'altra banda, des del mateix Executiu escocès, s'han anat impulsant tipus de mesures semblants a les anteriors, però ha estat a partir del 2012 quan s'ha elaborat un pla realment sòlid i amb una inversió de vuit milions de lliures per intentar afavorir els sectors més discriminats i així aconseguir, a tres anys vista, que aquests tinguin les mateixes oportunitats que els homes en el marc laboral.

3.3.6. Mesures de paritat

Com ja s'ha dit en anterioritat, la democràcia paritària no va ser un concepte que es va començar a tractar internacionalment fins als anys noranta. Així, durant aquest període, es varen fer estudis sobre la situació de la política femenina, ja que Gran Bretanya era un país que presentava severs problemes d'igualtat en el Parlament –gairebé el 90% dels seus integrants eren homes–.

Tanmateix, a partir de 1997, quan els laboristes, a mans de Tony Blair, pujaren al capdamunt del Govern britànic, es començaren a implantar mesures centrades en la

---

³² Tractat amb més profunditat en el següent apartat.

millora de les condicions de la dona. Conseqüentment, es creà per primera vegada el Ministeri de Dones (1997-2007), succeït pel Ministeri de Dones i Igualtat del també laborista Gordon Brown (2007-2010) i, aquest, pel vigent Ministeri de Dones i Igualtats del liberal demòcrata Cameron.

Malgrat que es creessin aquests ministeris, no fou fins el 2006 en què es redactà una llei mare sobre la igualtat (Acta d'Igualtat del 2006) que, entre altres sectors discriminats, també es feia referència a les dones. Aquesta, però, va ser la predecessora de l'Acta d'Igualtat del 2010, considerada la directriu de totes les mesures d'igualtat que s'han implantat d'ençà en tota Gran Bretanya, incloent-hi Escòcia.

Tot i això, Escòcia, des d'inicis del nou segle, ja inicià projectes propis com ara la creació de l'Scottish Women's Convention [“Convenció Escocesa de les Dones”, 2003], organització que tenia l'objectiu d'assegurar que els interessos de les dones fossin representats en les polítiques oficials del Govern. Un altre exemple seria l'elaboració de la Llei d'Igualtat de Gènere (2007) i de plans específics, com el que està actualment en vigència i en el que s'han marcat un seguit de propostes per ser aconseguides de cara el 2015. Unes d'aquestes propostes estan relacionades en l'àmbit del propi Govern, ja que s'està intentant seguir criteris paritaris per contractar els vuit mil funcionaris escocesos, a més de donar competències a tots els ministres per poder portar a terme accions que afavoreixin la posició de la dona en els seus respectius sectors.

3.4. LA DONA POLÍTICA A ESPANYA

Tal i com es veurà a continuació, la inserció de la dona en el sistema de l'Estat espanyol s'ha donat d'una manera interrompuda i inconstant, bàsicament per dos motius polítics: d'una banda, pel fet que els governs constitucionals del segle XIX eren inestables, poc duradors i tendien cap a la corrupció, de manera que les constitucions i lleis que s'elaboraren no es varen poder desplegar en la seva totalitat. De l'altra, pel fet que entre 1939 i 1975 Espanya estigués sotmesa al règim dictatorial franquista, el qual provocà que el país s'aïllés de la influència de totes les mesures paritàries que s'anaren donant a la resta d'Europa.

Així, a partir dels anys setanta i arran de l'entrada a la UE i de les mobilitzacions internacionals emparades per l'ONU, Espanya hagué de fer un seguit de canvis radicals, la majoria controlats pel Partit Socialista —en gairebé totes de legislatures, essent el grup

majoritari–, que efectivament milloraren les condicions de la dona. Gràcies a això, en el camp polític, es pot considerar que, malgrat no aconseguir l'objectiu ideal d'una manera estable, Espanya ha estat considerada com un referent mundial quant a paritat.

Finalment, cal recordar que el seu estudi és essencial per poder comprendre l'evolució de Catalunya, ja que si des de 1714 n'és una regió, també haurà rebut conseqüències de tots els canvis que s'han produït a la resta de l'Estat.

3.4.1. L'evolució en càrrecs polítics

Com s'ha anat fent anteriorment amb la resta de països, només s'estudiaran el Parlament i el Govern, en el cas d'Espanya instaurats una vegada finalitzada l'etapa de la dictadura franquista, és a dir, a partir de 1977, quan es tornaren a constituir d'una forma democràtica.

Així doncs, tal i com es decretà en l'article 68* de la Constitució de 1978, el Congrés dels Diputats és la cambra baixa formada per un nombre d'entre tres-cents i quatre-cents representants elegits democràticament cada quatre anys. Cal destacar que el percentatge de dones ha augmentat considerablement en els trenta-quatre anys d'història del nou Parlament, arribant fins i tot a octuplicar-se. Això ha permès que Espanya hagi estat comparada amb països com Finlàndia en termes de paritat.

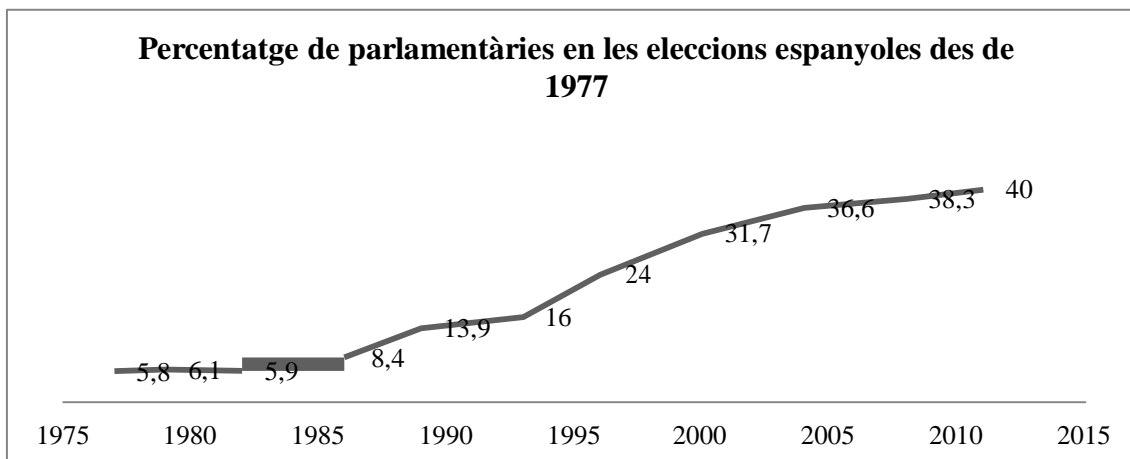
En particular, durant les quatre primeres legislatures (1977-1989), el nombre d'escons femenins no superava la trentena, de manera que no representava ni el 10% de tota la Cambra. No obstant, el 1989, quan el PSOE implantà mesures paritàries en el seu propi partit³³, la tendència a l'alça començà a ser més exponencial, fent que, a la IV legislatura (1989-1993), les dones ja equivalguessin al 13,9%.

Finalment, cal ressaltar el gran canvi que es començà a donar a partir del 2000, quan la taxa femenina superà el 30%, arribant a ser del 40% en l'actual sessió, en la qual hi ha cent quaranta diputades d'un total de tres-cents cinquanta. Més concretament, dels cent vuitanta-cinc representants del Grup Parlamentari Popular, setanta-set són dones (43%). Quant al Grup dels socialistes, en són el 41%, és a dir, quaranta-cinc de cent deu. De la tercera força, CiU, hi ha un total de cinc escons femenins en els setze que varen aconseguir el passat 2011 (31%). Seguidament, la unió dels partits verds, amb un 27% de representació femenina en els seus onze diputats. En cinquena posició, hi ha el Grup Parlamentari d'Unió, Progrés i Democràcia, que ocupa un total de cinc seients,

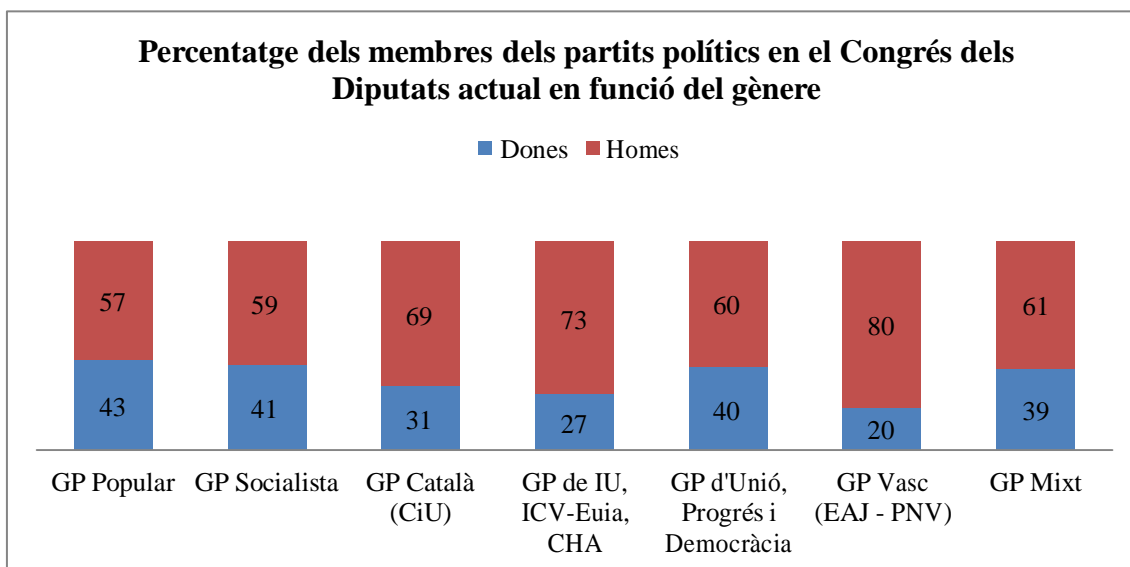
---

³³ Comentat en l'apartat 3.4.2. *Mesures de paritat* (pàgina 60).

dos d'ells essent-ne per a dones (40%). En penúltim lloc, la coalició del PNV i l'EAJ, que obtingueren el mateix nombre d'escons que l'anterior, malgrat que només un és representat per una dona (20%). I, en últim terme, el Grup Parlamentari Mixt, en què hi ha un total de set diputades dels divuit (39%).

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Congrés dels Diputats.

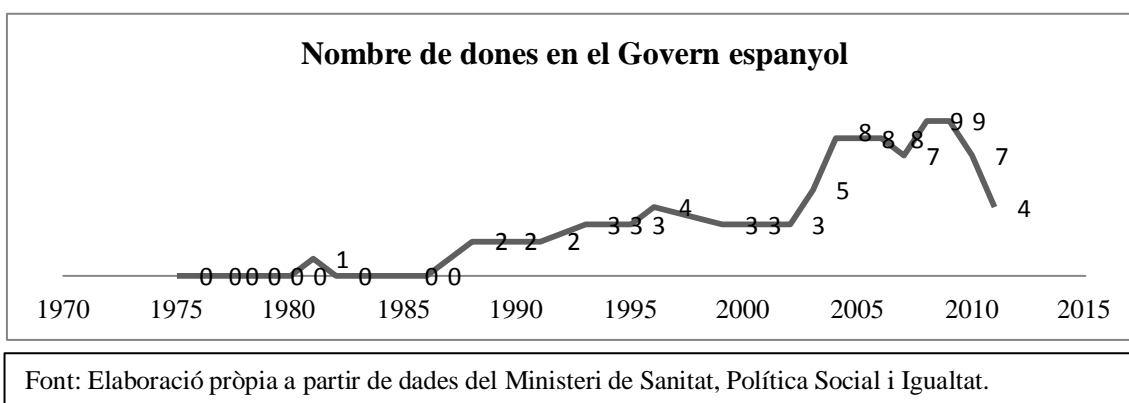

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Congrés dels Diputats.

Pel que fa al Govern, val a dir que en cap moment de la democràcia espanyola no hi ha hagut una dona ocupant el càrrec de la Presidència, tot i que sí que hi ha hagut tres vicepresidentes: Maria Teresa Fernández de la Vega, primera vicepresidenta del govern socialista del 2004 fins el 2010; Elena Salgado, segona vicepresidenta entre el 2009 i el 2011; i Soraya Sáenz de Santamaría, l'actual vicepresidenta del govern popular.

D'altra banda, a partir del 1981, començà a presentar-se un cert índex de participació femenina en els ministeris, que s'incrementà radicalment en els dos mandats de Rodríguez Zapatero (2004-2011), arribant a una paritat total i, fins i tot, durant els anys 2008 i 2010 –quan el Ministeri d'Igualtat existia– aconseguint que el sexe femení superés en nombre al masculí, quelcom singular en el marc europeu.

Finalment, en l'actual govern popular (2011- actualitat), hi ha un total de quatre dones ministres en els tretze ministeris establerts (30,8%): Soraya Sáenz de Santamaría, vicepresidenta del Govern, ministra de la Presidència i portaveu del Govern; Ana Pastor, ministra de Foment; María Fátima Báñez, ministra de Treball i Seguretat; i, en últim lloc, Ana Mato, ministra de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat.

3.4.2. La igualtat de drets i deures i el sufragi universal

El moviment feminista espanyol es desenvolupà més tardanament, a inicis del segle XX, respecte la resta d'Europa i EUA per tres raons: la poca industrialització, que provocà la irrellevant presència d'una classe mitjana i progressista; la debilitat del sistema parlamentari instaurat després de la caiguda de l'Antic Règim; i la forta presència de l'Església en l'educació, a partir de la qual transmetia a les seves alumnes la importància dels valors tradicionals de mare i esposa.

D'altra banda, cal destacar que aquest moviment s'inicià des d'una vessant més social que política –és a dir, es va donar prioritat al fet d'aconseguir una educació o als mateixos drets laborals que el sexe masculí, que no pas al dret a vot–, per la precisa raó de la debilitat del sistema parlamentari espanyol. Així, no va ser fins a finals dels anys vint, just abans de l'establiment de la II República, quan un seguit de personatges i associacions començaren a prioritzar realment el sufragi universal, aconseguint el 1931.

Per tant, les primeres organitzacions que sorgiren a Espanya foren: per una banda, la Unión Iberoamericana de Madrid (1906), les reivindicacions de la qual es centraven bàsicament en l'abolició de la prostitució imposada a dones blanques i en l'assoliment de millores en els camps laboral i educatiu. I, per l'altra, la Lliga Patriòtica de Dames³⁴, fundada pel per partit de la Lliga Regionalista el mateix 1906 a Catalunya.

Paral·lelament, en aquells anys, també aparegueren les primeres mostres incipients d'intentar d'introduir la dona en el món polític. Per exemple, el 1908, Emiliano Alcalá-Galiano, comte de Casa Valencia, proposà al Senat –sense cap triomf– l'acceptació del vot femení, argumentant que si una dona podia ser reina –Isabel II–, també tenia prou facultats com per participar en la democràcia. Altrament, també es podia observar la importància d'aquest assumpte a la premsa, en què es publicaven enquestes sobre si s'hauria d'acceptar o no la dona com a electora. Una d'elles va ser la que edità Carmen de Burgos a l'*Heraldo de Madrid*, els resultats de la qual mostraven que únicament el 20% dels quatre mil enquestats eren partidaris del sufragi universal.

Uns anys després, el 1912, es creà l'Agrupación Femenina Socialista amb la intenció d'introduir alguna dona en la primera línia del PSOE, fet que s'aconseguí el 1913, quan Virginia González fou la primera membre femenina dels comitès del Partit Socialista i de la UGT. No obstant, la participació femenina no augmentà pràcticament, de manera que, el 1915, simplement hi havia tres grups de dones en el partit.

D'altra banda, cal remarcar especialment la fundació de l'Asociación Nacional de Mujeres Españolas (1918-1936), que acabaria sent el col·lectiu feminista més important d'Espanya i al que s'hi afiliarien dones importants com Clara Campoamor, Elisa Soriano o Victoria Kent. D'una ideologia que tendia cap al conservadorisme, els seus objectius se centraven en reformar el Codi Civil, suprimir la prostitució legalitzada, aconseguir el dret de la dona a obrar en professions liberals i en ocupar càrrecs oficials, en reclamar la igualtat salarial, promoure l'educació i proposar ajudes per a la dona obrera.

Al voltant d'aquells anys, es crearen també altres organitzacions, com la Juventud Universitaria Feminista, la catalana Acción Femenina o la Cruzada de Mujeres Españolas, una membre d'aquesta última era la periodista abans citada Carmen de Burgos, que fou la responsable de la primera manifestació popular prosufragista d'Espanya el maig del 1921.

---

³⁴ Els personatges i organismes catalans seran tractats més exhaustivament en el propi apartat dedicat a Catalunya.

Així doncs, tal i com es mostra, la qüestió del vot femení ja havia esdevingut un debat públic entorn els anys vint, de manera que el ministre de Governació, Burgos Marzo, presentà el novembre de 1919 un projecte de llei electoral en el que es determinava el dret a vot per a tots els espanyols d'ambdós sexes majors de 25 anys, malgrat que denegava el dret a l'elegibilitat de la dona. Tanmateix, aquesta proposta no fou debatuda ni promulgada per les Corts ja que el sistema monàrquic fou substituït el 1923 per la dictadura de Primo de Rivera, que durà fins el 1930.

Fou en aquesta etapa quan se li atorgà a la dona els seus primers drets polítics – tot i que amb bastants restriccions–: el 1924 aquelles majors de 23 anys, que no fossin prostitutes ni que estiguessin casades, varen poder votar a les eleccions municipals; o el 1927, es constituí de nou l'Assemblea Nacional –malgrat que a la pràctica no tenia les competències pròpies d'un estat democràtic–, en què es varen reservar alguns escons per a dones elegides indirectament des d'ajuntaments i diputacions.

No obstant, la culminació del feminisme arribà amb la II República, constituïda el 1931 en base un plebiscit en què hi podia votar el poble masculí major de 23 anys. Tot i que les dones estaven desautoritzades a participar en aquestes eleccions, sí que podien ser escollides. Així, en la primera renovació de la Cambra del segle XX, varen entrar dues dones com a diputades: Clara Campoamor, del Partido Radical, i Victoria Kent, d'Izquierda Republicana. Uns mesos després, també se'ls uní Margarita Nelken, del Partit Socialista, fent que només hi haguessin tres escons femenins d'un total de quatre-cents seixanta cinc.

A partir de llavors, es redactà una nova constitució, que fou promulgada el mateix 1931 i en la que es va assolir la igualtat de gènere en molts àmbits, inclòs el polític. Aquest últim triomf del feminisme se li ha d'agrair especialment a Clara Campoamor, que lluità per assolir el sufragi universal total, idea que sorprenentment no era compartida per la seva companya Victoria Kent, que afirmava que s'havia d'esperar uns anys per discutir aquest assumpte.

Per tant, d'aquesta constitució cal destacar la parcialitat davant la llei (art. 25*), la prohibició de la discriminació laboral i en càrrecs oficials (arts. 40 i 46*) o la igualtat entre el pare i la mare respecte les obligacions que tenien cap a la seva família (art. 43*). Però els punts realment rellevants es troben en els articles 36 i 53, que tractaven la qüestió de la dona en la política, permetent que aquesta pogués elegir i ser elegida amb total llibertat. Així, en l'article 36 es declarava que “los ciudadanos de uno y otro sexo,

mayores de veintitrés años, tendrán los mismos derechos electorales conforme determinen las leyes”, mentre que en el següent es determinà que “serán elegibles para Diputados todos los ciudadanos de la República mayores de veintitrés años, sin distinción de sexo ni de estado civil, que reúnan las condiciones fijadas por la ley Electoral.”³⁵

Malgrat aquest gran avanç cap a la democràcia real que permeté que el sexe femení pogués votar en les eleccions de 1933, tot s’esfondrà quan el 1939 el General Franco introduí un sistema dictatorial que durà fins el 1975, en el que les dones no tenien cap tipus de dret propi i estaven sotmeses novament al sexe masculí. Alguns exemples serien la prohibició de l’avortament i dels mètodes anticonceptius, l’abolició de la Llei de Divorci, el restabliment del delictes d’adulteri per a les dones, o la veda de l’emancipació de les noies menors de vint-i-cinc anys si no estaven casades.

Una vegada finalitzat el règim franquista, s’aprovà la Llei de reforma política (desembre de 1976), que va legalitzar novament els partits polítics i va permetre unes noves eleccions democràtiques, després de més de quaranta anys. Així, el 1977 se celebrà a Espanya la primera consulta popular, en la qual gairebé tots els partits havien desenvolupat una secció en el seu programa dedicada a les dones. Independentment de la ideologia, es defensava la igualtat de gènere en la justícia, la feina i la família, i la necessitat d’impulsar polítiques educatives i culturals per a la dona.

D’altra banda, cal recordar que el 1975 fou declarat Any Internacional de la Dona per la ONU, fet que facilità la celebració de les Jornades Nacionals per l’Alliberament de la Dona (desembre del 1975, Madrid) la qual fou la primera trobada feminista després de l’abolició del règim en què s’hi aplegaren més de cinc-centes dones. Un any després, es convocà les I Jornades Catalanes de la Dona a la Universitat de Barcelona, on s’hi congregaren més de quatre mil persones.

Gràcies a totes aquestes mobilitzacions i el ressò internacional, es va acabar de constatar que la dona mereixia la igualtat en tots els àmbits respecte l’home, cosa que es deixà per escrit en la Constitució de 1978, elaborada per una assemblea constituent, elegida democràticament. No obstant, a la pràctica es varen mostrar encara rastres de les polítiques franquistes, que varen haver de ser suprimits amb altres lleis i mesures, explicades en l’apartat 2.4.5. *Mesures de paritat*.

---

³⁵ Espanya. Constitució del 1978, 6 de desembre de 1978 [en línia]. [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://www.congreso.es/constitucion/ficheros/c78/cons_esp.pdf>

3.4.3. L'escolarització i la formació de la dona

L'educació bàsica femenina en totes les classes socials ja és quelcom que es començà a plantejar a inicis del segle XIX, de manera que, el 1814, la Comissió d'Instrucció Pública de les Corts de Cadis elaborà el Dictamen i Projecte de Dret sobre la Millora General de l'Ensenyament Públic. En aquest document es manifestava que, pel bé del funcionament de l'Estat, les dones havien de rebre una mínima instrucció, assegurada pel mateix Govern i basada en llegir i escriure i en les “tasques del seu propi sexe” –tal i com s'expressava en aquells temps les feines domèstiques, l'única responsabilitat del sexe femení–.

Tanmateix, aquest dictamen mai arribà a ser promulgat. Per tal de poder-ho entendre, s'ha de fer una breu explicació de la situació política del país durant els primers vint anys del segle XIX: cal recordar que el 1808, en un moment de greu crisi econòmica i social, Napoleó Bonaparte aconseguí la Corona espanyola, ampliant el seu imperi i col·locant-hi com a monarca al seu germà Josep. A partir de llavors, el poble, descontent per la invasió francesa, començà a organitzar-se clandestinament per fer fora a Josep I. Així, es constituïren les juntes provincials, controlades per una de mare, anomenada Junta Suprema Central, que també s'encarregà d'elaborar la Constitució de Cadis de 1812, la qual defensava un sistema monàrquic constitucional.

Pocs anys després, els espanyols assoliren el seu objectiu i començaren a desplegar la Constitució, primerament fent retornar de l'exili el seu monarca Ferran VII. Inicialment, el Borbó acceptà la seva limitació de poders, tot i que aquesta situació durà poc perquè féu un cop d'estat el 1814 per tornar a restablir totes les formes de l'Antic Règim. És per aquest motiu que el dictamen elaborat per la Comissió d'Instrucció Pública mai arribà a posar-se a la pràctica.

Per tant, no fou fins el 1833 en què s'instaurà de nou un sistema constitucional, tornant a valorar l'educació del poble i creant noves mesures per eradicar l'analfabetisme, tan present en aquells moments. Tot i això, durant l'última meitat del segle XIX, Espanya es caracteritzava ser políticament inestable, cosa que produí que s'elaboressin múltiples constitucions i reformes educatives, que sovint no s'arribaven a desplegar del tot. Així, malgrat haver-se promulgat el Pla d'Estudis per als Instituts de Segon Ensenyament (1843) o el Pla Pidal (1845), la primera gran llei educativa i duradora –estigué en vigència gairebé fins a la Llei General d'Educació de 1970– fou la Llei Moyano (1857), la qual no deixà de banda el sector femení.

Així doncs, en la Llei, se'n va fer referència en múltiples articles, els quals determinaven la creació d'un centre d'ensenyament per a nenes en tot nucli urbà major de cinc-cents habitants (art. 101*) o, altrament, es concretava el seu pla d'estudis (arts. 2,4 i 5*), diferent al del sexe masculí. Aquest es caracteritzava perquè, tant als nens com a les nens de fins a dotze anys, se'ls ensenyaria la tradició cristiana, a llegir i escriure, i coneixements bàsics sobre aritmètica, gramàtica, història i geografia. No obstant, les nenes no cursarien agricultura, indústria i comerç, ni geometria, dibuix lineal i agrimensura, ni física i història natural, sinó que tindrien assignatures relacionades amb les seves responsabilitats domèstiques –tasques pròpies del segon sexe, dibuix aplicat a les mateixes tasques i nocions bàsiques d'higiene domèstica–.

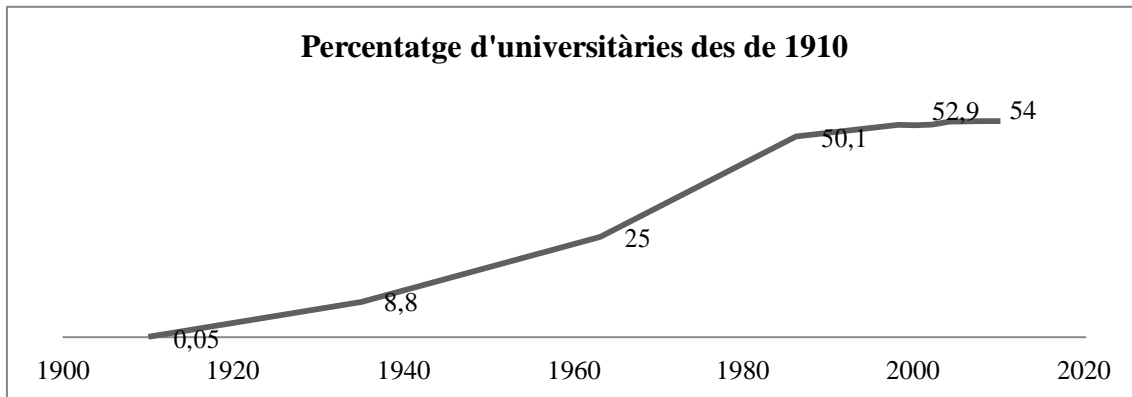
D'altra banda, durant la II República, s'aconseguí fer un pas més cap a la igualtat en l'educació, acceptant que els nens i les nenes poguessin anar a la mateixa escola –tot i que també tenien les seves pròpies assignatures–, malgrat que amb el franquisme tot tornà com abans. Conseqüentment, s'hagué d'esperar fins el 1970, amb la Llei General d'Educació, per implantar un sistema unitari –l'Ensenyament General Bàsic, EGB–, que s'acabà de consolidar amb la LOGSE –Llei Orgànica General del Sistema Educatiu, 1990) – i la LOE –Llei Orgànica d'Educació, 2006–.

Pel que fa a l'ensenyament superior, val a dir que la incorporació de la dona a les universitats espanyoles fou molt més tardana que a la resta d'Europa, tot i que actualment s'estan aconseguint correctes resultats, bordant la mitjana europea del 55,8% de tot l'alumnat. Així doncs, la primera alumna universitària matriculada fou María Elena Maseras, qui cursà Medicina a la Universitat de Barcelona, finalitzant la carrera el 1872. No obstant, en aquells anys no es donava cap tipus de reconeixement oficial a les alumnes ja que tampoc tenien el dret a exercir la seva professió.

Uns anys després, el 1882, s'elaborà una llei que els prohibia a cursar estudis superiors, tot i que sis anys després es tornaren a admetre com a alumnes privades, si ho havien sol·licitat prèviament al Ministeri d'Instrucció Pública i si havien aconseguit que tots els seus professors hi estiguessin d'acord. A més, durant aquells anys, les alumnes no podien moure's lliurement per les facultats ni seure al costat dels seus companys masculins.

Per tant, es va haver d'esperar al 8 de març de 1910 perquè el Ministeri d'Instrucció Pública promulgues una reial ordre que permetia la lliure matriculació de noies en totes les facultats del territori espanyol. A partir de llavors, l'índex de presència

femenina ha anat augmentant exponencialment, passant a ser només trenta-sis les llicenciades entre 1882-1910, a representar el 8,8% el 1935, o el 54% el 2012.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut Nacional d'Estadística.

Aquest canvi radical es donà sobretot una vegada finalitzada l'etapa del franquisme, moment en què hi tornà a haver igualtat davant la llei, es donà la segona onada feminista i s'elaboraren mesures per homogeneïtzar el sistema educatiu. Conseqüentment, en l'actualitat, el sexe femení supera per quatre punts al masculí, representant 54% del total de l'alumnat universitari.

3.4.4. La inserció de la dona en el món laboral

De la mateixa manera que en els altres països estudiats, la situació de la dona dins del marc laboral durant el segle XIX estava totalment subordinada a la voluntat del seu marit. Fins i tot aquest sistema patriarcal era emparat pel Codi Penal de 1870, el Codi de Comerç de 1885 i el Codi Civil de 1889, en què més concretament es determinava que la dona necessitava l'autorització del marit per treballar, firmar contractes laborals i fer compres que no estiguessin relacionades amb el consum domèstic. A més, si aquesta podia treballar, el seu salari també era controlat per l'espòs o el patriarca de la família.

Per tant, en base la situació d'aquells moments, a partir del 1900 es començaren a elaborar mesures que abonancesin les condicions dels més desfavorits: les dones i els nens. Així, les primeres lleis laborals s'elaboraren en els anys 1900 i 1907 amb l'objectiu d'ampliar el període de descans posterior al part i de poder donar vacances remunerades a partir del vuitè mes d'embaràs. El 1902 s'imposà que tota jornada

laboral, independentment del sexe del treballador, no podia superar les onze hores diàries, malgrat que el 1919 passà a les vuit hores.

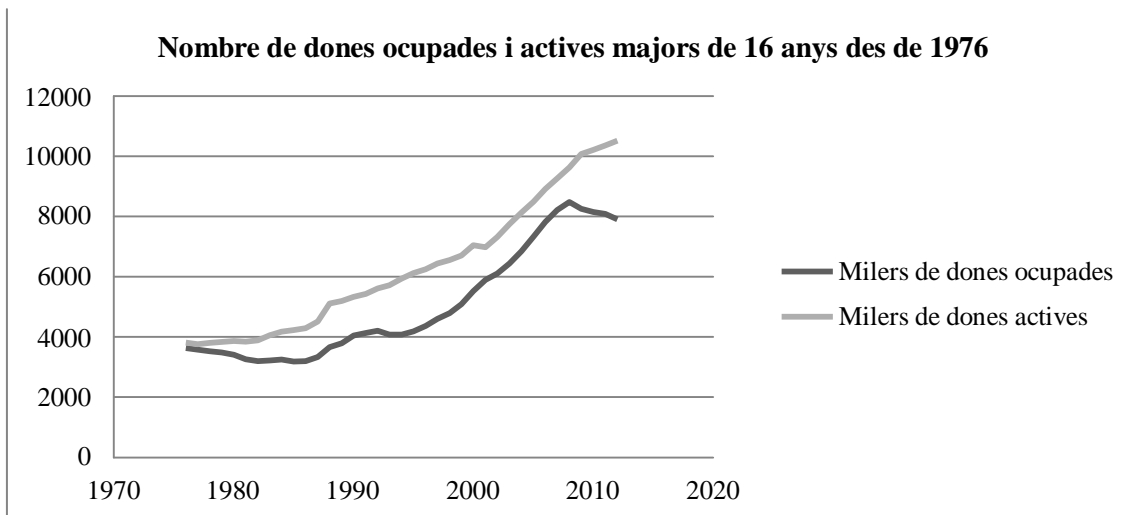
Amb l'entrada de la nova dècada, s'aprovaren noves lleis: el 1912, una que prohibia la jornada nocturna per a la dona, i també la Llei de la Cadira, en què s'obligava proporcionar seients a les treballadores en botigues.

Altrament, a partir dels anys vint, la OIT elaborà un seguit de decrets firmats també per Espanya que varen permetre que apareguessin altres mesures de conciliació: la Llei del 21 d'agost de 1923, que determinava un descans de sis setmanes després el part i el dret de subsidi de maternitat, tant per dones casades com per solteres; o la Llei del 22 de febrer de 1929, en la qual s'estipulava la igualtat de tracte entre ambdós sexes en cas d'un accident laboral.

Tanmateix, la situació femenina en el treball millorà considerablement gràcies a la Constitució de la II República. En ella, es declarava que tota persona era lliure d'elegir la seva professió (art. 33*), de ser acceptada en qualsevol càrrec en funció dels seus mèrits i la seva formació (art. 40*), o de tenir vacances remunerades i la pensió assegurada,. A més, també es regulà la jornada laboral i el salari mínim.

Durant l'etapa republicana, també es determinà la igualtat salarial i s'eliminà la discriminació en el treball, mesures que varen ser ratificades el 1951 i 1958, en plena època franquista. Així, amb l'entrada al règim dictatorial, s'elaborà una llei el 1938, en què se li prohibia a tota dona casada treballar en un taller o una fàbrica, fent que hagués de tornar a centrar-se únicament en les seves ocupacions domèstiques. Tanmateix, aquesta mesura s'abolí el 1961, quan l'economia franquista començà a necessitar més mà d'obra.

Així, amb l'arribada de la democràcia, l'entrada a la UE i totes les conferències profeministes que es varen anar donant al llarg de l'últim quart del segle XX, els governs espanyols varen instaurar noves mesures –citades en la següent secció– de conciliació laboral per tal d'acabar d'impulsar la dona en aquest camp.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut Nacional d'Estadística en base els primers trimestres de cada any.

En aquest gràfic es pot observar com el nombre de dones ocupades majors de setze anys ha tendit a augmentar amb el pas del temps, sobretot durant l'època d'esplendor econòmica dels noranta. No obstant, a conseqüència de la crisi, en els últims cinc anys s'està passant per un estat de recessió severa; de fet, actualment la taxa d'ocupació femenina espanyola és del 52,3% –sis punts per sota de la mitjana europea–, mentre que l'índex de desocupació femenina és més elevat de la UE, amb un 20,5%³⁶.

3.4.5. Mesures de paritat

A partir de la dècada dels anys vuitanta, des del Govern central –i especialment quan aquest estava controlat pel Partit Socialista– s'han elaborat nombroses lleis que han intentat afavorir la situació de la dona en tots els àmbits, i que certament han permès que acabés millorant-se.

D'aquesta manera, la primera acció positiva que es dugué a terme fou durant el primer govern socialista de Felipe González (1982-1986), en què es constituí l'Institut de la Dona (1983), que suposà el vehicle amb el qual es portarien a terme les pròximes polítiques igualitàries de caràcter nacional. Així doncs, aquestes s'anaren desencadenant en forma del que s'anomenaren Plans d'Igualtat d'Oportunitats, cinc plans que varen estar aprovats tant pel propi Govern central com pels autonòmics.

³⁶ UGT. *El empleo de las mujeres en cifras. Día internacional de la mujer trabajadora* [en línia]. Espanya: UGT, 8 de març de 2012 [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://www.ugt.es/actualidad/2012/marzo/Informe%20de%20marzo%202012%20EL%20EMPLEO%20DE%20LAS%20MUJERES%20EN%20CIFRAS.pdf>

El primer estigué en vigència del 1988 al 1990 i se centrà bàsicament en millorar les condicions femenines en el camp jurídic, l'educació i la cultura, el treball, la salut, la cooperació internacional i l'associacionisme. En el següent (1993-1995), totes les mesures es focalitzaren en la defensa de l'ocupació laboral femenina, la contractació no sexista de les dones en els mitjans de comunicació, i el seu accés en els càrrecs decisoris. El III Pla d'Igualtat d'Oportunitats de Dones i Homes (1997-2000) posà prioritat en propagar el concepte d'igualtat en tota la societat per tal de facilitar l'avanç de la dona en ella.

Amb l'entrada del nou segle es desenvolupà el quart pla (2003 – 2006) que se centrava en diferents àrees: polítiques públiques, economia, participació en la presa de decisions, promoció de la qualitat de vida de les dona, transmissió de valors i actituds igualitàries i la conciliació de la vida familiar i laboral. Finalment, l'últim de tots els plans es dugué entre 2008 i 2011, en què es volia acabar de culminar totes les mesures transformant el model de ciutadania i acabant d'introduir en la moral de la gent que la igualtat de sexes és quelcom essencial per a una societat justa.

Paral·lelament a als plans d'igualtat, també es feren altres canvis puntuals en la legislació: en primer terme, el 1985, es modificà el Codi Penal per abolir rastres de la dictadura i permetre, per exemple, que l'embaràs es pogués interrompre voluntàriament; o, d'altra banda, el 1989 s'elaborà una llei en què s'ampliava el permís de maternitat fins a les setze setmanes.

Quant a paritat en els partits polítics, el pioner en aquest aspecte fou de nou el Partit Socialista, que el 1988 adoptà un sistema de participació de quotes que garantia, com a mínim, el 25% dels càrrecs a les dones. Gràcies a aquest acord fet en el 31 Congrés Federal del Partit Socialista, el percentatge de dones socialistes es duplicà del 1988 al 2002, quan es trobava al 30%. A més, sembla que aquest fet provocà que la resta de partits se sentissin condicionats a complir mesures semblants, cosa que es mostrà clarament a partir de les eleccions de 1989, quan la taxa de participació femenina començà augmentar amb més celeritat.

D'altra banda, cal destacar que l'Espanya socialista de González també fou present en la Declaració d'Atenes de 1992 i en el Conferència de Pequín de 1995, de manera que es donà més ímpetu en elaborar noves mesures paritàries. Tanmateix, el 1996, guanyà les eleccions el Partit Popular, el qual fou més rebecc a emprar tals reformes i en acceptar les lleis proposades pel Partit Socialista, com ara la Llei de

Conciliació de Persones Treballadores (1999), la Llei Integral (2000) o la modificació de la Llei Electoral de 2001, en què es volia tendir cap a una democràcia més paritària.

Per tant, es va haver d'esperar a la nova arribada dels socialistes, encapçalats per José Luis Rodríguez Zapatero, per portar a terme algunes mesures. En serien clars exemples: la promulgació de la Llei Orgànica de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, la modificació de la Llei del Divorci, l'augment de les pensions de viduïtat i les mínimes de jubilació femenines, la creació del Ministeri d'Igualtat (2008-2010), o la Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març –altrament anomenada Llei d'Igualtat–. Aquesta última llei fou molt rellevant ja que, mitjançant el Pla per a la Igualtat entre Dones i Homes en l'Administració General de l'Estat i en els Seus Organismes Públics*, establí un sistema de quotes per assegurar que hi hagués entre un 40-60% de representants de cada sexe en les llistes electorals dels partits espanyols.

3.5. LA DONA POLÍTICA A CATALUNYA

Històricament, Catalunya ha estat el territori de l'Estat espanyol més avançat econòmicament i social, i el més semblant a la resta d'estats de la UE. Gràcies a aquest fet i a les llibertats pròpies d'un estat d'autonomies, la Generalitat catalana ha pogut emprendre un seguit de mesures que han permès, juntament amb l'elevat nombre de matriculades universitàries i les oportunitats laborals actuals, que la dona contemporània pugui entrar a l'Administració pública amb més facilitat.

D'altra banda, cal recordar que, de la mateixa manera que Escòcia, Catalunya no és totalment independent, així que totes les lleis que s'han anat elaborant des del Govern central i totes les reivindicacions populars d'arreu d'Espanya han comportat conseqüències en la vida de les catalanes.

3.5.1. Introducció al sistema i l'evolució en càrrecs polítics

Pel que fa al Parlament, malgrat que té un origen medieval com a cambra independent, a causa del Decret de Nova Planta (1714) foren abolides totes les seves competències, quedant-se sense cap potestat. Per tant, es va haver d'esperar fins a l'arribada de la II República per poder parlar del retorn d'aquest òrgan, tot i que tornà a desaparèixer amb l'arribada del franquisme. Una vegada finalitzat el règim i gràcies a la Constitució de

1978 (art. 137*), el 1979 s'elaborà novament l'Estatut d'autonomia i, a partir de l'any següent, es repregueren les eleccions per constituir l'Administració catalana.

Més en particular, segons els articles 55 i 56* de l'Estatut del 2006, la nació catalana està representada en el Parlament, constituït per un total de cent a cent cinquanta representants escollits democràticament cada quatre anys. D'altra banda, té competències en àmbits com per exemple l'habitatge, la immigració, l'educació, els sectors econòmics, les polítiques de gènere, la cultura, o la llengua pròpia. A més, cal recordar que totes les decisions respecte aquests camps sempre han d'estar en harmonia amb la Constitució espanyola, les lleis de la qual seran més prioritàries que les autonòmiques (arts. 110-173 de l'Estatut d'autonomia del 2006, i 148 i 149* de la Constitució del 1979). Per tant, totes les modificacions legislatives catalanes seran promulgades en nom del rei pel president de la Generalitat i estaran incloses dins del *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* i el *Boletín Oficial del Estado*.

Quant al nombre de representants femenines*, val a dir que, des de la I legislatura, ha augmentat radicalment, passant del 5,8% al 41,5% de tota la Cambra i, conseqüentment, arribant pràcticament a la paritat. Sens dubte, aquest canvi no s'hauria pogut donar si la pròpia Administració no hagués emprès mesures afavoridores³⁷ especialment a partir de finals dels anys vuitanta i incrementant-se en la següent dècada, gràcies a les mobilitzacions internacionals a favor dels drets de la dona. És així com cal destacar que vertaderament la presència femenina s'accentuà a partir de la IV legislatura (1992-1995), passant del 14 al 23%.

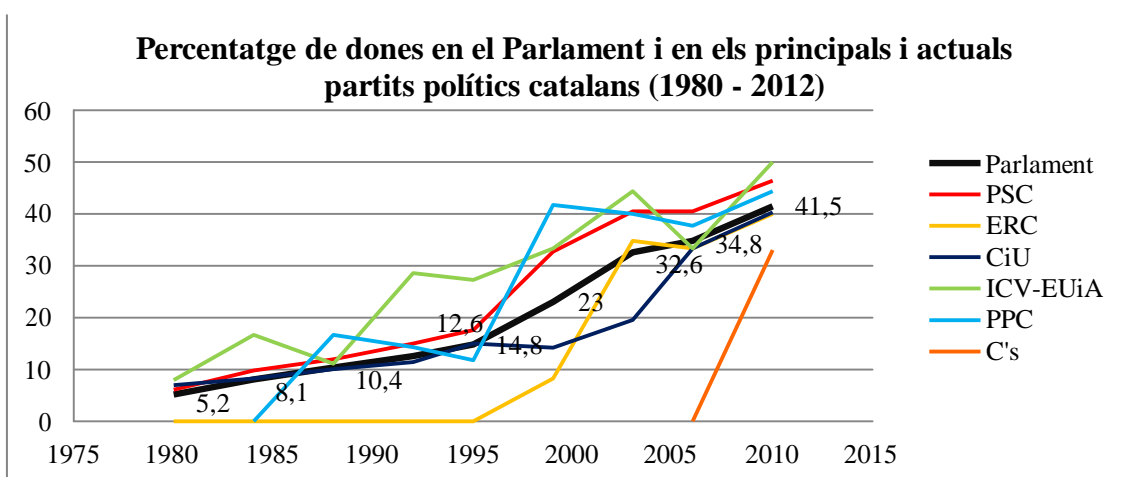
No obstant, tal i com s'ha dit anteriorment en el treball, la primera llei que obligà a instaurar quotes en els partits polítics espanyols fou la Llei d'Igualtat del 2007, de manera que anteriorment les mesures paritàries que aquests varen emprendre eren totalment voluntàries. Més concretament, aquestes accions positives sempre varen estar relacionades amb els grups polítics d'esquerrers: el PSC, el primer també en emprar-les a Catalunya, determinà quotes en què es marcava que la dona havia de representar com a mínim el 12%, el 1982, i el 15%, el 1987, de les seves llistes electorals. A la següent dècada, ICV també s'hi sumà, compromentent-se que en les seves llistes havia d'haver-hi almenys tres dones de cada deu candidats (1991), mesura que fou adoptada de la mateixa manera pels socialistes, cinc anys després.

---

³⁷ Explicades detalladament en l'últim punt de l'apartat 3.5.5. *La dona política a Catalunya* (pàgina 79).

Una vegada entrat el nou segle, ERC –que fins llavors havia presentat pèssims resultats quant a la igualtat entre homes i dones–, el PSC i ICV-EUiA, varen acabar establint la quota final i paritària (2004, 2000 i 2002, respectivament): hi havia d’haver entre un 40-60% de cada sexe en les seves llistes electorals.

Finalment, pel que fa als partits de centres i dretes, resumits en CiU i el PP, fins abans de la Llei d’Igualtat del 2007, simplement varen fer recomanacions i fixar objectius, però mai sense imposar-s’ho per iniciativa pròpia ni determinar un percentatge fix: CDC i UCD –els dos partits que componen CiU– varen posar-se com a fi tendir cap a la paritat (2004 i 2005); mentre que el PPC, seguint la tònica del PP, simplement afirmà que volia progressar cap a la igualtat (2005). Tot i això, aquest últim sempre ha presentat bons resultats i, a més, actualment té com a líder a una dona, Alícia Sánchez-Camacho.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes de la Generalitat de Catalunya.

En segon terme, es parlarà del Govern de la Generalitat, l’òrgan executiu que està constituït pel president, el primer conseller –càrrec optatiu– i la resta de consellers (art. 68* de l’Estatut).

Primerament, val a dir que en cap ocasió hi ha hagut una dona al capdamunt de l’Executiu, tot i que en l’últim govern –que actualment és el govern en funcions, a l’espera que el dia 27 de desembre de 2012 es constitueixi el nou– una ocupà el càrrec de la vicepresidència, Joana Ortega³⁸.

³⁸ És important remarcar que Joana Ortega fou també la presidenta de l’Institut Català de la Dona i el Consell Nacional de Dones de Catalunya (2002), ambdós organismes tractats en els següents apartats.

Pel que fa al nombre de conselleres, aquest tendeix a ascendir, malgrat que se segueixen presentant resultats per sota del 40% ideal. Així, inicialment, des del govern provisional (1977-1979) i passant per les de tres primeres legislatures convergents de Jordi Pujol (1980-1984, 1984-1988, 1988-1992), no n'hi hagué cap al capdamunt dels departaments de la Generalitat. Com a conseqüència, s'hagué d'esperar a la quarta sessió del Parlament per trobar les primeres conselleres: Maria Eugènia Cuenca, de Governació, i Núria de Gisbert –l'actual presidenta del Parlament–, de Justícia a partir de 1995. En la següent legislatura, només es mantingué de Gisbert, qui ocupà el mateix càrrec.

No obstant, en el govern de 1999-2003, el darrer de Pujol, se n'hi incorporaren dues més: Carme Laura Gil, com a consellera d'Educació; Irene Rigau, de Benestar Social –que el 2002 passà a anomenar-se Conselleria de Benestar i Família–; i la mateixa de Gisbert, essent consellera de Justícia fins el 2001, quan passà a ocupar la de Governació i Relacions Institucionals i, finalment, retornà a la de Justícia i Interior –el 2002 s'unificaren les dues conselleries en una–, durant l'últim any del govern convergent.

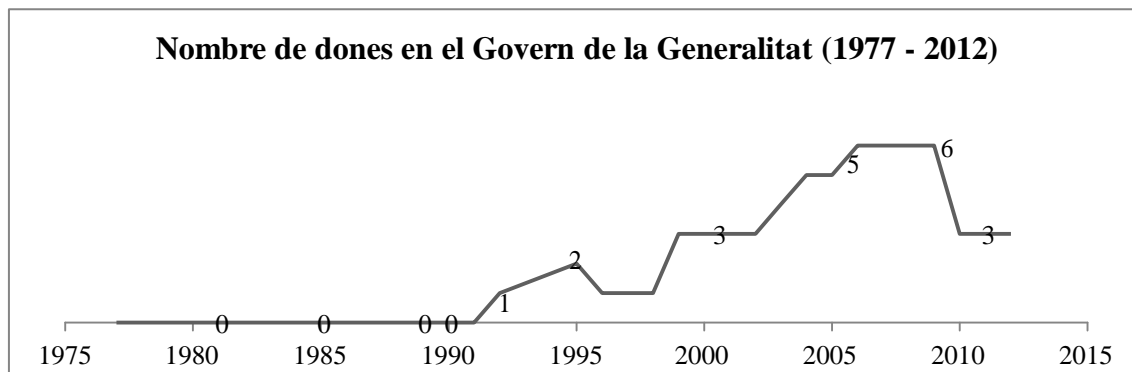
Seguidament, amb l'entrada del tripartit –PSC, ERC i ICV-EUiA–, els quals ja havien començat a emprendre les dites mesures paritàries, la quantitat de dones amb càrrecs de responsabilitat augmentà més ràpidament durant les dues següents sessions. Més precisament, en la primera etapa socialista (2003-2006), liderada per Pasqual Maragall, hi hagué un total de sis dones en les divuit delegacions de l'Executiu (33,3%): Montserrat Tura, ocupant la Conselleria d'Interior; Marina Geli, com a consellera de Salut; Marta Cid, en la d'Educació; Caterina Mieras, en la de Cultura, tot i que va ser succeïda per Ferran Mascarell l'any 2006; i, finalment, Anna Simó, de Benestar i Família, rellevada per Carme Figueras el maig de 2006.

En la VIII legislatura (2006-2010), aquesta vegada presidida per José Montilla, es mantingué la mateixa tònica, en haver-hi sis dones en els setze càrrecs del Govern (37,5%): Montserrat Tura, mantentint-se en la Conselleria de Justícia; Maria del Mar Cerna, en la de Treball; Marina Geli, conservant la de Salut; Carme Capdevila, al davant de la d'Acció Social i Ciutadania; i, finalment, Laia Bonet i Aurora Massip, com a secretària i portaveu del Govern, respectivament.

En últim terme, hi ha el govern convergent d'Artur Mas, que durà del 2010 al setembre de 2012, en què hi participaren quatre dones (28,6%): Joana Ortega, com a

vicepresidenta i consellera de Governació i Relacions Institucionals; Irene Rigau, com a consellera d'Educació; i Pilar Fernández, en la Conselleria de Justícia.

Cal recordar que actualment encara no s'ha constituït el nou govern, a l'espera que el president Mas sigui investit de nou durant l'última setmana del 2012.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes de la Generalitat de Catalunya.

3.5.2. La igualtat de drets i deures i el sufragi universal

De la mateixa manera que el moviment feminista espanyol, el català s'inicià tardanament i fou més de caire social que no polític, tot i que en fou el motor principal, gràcies al fet de tenir una classe burgesa més consolidada i d'estar més en contacte amb la resta d'Europa.

Així, les primeres reivindicacions ja es donaren durant la Restauració i tenien bàsicament l'objectiu de millorar la vida de les dones obreres. Un exemple determinant seria Dolors Monserdà, escriptora catalana guanyadora de tres Jocs Florals, que publicà assaigs com *El feminisme a Catalunya* (1907), *Estudi feminista. Orientacions per a la dona catalana* (1909) o *Tasques socials* (1916), en les que desenvolupà la seva doctrina feminista. Fins i tot, és considerada la primera persona en introduir el mot “feminisme” a l'Estat espanyol ja que no es trobava en els diccionaris anteriors ni contemporanis.

Més concretament, Monserdà tenia un punt de vista conservador respecte l'emancipació de la dona, és a dir, simplement defensava que hi havia d'haver millores en la seves condicions de vida, però que aquestes havien de tenir en compte el seu paper en la societat –mare i esposa–. És d'aquesta manera com se centrà en defensar aquell sector femení més desafavorit: la dona treballadora. Com a conseqüència, l'any 1910,

creà el Patronat d'Obreres de l'Agulla³⁹, per assegurar una feina a les cosidores i, a més, ensenyar-los nocions bàsiques de patronatge i confecció de vestits.

Altrament, Monserdà fou membre de la Lliga Patriòtica de Dames, fundada el 1906 a partir del setmanari *Or i grana. Autonomista per a les dones* (1906-1907), en el que també hi col·laborà redactant articles juntament amb Carme Karr. D'altra banda, cal dir que la LPD estigué estretament lligada amb la Lliga Regionalista –partit liberal burgès d'ideologia conservadora que formava part del grup catalanista Solidaritat Catalana–, ja que tenia l'objectiu d'impulsar la cultura catalana des de la base de l'estructura familiar –la dona–.

Uns anys després, Karr es desentengué de la Lliga per fundar, el 1921, l'Acció Femenina, la primera organització catalana que defensava els drets polítics de la dona, de manera que estigué en contacte directe amb l'ANME. A més, també dirigí el suplement *Feminal* de la revista *La Il·lustració catalana*, que tenia els fins de millorar el nivell cultural de les dones de classe mitja i criticar als seus esposos el fet que les apartessin dels cercles intel·lectuals i socials.

Mentre el moviment que reclamava una millora en l'escolarització de la dona⁴⁰ s'anava mantenint i amb l'acceptació del sufragi femení, es començaren a crear seccions femenines a dins de la majoria de partits conservadors per tal d'atraure els vots d'aquest sector en les eleccions de 1933, cosa que efectivament aconseguiren. Posteriorment, durant els anys de la República i la Guerra Civil, cal destacar el Primer Congrés de la Dona (Barcelona, 1937), convocat per la UGT, CNT, el Partit Sindicalista i ERC, entre altres. En aquesta reunió hi participaren un total de vuit-centes dones, que acordaren la creació de l'organització Unió de Dones de Catalunya.

No obstant, el franquisme fou el responsable de l'aturada de tot moviment feminista, inclòs el català. Com a conseqüència, es prohibiren les manifestacions i associacions a favor de l'emancipació de la dona, fent que únicament fossin legals la Secció Femenina del Falange Española i de les Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista. Amb el pas del temps, quan la censura de la dictadura no era tan rígida, es varen poder publicar obres com *La dona a Catalunya* (1966) i *El feminisme a Catalunya* (1973), ambdues de l'escriptora Maria Aurèlia Capmany.

---

³⁹ El tèxtil fou el sector punter en la primera etapa industrial catalana ja que es basava en el model britànic, fonamentat en el carbó com a font d'energia i la producció d'indianes.

⁴⁰ Del qual se'n parlarà en la següent secció.

Independentment d'aquests escrits, es considera que el feminisme català ressorgí amb les Jornades Catalanes de la Dona (maig de 1976), ubicades a la Universitat de Barcelona i on hi participaren un total quatre mil dones, les quals reivindicaven la no discriminació en tots els llocs de treball, l'ensenyament obligatori, públic, laic i no discriminatori, l'amnistia general, l'abolició de totes les lleis injustes que s'havien fet durant l'època de Franco contra la dona, la legislació a favor de l'avortament, o el reconeixement dels drets de les mares solteres.

Des de les Jornades i fins ara, el moviment feminista s'ha mantingut actiu, tot i que no ha aconseguit tant ressò com amb anterioritat pel fet que cada vegada les dones van aconseguint ser més iguals que els homes davant la llei —encara que actualment no s'hagi assolit del tot—. Per tant, simplement cal destacar la fundació del Partit Feminista (1979) i d'algunes organitzacions com la Coordinadora de Grups de Dones de Catalunya (1985), que nasqué inicialment per defensar el dret a l'avortament, o l'Institut Català de la Dona (1989), del qual es parlarà a l'apartat 2.5.5. *Mesures de paritat*.

Finalment, és convenient fer un breu resum d'algunes de les declaracions sobre la dona en l'Estatut del 2006. En ell, es fa apologia de la llibertat a poder desenvolupar-se com a persona i de la igualtat de drets i oportunitats respecte l'home (art. 19*); com també de l'obligació de l'Administració de vetllar perquè cap dona no sigui discriminada a causa de l'embaràs o la maternitat, de garantir que no es doni cap cas de violència de gènere, de fomentar el reconeixement del seu paper en els àmbits cultural, històric, social i econòmic, i d'assegurar-se que sigui lliure de triar en qualsevol moment en què estigui en risc la seva dignitat, integritat o benestar anímic o físic (art. 41*).

3.5.3. L'escolarització i la formació de la dona

Totes les lleis que es varen promulgar des del Congrés dels Diputats també varen afectar de la mateixa manera a Catalunya, ja que no va ser fins la breu etapa de la II República i després, a partir del 1979, quan va començar a tenir una certa autonomia. Així, es pot dir que el sistema educatiu imposat per la Llei Moyano —que a més incloïa el pla d'estudis de la Universitat de Barcelona, una de les deu establertes pel Govern— també s'implantà al territori català. Igualment s'hauria de parlar de la Llei General d'Educació, la LOGSE i la LOE, però aquestes ja varen estar coordinades amb lleis elaborades per la pròpia Generalitat.

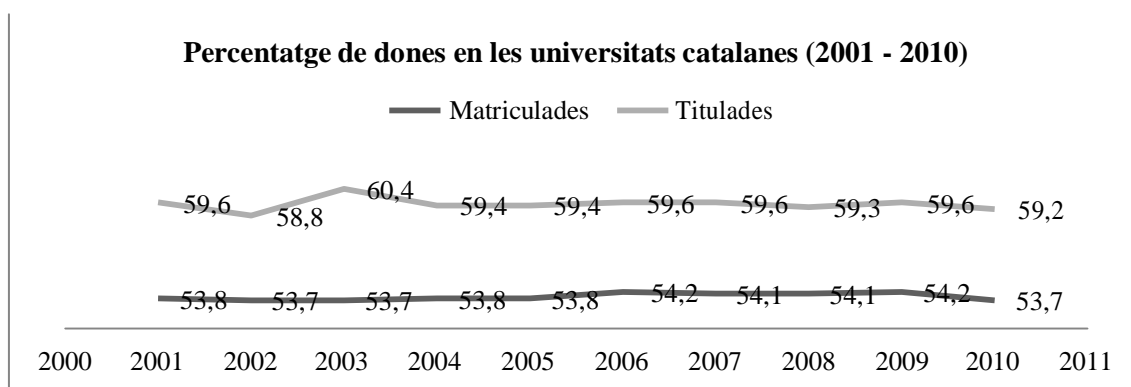
Primerament, des del punt de vista reivindicatiu, ja s'ha pogut entreveure en l'apartat anterior com la primera onada del feminisme català se centrà en la lluita per un ensenyament igualitari, no defensat en la Llei Moyano, i per disminuir l'alta taxa d'analfabetisme, que gairebé era 90% en el sector femení de la província de Barcelona l'any 1900. Com a conseqüència, el 1909, Francesca Bonnemaison creà la Biblioteca Popular per a la Dona, la primera biblioteca pública femenina de tota Europa, amb l'objectiu de donar coneixements científics, artístics i manuals a les seves alumnes. Va arribar a ser tan popular, que l'any següent mateix passà a ser qualificat com a institut.

Poc temps després, es començà a oferir una educació especialitzada –passant de classes de cuina a delineació, per exemple– per tal de preparar millor al sector femení per al mercat laboral i fer-lo igual de competitiu que el masculí. Conseqüentment, l'any 1922 eren trenta mil les dones que anaven a l'Institut o a la Biblioteca per formar-se. No obstant, a partir de la dècada següent es començaren a endeutar de manera que foren cedits a la Diputació de Barcelona, la qual no va seguir impartint aquelles ajudes socials. Aquesta inactivitat continuà durant el franquisme i les primeres dècades de la democràcia, tot i que el 2003 es reinstaurà de nou.

Pel que fa a la segona onada feminista, iniciada a les Jornades Catalanes de la Dona i culminada en les Jornades de “dona i educació” (1978), simplement s'ha de dir que el que es defensava era la consolidació de la coeducació, caracteritzada per ser pública, laica i de qualitat.

En segon terme, des del punt de vista institucional, durant la Generalitat de la República es varen començar a instaurar reformes per tal de consolidar l'ensenyament públic i eradicar l'analfabetisme. Conseqüentment, es varen crear dues mil aules noves i es varen introduir nous sistemes pedagògics. Altrament, una vegada reinstaurat el Govern català després de la dictadura, es creà l'Institut de la Dona (1989), un dels objectius del qual era vetllar per la coeducació per permetre que la dona pogués ser formada amb les mateixes oportunitats que l'home.

Com a resultat de totes les mobilitzacions i canvis legislatius, d'ençà les últimes dècades es gaudeix d'un sistema educatiu homogeneïtzat, competent, laic i públic, que ha permès que les alumnes puguin formar-se i accedir a la universitat sense cap tipus de discriminació. Per tal de demostrar-ho, malgrat que el percentatge de dones en les facultats de la Universitat de Barcelona no superà el 10% durant el primer terç del segle XX, actualment, en el curs 2009 – 2010, eren el 53,7% dels matriculats.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

3.5.4. La inserció de la dona en el món laboral

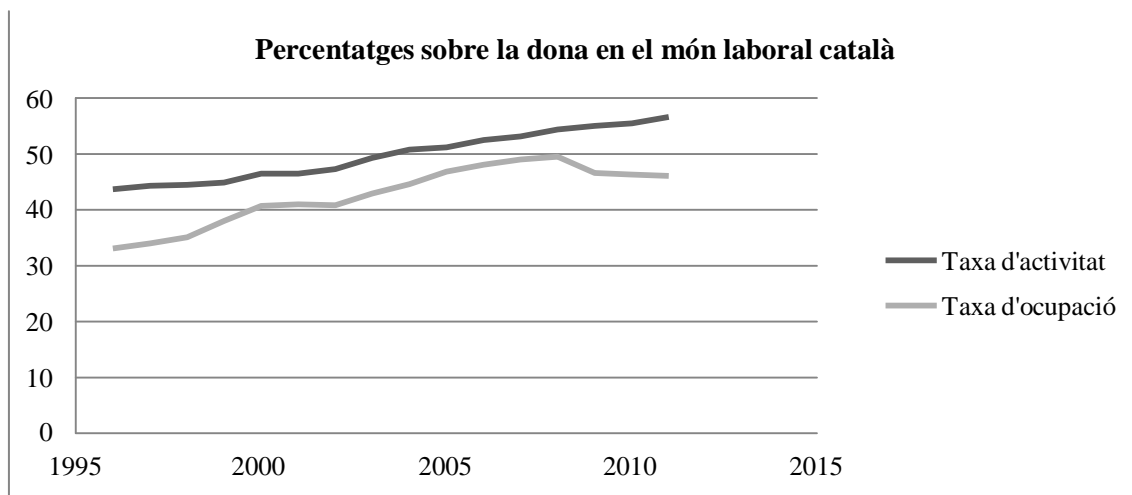
Altra vegada, les condicions laborals i totes les mesures legals de la dona catalana del segle XIX i XX són compartides per la resta d'espanyoles. Així, aquesta inicialment vivia amb precarietat, depenia totalment del seu marit i no estava permesa de controlar el seu salari. Tanmateix, cal destacar que a Catalunya el sector femení sí que estava més incorporat en el mercat laboral, en ser la zona més industrialitzada del país. Per exemple, a mitjan segle XIX, el 40% de la població obrera de Barcelona eren dones –la majoria treballant en el procés de filatura–, de la qual un percentatge important eren esposes que treballaven a casa per a fàbriques cobrant per peça cosida.

Malgrat les ajudes per part del Govern, l'entrada d'oportunitats en treballar en àmbits tradicionalment masculins dins del sector terciari –educació, sanitat, comerç– i fins i tot la possibilitat de participar com a milicianes del bàndol republicà durant la Guerra Civil, les dones perderen de nou tots els seus drets durant el franquisme, essent condemnades a dedicar-se únicament a les labors domèstiques. No obstant, a Catalunya i la resta de l'Estat es tornaren a introduir en el mercat laboral a finals dels anys seixanta, quan Espanya estava creixent econòmicament.

Una vegada establert l'Estat de les autonomies, a la Generalitat se li donaren competències per intentar millorar la situació de la dona en el camp laboral. Per tant, a partir dels anys vuitanta es començaren a crear institucions, plans i lleis per conciliar la vida familiar i la laboral, tant per al funcionariat com per a la resta de treballadors catalans. Referent als funcionaris –un 8% de la població activa ocupada–, cal destacar el Decret legislatiu 1/1997, de 31 d'octubre; la Llei 6/2002, de 25 d'abril; la 18/2003, de 4 de juliol; i la vigent, la Llei 8/2006, de 6 de juliol. En elles es determinen ajudes, com ara: la reducció de la jornada laboral de la dona després de tenir un fill, assegurant la

seva posició de treball i mantenint pràcticament el salari inicial; la possibilitat d'oferir una hora diària de lactància per a les mares amb fills menors de nou mesos; o la modificació de l'horari laboral, permetent que el pare o mare pugui entrar a treballar mitja hora més tard per tal de portar els seus fills a l'escola.

D'altra banda, pel que fa al sector privat, la Generalitat promulgà la Llei 5/2004, de 9 de juliol, en què es volia eradicar la violència masclista de la dona dins del món empresarial, imposant mesures legals o retirant subvencions.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Tal i com mostra l'anterior gràfic, en els últims setze anys la dona ha tendit a ser cada vegada més present en el camp laboral, rebent facilitats tant d'àmbit estatal com autonòmic i anant aconseguint la igualtat en drets dels treballadors. Així, es pot veure com el 2008 s'aconseguí la taxa d'ocupació màxima, que era d'un 49,5%. No obstant, a causa de la crisi, el sector femení n'ha notat especialment les conseqüències, ja que en menys de tres anys s'ha arribat a reduir tres punts –el 2011 era del 46,1%, quan a la resta d'Espanya rondava el 55%–, mentre que el nombre de dones actives ha continuat augmentant.

3.5.5. Mesures de paritat

Tal i com s'ha mencionat anteriorment, des de la mateixa Generalitat s'han anat impulsant polítiques paritàries sobretot a partir de la dècada dels noranta amb l'objectiu d'aconseguir l'equilibri de gènere. Més concretament, es crearen dues delegacions per dur-les a terme: la primera, la Comissió Interdepartamental de Promoció (Decret

25/1987, de 28 de gener*), formada pel president –que podia delegar la seva responsabilitat a un conseller–, el director general d’Afers Interdepartamentals, un director executiu i un representant de cada conselleria. Aquesta organització simplement tenia com a fi elaborar informes i recopilar dades per proposar possibles polítiques paritàries als departaments de la Generalitat, a més de vetllar pel compliment de tota la legislació aprovada per tractats internacionals i de la ONU.

Dos anys després, la Comissió fou rellevada per l’Institut Català de la Dona (Llei 11/1989, de 10 de juliol*) en veure que els assumptes d’igualtat de gènere era quelcom que s’havia de treballar amb més intensitat. Així, aquest organisme, adscrit al Departament de Benestar Social i Família, està constituït per membres triats especialment per aquesta tasca pel Consell Executiu de la Generalitat a proposta del mateix president, tenint les següents competències: fomentar les prestació de serveis específics a favor de la dona mitjançant l’establiment de convenis amb entitats públiques i privades, potenciar la participació de les dones en les decisions i mesures que les afecten, fomentar l’associacionisme per la defensa dels seus interessos, recopilar informació o documentació sobre la situació actual de la dona, i vetllar pel compliment dels convenis i acords internacionals.

A més, la llista de responsabilitats de l’Institut va augmentar el 2006 i el 2008 –moment en què estava al Govern el Tripartit–, tal i com afirmen l’article 80* de la Llei 5/2008, de 24 d’abril, i el 15* del Decret 572/2006, de 19 de setembre. D’aquesta manera, li pertocava, entre altres competències: elaborar i proposar directrius sobre polítiques de dones; dissenyar, coordinar, impulsar i fer el seguiment del Pla d’Acció i Desenvolupament de les Polítiques de Dones –explicat a continuació–; coordinar i avaluar l’execució dels acords entre l’Institut i la resta d’organismes; o garantir i coordinar el treball transversal en tots els àmbits.

Relacionat amb l’ICD, es creà el Consell Nacional de Dones de Catalunya, organisme format per quatre-centes entitats del territori català amb la finalitat d’aconsellar l’Institut i de fer de pont entre la realitat de la ciutadania i el Govern.

Finalment, cal esmentar que ja des de la constitució de l’ICD s’han anat donant diferents plans⁴¹ en els que es proposaven mesures per millorar la vida de la dona. Malgrat que tots han tendit a seguir la mateixa tònica, cal almenys destacar-ne els dos últims. Per una banda, el de 2005-2007, més concretament, les seves mesures 1.3.3,

---

⁴¹ 1989 -1992, 1994-1996, 1998 -2000, 2001-2003, 2002 -2004, 2005-2007 i 2008-2011.

1.3.4, 1.3.5. i 1.4.3.*, ja que feien referència a la relació dona-política: es mencionava la proposta d'impulsar una normativa que garantís un mínim del 50% de participació femenina en els òrgans públics i en les llistes electorals de cada partit, i la introducció de mesures d'acció positiva per facilitar a la dona l'ascensió a càrrecs de comandament.

I, per l'altra, el Pla del 2008-2011, en què no es fixaven unes fites numèriques ni tan ambiciosos com en l'anterior, sinó que es proposava crear delegacions (actuació 1.1.5/1*), espais dedicats a la dona en totes les seccions del web de la Generalitat (actuació 1.1.7/13*) o elaborar informes que poguessin ajudar a analitzar la situació de la dona en l'Administració (actuacions 1.1.3/2*).

Finalment, val a dir que a l'actualitat hi ha vigent el Pla estratègic de polítiques de dones 2012-2015, presentat a l'octubre d'aquest mateix any i que s'espera que d'aquí poc sigui publicat.

4. CONCLUSIONS

Abans d'arribar a formular les conclusions, enteses com a judicis clars i concisos, i de confirmar o refutar la hipòtesi, cal fer una reflexió partint del treball de camp desplegat en els apartats del punt 3.

Aquesta recerca d'informació permet constatar que, en tots els països, els cinc factors tractats han jugat un paper determinant en l'evolució política de la dona. Aquest fet es pot entendre perquè, en realitat, aquestes variables responen a una única raó històrica: la lluita per assolir la igualtat de drets i deures entre gèneres, tant teòricament com efectiva. No obstant, en aquest estudi s'han separat per tal d'analitzar-los amb més deteniment i així relacionar-los i extreure'n futures conclusions.

Primerament, pertanyent al moviment feminista, cal dir que en tots els països hi ha estat present, especialment a Escòcia —és a dir, Gran Bretanya— i a França. Dues raons principals ho explicarien: la primera, la seva llarga tradició democràtica, tret que els diferencia de la resta d'estats estudiats. A més, precisament, l'origen del feminisme es troba en la Revolució Francesa —en altres paraules, en l'abolició de l'Antic Règim— i en l'obra *A Vindication of the Right of Woman*, de l'anglesa Mary Wollstonecraft.

Com a segona raó, cal ressaltar la Revolució Industrial, que s'impulsà des de Gran Bretanya, fent que el nou sistema productiu fos adoptat ràpidament pels francesos. Aquesta podria ser una causa decisiva, ja que està estretament relacionada amb el capitalisme, sinònim de societat classista i d'estratificació entre els ciutadans. Així, gràcies a la industrialització, sorgiren dues classes socials que tingueren un paper important en el feminisme: la burgesia, les dones de la qual havien estat a l'abast d'una mínima educació —privada— i, per tant, estaven més capacitades per elaborar arguments sòlids a favor de les seves reivindicacions; i el proletariat, molt més necessitat de les millores socials que s'exigien.

Altrament, Gran Bretanya i França són el bressol d'un dels moviments obreristes més importants, el socialisme utòpic, ideologia que normalment estava molt lligada amb el feminisme, en defensar la igualtat entre tots els individus. Clars representants serien els francesos Fourier i Saint-Simon, o el gal·lès Owen, pare del cooperativisme, sistema que, de fet, intentà portar-lo a la pràctica a la ciutat escocesa de New Lanark.

A més, també es podria afirmar que el sufragisme d'arrel britànica i francesa fou més sòlid i complex que el finlandès o l'espanyol i el català, perquè hagué d'estar més temps lluitant per assolir el dret a vot, el qual es va aconseguir amb major facilitat i

celeritat en els altres tres estats. Estats que, en tenir democràcies més joves –Finlàndia s’independitzà a inicis del segle XX i Espanya abolí la monarquia autoritària a mitjan segle XIX–, estaven més oberts als canvis perquè encara cap sector s’havia apoderat del govern, fent que el conservadorisme no estigués tan arrelat com en els altres dos casos.

En tercer lloc, el factor escolarització –i sobretot un sistema homogeni– és imprescindible per assegurar que tant homes com dones tinguin els mateixos coneixements i siguin igual de competitius a l’hora d’accedir al mercat laboral o d’assolir càrrecs de responsabilitat en els governs. En el cas dels cinc països, tots varen aprovar, a mitjan segle XIX, lleis promovent una educació bàsica obligatòria. Excepte Finlàndia, que fou el 1901, els altres quatre estats varen tenir les primeres llicenciades entre els seixanta i els noranta del vuit-cents. A més, cal ressaltar que en tots els casos, el percentatge de la presència femenina en els estudis superiors és actualment major al masculí.

Quant al marc laboral, és cert que la tendència general ha estat ascendent, fent que la dona hagi assolit prou llibertat econòmica com per no dependre directament del salari de l’home. No obstant, malgrat haver-se elaborat mesures de conciliació de la vida laboral i privada en tots els estats, cal subratllar que només a Finlàndia han estat realment efectives. En aquest país, el 80% de dones treballen a jornada completa el 2010, a diferència dels altres quatre casos, on aquesta taxa és del 55-70%. Això es podria argumentar perquè, d’ençà els anys setanta del segle passat, la qüestió de la paritat era un debat actiu en el país nòrdic, de manera que s’anticipava en gairebé quinze anys a les conferències d’Atenes o de la Dona de Mèxic o Pequín dels noranta.

L’últim factor, el més nou de tots i el propi de països que aspiren a una democràcia equilibrada, és la paritat, terme que, resumidament, suposaria aconseguir que en tots els òrgans públics hi hagi entre un 40 i un 60% de representació de cada sexe. Aquest concepte, tal i com s’ha vist, es començà a tractar a inicis dels noranta amb la finalitat d’empènyer els estats democràtics a emprar reformes per millorar la situació de la dona. Altra vegada, un dels primers en elaborar una llei referent a la paritat en la política fou Finlàndia, el 1995, mentre que els altres països estudiats ho varen anar fent una vegada entrat el nou segle.

En base aquesta anàlisi, es pot entendre com Finlàndia és un dels països més capdavaners en termes d’igualtat de gènere, permetent que, fins i tot, la Presidència i la figura del cap d’estat hagin estat ocupades per dones o que, en algun moment, el

nombre de ministres femenines hagi superat el de l'altre sexe. Finlàndia va ser la primera nació en aconseguir el sufragi universal total i en tenir una Constitució que determinés la igualtat dels ciutadans independentment del sexe. Aquest fet hauria permès que la societat, al llarg del segle XX, ja es desenvolupés en base aquesta concepció i que, per tant, s'impulsessin molt aviat i amb més facilitat mesures per afavorir la posició de la dona en el camp laboral i polític, les quals varen tenir temps de madurar i acabar donant resultats per sobre de la mitjana europea.

Altrament, aquest treball ha permès identificar altres factors que no varen estar contemplats inicialment i que sí semblen condicionar l'ascens de la dona en la societat i en la política. Un d'ells serien les guerres, tant les Mundials com la Civil Espanyola, que varen permetre que les dones assumissin una important responsabilitat en ocupar els llocs de treball abandonats pels homes, que havien anat a lluitar. Aquests esdeveniments facilitaren la seva emancipació, els permeteren entrar en el sector serveis i en professions que abans no tenien a l'abast, i els ajudaren a demostrar a la societat que eren un col·lectiu valuós i amb prou capacitat per poder tirar endavant el país. És així que el sufragi femení s'acceptà sovint després d'un conflicte bèl·lic, com és el cas de Finlàndia o Escòcia amb la Primera Guerra Mundial, o de França després de la Segona.

D'altra banda, també s'ha pogut observar que la implicació ascendent de la dona en la política està estretament relacionada amb les ideologies d'esquerres. Ja des dels temps del socialisme utòpic i a mida que es constitueixen majories progressistes, la presència de dones als parlaments s'incrementa de forma paral·lela a la promulgació de noves polítiques de paritat que, al mateix temps, retroalimenten aquesta tendència. Alguns casos que ho constaten serien: el govern equitatiu actual d'Hol·lande a França, o el de Rodríguez Zapatero a l'Estat espanyol, amb la seva Llei d'Igualtat; les mesures optatives establertes durant els darrers vint anys pels partits d'esquerres catalans –ERC, ICV-EUiA i PSC–; o les polítiques paritàries que es varen donar durant l'època del laborista Tony Blair a Gran Bretanya.

Finalment, és oportú fer una altra reflexió derivada del recull de dades sobre Espanya i Catalunya, referent a les conseqüències del franquisme. Val a dir que tot i que aquest llarg període provocà un aïllament total del món i una aturada de l'evolució de la dona en els camps polític, social, econòmic i cultural, no deixà herències difícils d'eradicar una vegada restablerta la democràcia. Això podria semblar incoherent, però cal recordar que no fou fins el 1975, any en què morí Franco, que l'ONU el declarà Any

Internacional de la Dona, iniciant-se a partir de llavors aquell seguit de conferències per afavorir la situació del col·lectiu femení. Espanya, que a la vegada entrà a la UE el 1986, tenia l'ambició de recuperar el temps perdut i d'equiparar-se amb la resta de països d'Occident. Així doncs, en aquells temps i a mans de governs socialistes, l'Estat accedí a firmar tots els convenis profemenins que s'anaren establint, tant internacionalment com a dins del marc europeu.

Com a conseqüència, el percentatge de parlamentàries espanyoles i catalanes s'ha octuplicat vers la primera legislatura de l'actual democràcia, essent ara al voltant d'un 40%. Aquests resultats, comparats amb els d'altres països, són particularment favorables: primerament, perquè es poden equiparar amb els dels finlandesos (43%); en segon terme, perquè gairebé doblen els de França, a la cambra baixa de la qual només hi ha una participació femenina del 26% –taxa que ja s'assolí a Catalunya l'any 2000–; i, finalment, perquè superen en deu punts els escocesos (32,6%).

De fet, sembla que a Catalunya i a Espanya, la influència més directa en la proporció de dones parlamentàries deriva de les polítiques de quotes a les llistes electorals que han establert els partits d'esquerres, especialment PSOE i PSC. Aquestes polítiques, a les que s'hi van afegir de manera unànime tot l'espectre de partits progressistes catalans, són presents des dels anys vuitanta i han anat incrementant l'horitzó de dones a cada legislatura. A més, la Llei d'Igualtat del 2007, rebla el clau d'aquesta tendència, tant des d'una òptica estatal com autonòmica i explica, sense cap marge de dubte, l'èxit de la paritat a nivell de les Corts espanyoles i del Parlament català.

Una tendència relativament diferent s'observa pel que fa a la composició dels governs. En l'entorn espanyol, les recomanacions internacionals i, sobre tot, les polítiques dels successius governs Zapatero, han marcat una tendència de presència femenina força important que, fins i tot, es manté en governs conservadors com l'actual de Mariano Rajoy –30%, xifra que, encara que, lluny a l'obtinguda pel darrer govern del PSOE, supera la dels governs previs del PP amb José Maria Aznar–.

Per acabar i fent referència al Consell Executiu català, encara no s'han aconseguit els objectius paritaris idonis. Actualment, l'índex de presència femenina és del 28,5%, força semblant a la mitjana europea del 27%. Cal tenir en compte, però, que en el moment del segon tripartit s'arribà al 37,5%. L'actual, minsa, proporció també es troba en els executius escocès (22%) i espanyol (30,7%), el qual assolí, durant el segon

mandat de Zapatero, la paritat total, fita que ara només aconsegueixen els governs francès (50%) i finlandès (47,4%). Per tant, de nou, es pot observar com és el *factor progressista* el que més sembla influir, mostrant-se bé a través de governs a càrrec de partits de l'esquerra o bé a través de països d'arrel socialment molt desenvolupada, com és el cas de Finlàndia.

Així doncs, una vegada relacionats tots els elements rellevants del treball, es pot arribar a concloure que els cinc factors socials estudiats, efectivament, han influït en l'ascensió de la dona dins del marc polític.

El feminisme ha estat essencial, en ser el corrent que ha impulsat la lluita per a la igualtat de gènere. El sufragi universal ha permès que la dona pugui participar en la vida política, tant elegint com essent elegida. L'escolarització ha donat els coneixements i els recursos per reivindicar els seus arguments amb solidesa i assolir la competència per ocupar càrrecs de responsabilitat. La inserció laboral, que ha estat sinònim d'emancipació econòmica, ha permès perdre la por –i guanyar– al sistema patriarcal tradicional. Finalment, les mesures de discriminació positiva han transformat el món de la política, facilitant que la dona tingui un camí més planer per introduir-s'hi i influir-hi.

Tanmateix, hi ha altres factors condicionants que inicialment no es varen tenir en compte i que, al llarg del treball, han anat fent-se presents: la industrialització, que ha promogut el desenvolupament econòmic, estratificant la societat i generant una reacció de lluita pels drets igualitaris. Els sistemes democràtics madurs, en què s'han consolidat de forma acumulativa els drets civils, la qual cosa fa que els països de recent incorporació a aquest règim assoleixin avenços paritaris amb major celeritat. Les guerres, acceleradores de l'emancipació de la dona i de la demostració pública de la seva vàlua en tots els contextos de la societat. I, en últim terme, es conclou que la presència de governs d'esquerres afavoreix el desenvolupament de polítiques actives de paritat i de conciliació, i incrementa la participació de la dona en l'alta política.

D'altra banda, pel que fa a la hipòtesi inicial, aquesta ha quedat parcialment confirmada: a Catalunya, han influït els factors abans esmentats de forma equivalent a la de la resta de països del nostre entorn. En conseqüència, la presència de dones al Parlament és del tot equiparable al context europeu i, fins i tot, més favorable. Molt probablement, siguin les polítiques desenvolupades pels governs socialistes estatals i autonòmics les que més hi hagin influït. No obstant això, encara no s'ha assolit una

proporció de conselleres propera al 50%, ni mai hi ha hagut una presidenta de la Generalitat.

Del revisat al treball, sembla deduir-se que l'avanç de la dona en la política es dóna d'una manera acumulativa, és a dir, basant-se en plantejar fites, en assolir-les i, seguidament, en proposant-ne de noves. Així, els factors socials genèrics que s'han estudiat varen influenciar en l'accés i la presència significativa del sector femení en els òrgans públics; per tant, varen ser realment rellevants durant el segle passat. Tanmateix, avui en dia, aquells factors prioritaris i més condicionants són la força parlamentària de partits amb ideologies progressistes i les polítiques de discriminació positiva, ja que ambdós són mitjans per assolir la igualtat total en les cambres baixes i els governs, l'objectiu d'aquesta primera etapa del segle XXI.

Així, en la mesura que el paísos, Catalunya inclosa, promoguin aquestes polítiques i permetin la normalització social de la paritat, s'estarà afavorint que, en un futur no gaire llunyà, hi hagi la primera presidenta de Catalunya en el primer Parlament de majoria femenina. Fins i tot, en un estat independent.

5. FONTS D'INFORMACIÓ

5.1. BIBLIOGRAFIA

BEAUVOIR, Simone De. *El segundo sexo*. 3a edició. Madrid: Ediciones Cátedra, 2011. 902 p. Feminismos. ISBN 978-84-376-2233-0

IVERN I SALVÀ, Dolors. *Les dones d'esquerra, 1931-1939*. 1a edició. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2007. 153 p. B-14606-2007

PÀMIES, Teresa. *Opinió inconformista*. 1a edició. Barcelona: Ara llibres, 2003. 206 p. ISBN 84-932886-3-2

SÁNCHEZ MOLINERO, José Miguel. *Los orígenes del estado, del caso al orden social*. 1a edició. Madrid: Minerva Ediciones, 1997. 126 p. ISBN 84-88123-15-9

5.2. DOCUMENTS EN LÍNIA

ACE. "Finlàndia: Selección de Candidatos y Proporcionalidad Partidista". En *ACE, the Electoral Knowledge Network Encyclopedia* [en línia]. 2012 [Consulta: 27 d'agost de 2012]. Disponible a: <http://aceproject.org/main/espanol/es/esy_fi.htm>

ASSEMBLÉE NATIONALE. *Historia de la Asamblea Nacional* [en línia]. França [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a: <http://www.assemblee-nationale.fr/espanol/8bm.asp#5>

ASSEMBLÉE NATIONALE. *La Asamblea Nacional. Organización y funcionamiento* [en línia]. França: juliol de 2001 / 26 de juliol de 2004 [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a: <http://www.assemblee-nationale.fr/espanol/conocimiento_asamblea.asp#s1>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Quatrième République – Assemblée Nationale. [11/28/1946 – 7/4/1951] Ire législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a: <http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom>

[=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=45&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>](#)

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Quatrième République – Assemblée Nationale. [7/5/1951 – 12/1/1955] IIe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=46&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Quatrième République – Assemblée Nationale. [1/19/1956 – 12/8/1958] IIIe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=47&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [12/9/1958 – 10/9/1962] Ire législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=48&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [12/6/1962 – 4/2/1967] IIe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=49&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [4/3/1967 – 5/30/1968] IIIe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a: http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=50&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [7/11/1968 – 4/1/1973] IVe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a: http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=51&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [4/2/1973 – 4/2/1978] Ve législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a: http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=52&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [4/3/1978 – 5/22/1981] VIe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a: http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&DébutMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=53&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [7/2/1981 – 4/1/1986] VIIe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

<http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=54&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [4/2/1986 – 5/14/1988] VIIIe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

<http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=55&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [6/23/1988 – 4/1/1993] IXe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

<http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=56&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [4/2/1993 – 4/21/1997] X législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

<http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=57&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [6/1/1997 – 6/18/2002] XIe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

<http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=

[=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=58&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>](#)

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [6/19/2002 – 6/25/2007] XIIe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a: http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=59&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [6/26/2007 – 6/19/2012] XIIIe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a: http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=60&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

Base de Données des Députés Français depuis 1789. Cinquième République – Assemblée Nationale. [6/20/2012 -]XIVe législature [en línia]. França: Assemblée Nationale [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a: http://www.assemblee-nationale.fr/sycomore/result.asp?radio_dept=tous_departements&regle_nom=est&Nom=&departement=&choixdate=intervalle&D%C3%A9butMin=&FinMin=&Dateau=&legislature=61&choixordre=chrono&Rechercher=Lancer+la+recherche>

BAUDINO, Claudie. *Parity Reform in France: Promises and Pitfalls* [en línia]. França: 2004 [Consulta: 2 de novembre de 2012]. Disponible a: <http://www.psa.ac.uk/journals/pdf/5/2004/Baudino.pdf>>

BBC NEWS SCOTLAND. "More women than men in higher education in Scotland". En *BBC* [en línia]. Escòcia: The BBC, 28 de juliol de 2011 [Consulta: 24 de novembre de 2011]. Disponible a: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-scotland-14325783>>

CAMACHO PEÑAOLOSA, Enriqueta. *Posición de la mujer europea ante el mercado laboral* [en línia]. Espanya: Universitat de Sevilla, 2008 [Consulta: 1 de setembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.uv.es/asepuma/XVI/103.pdf>>

Catalunya. Estatut d'autonomia, 30 de març de 2006 [en línia]. [Consulta: 10 de desembre de 2012]. Disponible a:
<http://www.parlament.cat/activitat/cataleg/Estatut_Consolidat_v3.pdf>

Catalunya. Decret Legislatiu 1/1997, de 31 d'octubre [en línia]. [Consulta: 16 de desembre de 2012]. Disponible a:
<<http://www20.gencat.cat/docs/governacio/Mon%20local/Documents/Arxius/decleg1-97.pdf>>

Catalunya. Llei 6/2002, de 25 d'abril [en línia]. [Consulta: 16 de desembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.gencat.cat/diari/3626/02113082.htm>>

Catalunya. Decret 25/1987, de 29 de gener [en línia]. [Consulta: 16 de desembre de 2012]. Disponible a:
<http://www20.gencat.cat/docs/icdones/institut/docs/norm_decret_25_1987.pdf>

Catalunya. Llei 11/1989, de 10 de juliol [en línia]. [Consulta: 16 de desembre de 2012]. Disponible a:
<http://www20.gencat.cat/docs/icdones/institut/docs/norm_llei_11_1989.pdf>

Catalunya. Llei 5/2008, de 24 d'abril [en línia]. [Consulta: 16 de desembre de 2012]. Disponible a: <<https://www.gencat.cat/diari/5123/08115106.htm>>

CENSER, Jack R.; HUNT, Lynn. "Cahier des Doléances et Réclamations des Femmes". MADAME BB. En *Liberty, Equality, Fraternity. Exploring the French Revolution* [en línia]. París: 1789 [Consulta : 25 d'octubre de 2012]. Disponible a:
<<http://chnm.gmu.edu/revolution/d/630/>>

CENTRE AUDIOVISUEL SIMONE DE BEAUVOIR. "Chronologie des droits des femmes". En *Genrimages. Représentations sexuées dans l'audiovisuel* [en línia]. França: Centre Audiovisuel Simone de Beauvoir, 2010 [Consulta: 7 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.genrimages.org/media/pdf/chronologie.pdf>>

COMISSIONS OBRERES. *El feminisme a cataluna* [en línia]. Catalunya: CCOO, 2006

[Consulta: 10 de desembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.ccooensenyament.net/dona/INFORMA_DONA_06/feminisme_catalunya.pdf>

CONDORCET, Antoine. “Sur l'Admission des Femmes aux Droits de Cité”. *Journal de la Cité de 1789* [en línia]. França: 3 de juliol de 1789, núm. 5 [Consulta: 15 d'octubre de 2012]. Disponible a: <http://files.libertyfund.org/files/1014/0570_Bk.pdf>

CONGRESO DE LOS DIPUTADOS. *Diputados de todas las legislaturas* [en línia]. Espanya: Congrés dels Diputats, 2012 [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Diputados/Historia1977_2008>

CONGRESO DE LOS DIPUTADOS. *Diputadas* [en línia]. Espanya: Congrés dels Diputats, 2012 [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Diputados/Diputadas%20en%20activo>>

CONGRESO DE LOS DIPUTADOS. *Plan para la igualdad entre mujeres y hombres en la administración general del Estado y sus organismos públicos* [en línia]. Espanya: Congrés dels Diputats, 2007 [Consulta: 10 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://sac.csic.es/ccoo/textos/PlanIgualdad%20prop%20admon%20270209.pdf>>

CRAWFORD, Elizabeth. *Women's Suffrage Movement: A Reference Guide, 1866-1928* [en línia]. Primera edició. Gran Bretanya: Routledge, 2001 [Consulta: 26 de novembre de 2012]. “Wigham, Eliza” (pàg. 708) i “Glasgow” (pàg. 245). Disponible a:

<http://books.google.es/books?id=eIzLissZmscC&pg=PA708&lpg=PA708&dq=edinburgh+national+society+for+women%27s+suffrage&source=bl&ots=TLBjWodYuh&sig=1YG8yj6h8JRgS_Vp1Z5_7aX_ZDs&hl=es&sa=X&ei=rbCuUIaPIM-ThgeExoGoCw&redir_esc=y#v=onepage&q=edinburgh%20national%20society%20for%20women's%20suffrage&f=false>

DARCOS, Xavier. *La escuela republicana en Francia: obligatoria, gratuita i laica. La escuela de Jules Ferry, 1880-1905* [en línia]. 1a edició. Saragossa: Pedro Rújula López, 2008 [Consulta: 7 de novembre de 2012]. La obra legislativa y reglamentaria de Jules Ferry en el ámbito de la escuela (pàg. 213). Disponible a:

<http://books.google.es/books?id=NmhnCB9pmxEC&pg=PA213&lpg=PA213&dq=Ley+Camille+S%C3%A9e&source=bl&ots=iIyWCaAcmT&sig=QwZ08VMOAgVtyLUAfWvhzYXdY3Q&hl=es&sa=X&ei=3cmbUOC4CsfRhAfW1YCoAQ&redir_esc=y#v=onepage&q=Ley%20Camille%20S%C3%A9e&f=false>

DEFENSORIA PARA LA IGUALDAD DE MUJERES Y HOMBRES. *Aportaciones de la Defensoría para la igualdad de mujeres y hombres al espacio de reflexión abierto en relacion a esta institución* [en línia]. Espanya: Govern Basc, 19 de novembre de 2009 [Consulta: 2 de setembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.emakunde.euskadi.net/u72-10010/es/contenidos/informacion/publicaciones_informes_ext/es_publicis/adjuntos/Reflexiones%20Defensoria.pdf>

DURÁN LALAGUNA, Paloma. *El voto femenino en España* [en línia]. Espanya: Asamblea de Madrid, 2007 [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.asambleamadrid.es/Resources/Ficheros/Libros/voto%20femenino.pdf>>

Elecciones parlamentarias de Finlandia de 2011 [en línia]. En Wikipedia, 2012

[Consulta: 25 d'agost de 2012]. Disponible a:

<http://es.wikipedia.org/wiki/Elecciones_parlamentarias_de_Finlandia_de_2011>

ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA. “Edith Cresson”. En *Britanica Online Enciclopaedia* [en línia]. 2012. [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/142677/Edith-Cresson>>

EROSKI CONSUMER. “España supera en un 5% la media europea de mujeres con titulación universitaria”. En *Eroski Consumer* [en línia]. Espanya: Fundación Eroski, 23 de juny de 2012 [Consulta: 20 d'agost de 2012]. Disponible a:

<<http://www.consumer.es/web/es/educacion/2012/06/23/210686.php>>

Escòcia. The Equality Act 2010 (Specific Duties)(Scotland) Regulations 2012, 23 de maig de 2012 [en línia]. [Consulta: 30 de novembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.legislation.gov.uk/ssi/2012/162/pdfs/ssi_20120162_en.pdf>

Espanya. Constitució del 1931, 9 de desembre de 1931 [en línia]. [Consulta: 6 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www1.icsi.berkeley.edu/~chema/republica/constitucion.html>>

Espanya. Constitució del 1978, 6 de desembre de 1978 [en línia]. [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.congreso.es/constitucion/ficheros/c78/cons_espa.pdf>

Espanya. Dictamen y proyecto de decreto sobre el arreglo general de la enseñanza pública; presentado a las Cortes por su Comisión de Instrucción Pública y mandados imprimir en orden, 1814 [en línia]. [Consulta: 8 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://mdc.cbuc.cat/cdm/ref/collection/guerraInd/id/3862>>

Espanya. Llei Moyano, 9 de setembre de 1857 [en línia]. Disponible a:

<http://personal.us.es/alporu/historia/ley_moyano_texto.htm>

Female ministers in alphabetical order. Ministers over the years [en línia]. Finlàndia: Valtioneuvosto Statsradet, 2012 [Consulta: 26 d'agost de 2012]. Disponible a:

<http://valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/vuodesta-1917/tulokset/en.jsp?report_id=V5S&selectedCriterion.henkilo_sukupuoli=nainen&primarySort=henkilo.nimi>

Finlàndia. Act on Equality between Women and Men, 1 de gener de 1987. [en línia]. [Consulta: 10 de novembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.unhcr.org/refworld/country,,NATLEGBOD,,FIN,,3ae6b51c0,0.html>>

Finlàndia. Constitució de 1999, 17 de juliol de 1919 [en línia]. [Consulta: 10 de novembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.unhcr.org/refworld/country,,NATLEGBOD,,FIN,,3ae6b53418,0.html>>

FOUNDATION ROBERT SCHUMAN. *Femmes ministres au sein des gouvernements* [En línia]. França: Foundation Robert Schuman, 2012. [Consulta: 9 de novembre de 2012].

Disponible a: <http://www.robert-schuman.eu/doc/femmes_en_europe.pdf>

França. Code civil des français, 21 de març de 1804 [en línia]. [Consulta: 10 de novembre de 2012]. Disponible a:

<<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1061517/f2.image.r=code%20civil%20des%20fran%C3%A7ais.langES>>

França. Constitució del 1946, 27 d'octubre de 1946 [en línia]. [Consulta: 25 d'octubre de 2012]. Disponible a: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/espagnol/es_preambulo_27octubre1946.pdf>

França. Constitució del 1958, 4 d'octubre de 1958 [en línia]. [Consulta: 25 d'octubre de 2012]. Disponible a: <<http://www.assemblee-nationale.fr/espanol/8bb.asp>>

França. Loi Falloux, 15 de març de 1850 [en línia]. [Consulta: 7 de novembre de 2012]. Disponible a: <http://fr.wikisource.org/wiki/Loi_Falloux#Chapitre_V:_des_.C3.A9coles_de_filles>

FREMONT-BARNES, Gregory. *Encyclopedia of the Age of political Revolutions and New Ideologies, 1760-1815* [en línia]. Primera edició. Gran Bretanya: Greenwold Publishing Group, 2007 [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Volume 1, A-L: pàgina 385. "Lacombe, Claire, (1765–c. 1798)". Disponible a: <http://books.google.es/books?id=6_2wkP4j-EsC&pg=PA385&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false>

GARROCHO BURGOS, Francisco Javier. *Educación y modelos de género en europa durante los siglos XIX y principios del XX: "El modelo de Finlandia" y el nacimiento del feminismo europeo* [en línia]. Espanya: Universitat de Sevilla, gener de 2012 [Consulta: 26 d'agost de 2012]. Disponible a: <http://institucional.us.es/revistas/cuestiones/21/art_16.pdf>

GENERALITAT DE CATALUNYA. *El Consell Executiu* [en línia]. Catalunya: Generalitat de Catalunya, 2012 [Consulta: 10 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://www.govern.cat/pres_gov/govern/ca/govern/consell-executiu/index.html>

GISBERT GRIFO, Marina. *Mujer y sociedad: Evolución de la mujer en la sociedad y en el mundo laboral en el siglo XX. Realidad actual de la mujer en España* [en línia]. Espanya: Universitat Internacional Menéndez Pelayo, juny 2007 [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://www.bduimp.es/archivo/conferencias/pdf/08_10027_05_MarinaS.Gisbert_idc43934.pdf>

GONZÁLEZ GADUL, Elena. *La Mujer y la Revolución Francesa* [Power Point en línia]. [Consulta: 25 d'octubre de 2012]. Disponible a: <<http://www.slideshare.net/atenearte/mujer-y-revolucin-francesa>>

GOUGES, Olympe De. *Mirabeu aux Champs-Élysés. Comédie en un Acte et Prose* [en línia]. París: abril de 1791 [Consulta: 10 d'agost de 2012]. Disponible a: <<http://books.google.es/books?id=GNkwHGyiJwEC&printsec=frontcover&dq=olympe>>

[+de+gouges&hl=es&sa=X&ei=A7-iUNqBDIX1sgbemoAI&ved=0CDgQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false>](#)

GOUGES, Olympe De. *Declaration des Droits de la Femme et la Citoyenne* [en línia]. França: setembre de 1791 [Consulta: 10 d'agost de 2012]. Disponible a: <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/femmes/olympe-de-gouges_declaration-des-droits-de-la-femme.asp>

Govern de Catalunya 1980-1984 [en línia]. Viquièdia, 2012 [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Govern_de_Catalunya_1980-1984>

Govern de Catalunya 1984-1988 [en línia]. Viquièdia, 2012 [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Govern_de_Catalunya_1984-1988>

Govern de Catalunya 1988-1992 [en línia]. Viquièdia, 2012 [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Govern_de_Catalunya_1988-1992>

Govern de Catalunya 1992-1995 [en línia]. Viquièdia, 2012 [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Govern_de_Catalunya_1992-1995>

Govern de Catalunya 1995-1999 [en línia]. Viquièdia, 2012 [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Govern_de_Catalunya_1995-1999>

Govern de Catalunya 1999-2003 [en línia]. Viquièdia, 2012 [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Govern_de_Catalunya_1999-2003>

Govern de Catalunya 2003-2006 [en línia]. Viquièdia, 2012 [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Govern_de_Catalunya_2003-2006>

Govern de Catalunya 2006-2010 [en línia]. Viquièdia, 2012 [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Govern_de_Catalunya_2006-2010>

GRUP ENCICLOPÈDIA CATALANA. “Feminisme”. En l’*Enciclopèdia* [en línia]. Espanya: Grup Enciclopèdia Catalana, 2012 [Consulta: 16 de desembre de 2012]. Disponible a: http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0108507#1aec6f04afeaa5b98604aa76df1c13c3e>

GRUP ENCICLOPÈDIA CATALANA. “Napoleó III”. En l’*Enciclopèdia* [en línia]. Espanya: Grup Enciclopèdia Catalana, 2012 [Consulta: 26 d’octubre de 2012]. Disponible a: http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0045392&BATE=Napole%25C3%25B3%2520III>

HEATH, William; WINTHER, Prenille. “El mercado de trabajo”. En *La política social en Finlàndia: visión de conjunto* [en línia]. Finlàndia: Parlament Europeu, octubre de 1996. [Consulta: 29 d’agost de 2012]. Disponible a: http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/soci/w9/default_es.htm#2>

HISTORY LEARNING SITE. “The 1918 Representation of People Act”. En *The Role of Women 1900 to 1945* [en línia]. Regne Unit: History Learning Site, 2002 [Consulta: 25 de novembre de 2012]. Disponible a: http://www.historylearningsite.co.uk/1918_representation_of_the_peopl.htm%20act%201918>

HISTORY LEARNING SITE. “The Suffragettes”. En *Great Britain 1700 to 1900* [en línia]. Regne Unit: History Learning Site, 2002 [Consulta: 20 de novembre de 2012]. Disponible a: <http://www.historylearningsite.co.uk/suffregettes.htm>>

INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *Les Jornades Catalanes de la Dona* [en línia]. Catalunya: Generalitat de Catalunya, 2011 [Consulta: 16 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones/menuitem.4b491b5fa301c8a439a72641b0c0e1a0/?vgnextoid=60ef25f567f5f110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=60ef25f567f5f110VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>>

INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *V Pla d’acció i desenvolupament de les polítiques de dones a Catalunya (2005-2007)* [en línia]. Catalunya: Generalitat de Catalunya, 2005 [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a: http://www20.gencat.cat/docs/icdones/serveis/docs/publicacions_eines02.pdf>

INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. *Pla de polítiques de dones del govern de la Generalitat de Catalunya 2008-2011* [en línia]. Catalunya: Generalitat de Catalunya. 2008 [Consulta: 16 de desembre de 2012]. Disponible a:

<http://www20.gencat.cat/docs/icdones/serveis/docs/publicacions_eines12.pdf>

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *La presència de la dona en el mercat de treball* [en línia]. Catalunya: IDESCAT, 2012 [Consulta: 17 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.idescat.cat/dequavi/?TC=444&V0=5&V1=1&VA=2011&x=9&y=3>>

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. “Democràcia”. En *Diccionari de la llengua catalana*. Segona edició [en línia]. Espanya: Institut d'Estudis Catalans, 2012 [Consulta: 9 de novembre de 2012]. Disponible a:

<<http://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=democr%E0cia&operEntrada=0>>

INSTITUT NATIONAL DE LA STATISTIQUE ET DES ÉTUDES ÉCONOMIQUES. *Étudiants des universités par discipline et par cursus selon le sexe* [en línia]. França: Institut national de la statistique et des études économiques, 2012 [Consulta: 7 de novembre de 2012]. Disponible a: http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?ref_id=natnon07136

INSTITUT NATIONAL DE LA STATISTIQUE ET DES ÉTUDES ÉCONOMIQUES. *Population active* [en línia]. França: Institut national de la statistique et des études économiques, 2011 [Consulta: 7 de novembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=T11F041>

INSTITUTE OF EDUCATION. *Institut of Education Archives Subject Guide No. 7 Women and Education* [en línia]. Regne Unit: Universiti of London, 2008 [Consulta: 2 de desembre de 2012]. Disponible a:

<[http://www.ioe.ac.uk/services/documents/SG7_Women_and_education_web_\(Oct_2009\).pdf](http://www.ioe.ac.uk/services/documents/SG7_Women_and_education_web_(Oct_2009).pdf)>

INSTITUTO DE LA MUJER DE CASTILLA-LA MANCHA. *La iugaldad efectiva de mujeres y hombres. Políticas públicas de igualdad* [en línia]. Espanya: Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha, 2009 [Consulta: 7 de desembre de 2012]. Disponible a:

<http://empleopublico.jccm.es/empleopublico/c/document_library/get_file?uuid=7714123e-3867-4caf-a339-febdd2cd1b52&groupId=10129>

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA. “Población de 16 y más años por sexo, grupos de edad y relación con la vida económica”. En *Encuesta de Población Activa* [en línia]. Espanya: INE, 2012 [Consulta: 7 de desembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=/t22/e308/meto_02/pae/px/&file=pcaxis>

INTER-PARLAMENTARY UNION. *Women in politics* [en línia]. Suïssa: Inter-Parliamentary Union, 2005. [Consulta: 9 de novembre de 2012]. Pàgines 1-4. Disponible a:

<http://www.ipu.org/PDF/publications/wmn45-05_en.pdf>

JUSTER, Neal. “Women in the University”. En *The University of Glasgow Story* [en línia]. Escòcia: University of Glasgow, 2007 [Consulta: 20 de novembre de 2012].

Disponible a: <<http://www.universitystory.gla.ac.uk/women/>>

KNOX, W.W. *The History of Scottish People, Patterns of Employment in Scotland* [en línia]. Escòcia: SCRAN, 2007 [Consulta: 25 de novembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.scran.ac.uk/scotland/pdf/SP2_2Employment.pdf>

KNOX, W.W. *The History of Scottish People, The Scottish Educational System 1840-1940* [en línia]. Escòcia: SCRAN, 2007 [Consulta: 25 de novembre de 2012].

Disponible a: <http://www.scran.ac.uk/scotland/pdf/SP2_1Education.pdf>

KORPELA, Salla. *El Parlamento finlandés, pionero de la igualdad*. En *This is Finland* [en línia]. Finlàndia: Consell de Promoció de Finlàndia, abril de 2006, desembre de 2011. [Consulta: 25 d'agost de 2012]. Disponible a:

<<http://finland.fi/Public/default.aspx?contentid=192146&nodeid=41805&culture=es-ES>>

LAORDEN, Ángeles; GIMÉNEZ, Pilar. “La mujer en la universidad española”. En *Revista de Sociología* [en línia]. Espanya: Revista de Sociología, 1978 [Consulta: 8 de desembre de 2012] Núm. 9 (pàg 73-88). Disponible a:

<<http://ddd.uab.cat/pub/papers/02102862n9/02102862n9p73.pdf>>

LINDÍN, Carles. “Dolors Monserdà: primera escriptora catalana feminista?”. En *La capa digital: edició, ensenyament, llengua i literatura* [en línia]. Catalunya: Carles Lindín, 2 de febrer de 2011 [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.lindin.cat/2011/02/02/dolors-monserda-primera-escriptora-feminista/>>

Liste de femmes ministres françaises [en línia]. Wikipedia, novembre de 2012.

[Consulta: 2 de novembre de 2012]. Disponible a:

<http://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_de_femmes_ministres_fran%C3%A7aises>

LOZANO, Carles. *Diputats del Parlament de Catalunya 1932-2012* [en línia]. Catalunya:

Història Electoral, 2012 [Consulta: 10 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.historiaelectoral.com/acatalunyad.html>>

MAINGUENÉ, Alice. *Femmes et homes en début de carrière* [en línia]. França: Institut

national de la statistique et des études économiques, febrer del 2010 [Consulta: 7 de

novembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=ip1284#sommaire>

MCMILLAN, J. "Feminism 1880-1919". En *Enfranchising Women: The Politics of*

Women's Suffrage in Europe 1789-1945 [en línia]. Escòcia: Universitat de Glasgow,

2004 [Consulta: 20 de novembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.keele.ac.uk/history/currentundergraduates/tltp/SUFFRAGE/COREDOCS/COREDOC1.HTM#fem1880>>

MOLINÉ ESCALONA, Miguel. *El voto femenino en España* [en línia]. Espanya: 2011

[Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.almendron.com/artehistoria/historia-de-espana/edad-contemporanea/el-voto-femenino-en-espana/primeros-pasos-1900-1931/>>

MONTAGUT CONTRERAS, Eduardo. "La Revolución Francesa. Etta-Palm D'Aelders". En *Contemporánea* [en línia]. 27 de juny de 2012 [Consulta: 26 d'octubre de 2012].

Disponible a: <<http://eduardo-montagut.blogspot.com.es/2012/06/la-revolucion-francesa-etta-palm.html>>

MOON, S. Joan. "Women's Rights in France". En *Encyclopedia of the 1848 Revolutions*

[en línia]. 28 de setembre de 2004 [Consulta: 15 d'octubre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.ohio.edu/chastain/rz/womrgt.htm>>

MORENO, Gloria. "Islandia, Noruega, Finlandia y Suecia, los países mas igualitarios del planeta". En *La Vanguardia* [en línia]. Espanya: La Vanguardia, 8 de març de 2011

[Consulta: 25 d'agost de 2012]. Disponible a:

<<http://www.lavanguardia.com/vida/20110308/54123087915/islandia-noruega-finlandia-y-suecia-los-paises-mas-igualitarios-del-planeta.html>>

NATIONAL LIBRARY OF SCOTLAND. *Scotland and the slave trade* [en línia]. Escòcia: National Libraroy of Scotland, 2012 [Consulta: 20 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.nls.uk/collections/topics/slavery>>

NAVARRO GARZÓN, Micaela. *Políticas de igualdad* [en línia]. Espanya [Consulta: 6 de desembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.mujiereenred.net/IMG/pdf/micaela.pdf>>

Nykyset kansedustajat [en línia]. Finlàndia: Suomen Eduskunta, 2012 [Consulta: 25 d'agost de 2012]. Disponible a: <[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hex3000.sh?LAJITNIMI=\\$](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hex3000.sh?LAJITNIMI=$)>

OCAÑA, Juan Carlos. "Sufragismo y Feminismo: la Lucha por los Derechos de la Mujer, 1789 – 1945". En *Historiasiglo20.org* [en línia]. Alcorcón: 2003 [Consulta: 25 d'octubre de 2012]. Disponible a: <<http://www.historiasiglo20.org/sufragismo/index.htm>>

ORGANITZACIÓ DE LES NACIONS UNIDES. *Declaración y plataforma de Acción de Beijing* [en línia]. EUA: Organització de les Nacions Unides, 1995. [Consulta: 25 d'octubre de 2012]. Disponible a: <<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20S.pdf>>

ORTIZ DE ZÁRATE, Roberto. *Gobiernos de España* [en línia]. Espanya: 2012 [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.terra.es/personal/mothman/spain3.htm>>

PARLAMENT DE CATALUNYA. *El Parlament de Catalunya* [en línia]. Catalunya: Parlament de Catalunya, 2012 [Consulta: 10 de desembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.parlament.cat/web/parlament/historia/parlament>>

PARLAMENT DE CATALUNYA. *La dona al Parlament de Catalunya* [en línia]. Catalunya: Parlament de Catalunya, novembre de 2012 [Consulta: 10 de desembre de 2012]. Disponible a: <http://www.parlament.cat/porteso/rec_doc/Dona_al_Parlament.pdf>

PARLAMENT DE CATALUNYA. *La dona* [en línia]. Catalunya: Parlament de Catalunya, desembre de 2012 [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.parlament.cat/porteso/rec_doc/Iniciatives_dona.pdf>

PEOPLE'S DAILY ONLINE. "Record number of women elected into Finnis parliament". En People's Daily Online [En línia]. Xina: Abril de 2011 [Consulta: 25 d'agost de 2012].

Disponible a: <<http://english.peopledaily.com.cn/90001/90777/90853/7355540.html>>

Petición de las mujeres del Tercer Estado al Rey [en línia]. França: 1789 [Consulta: 25 d'octubre de 2012]. Disponible a: <<http://rolmujer-revolucionfrancesa.blogspot.com.es/2010/10/peticion-de-las-mujeres-del-tercer.html>>

PLAZA, A.M. "Cien años de igualdad en la Universidad". En *Noticias Rtve* [en línia].

Espanya: RTVE, 2012 [Consulta: 7 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.rtve.es/noticias/dia-internacional-mujer/universidad/>>

RAEVAARA, Eeva; TASKINEN, Susanna. "Las Mujeres, la Política y los Criterios de Igualdad". En *Las Mujeres en la Unión Europea* [en línia]. [Consulta: 5 d'agost de 2012]. Disponible a: <<http://www.helsinki.fi/science/xantippa/wes/wes25.html>>

Regne Unit de la Gran Bretanya. Representation of the People Act, 1918, 6 de febrer de 1918 [en línia]. [Consulta: 19 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://owain.vaughan.com/1918c64/>>

Regne Unit de la Gran Bretanya. Equality Act 2010, 2010 [en línia]. [Consulta: 20 de novembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/pdfs/ukpga_20100015_en.pdf>

ROUDINESCO, Élisabeth. "Théroigne de Méricourt, Anne-Josèphe Therwagne dit (1762 – 1817)". En *l'Encyclopædia Universalis* [en línia]. França: Encyclopædia Universalis France, 2012 [Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.universalis.fr/encyclopedia/anne-josephe-theroigne-de-mericourt/>>

SAZBÓN, José. *Cuatro Mujeres en la Revolución Francesa* [en línia]. BURCÚA, JOSÉ EMILIO; KWIATKOWSKI, NICOLÁS. Primera edició. Buenos Aires: Biblos, 2007

[Consulta: 26 d'octubre de 2012]. Disponible a:

<http://books.google.es/books?id=kxylNKARKD4C&printsec=frontcover&source=gb_s_similarbooks_r&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false>

SCOTTISH ARCHIVE NETWORK. “Women’s sufrage in Scotland”. En *Scan Education* [en línia]. Escòcia: The Scottish Archive Network, 2009 [Consulta: 21 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scan.org.uk/education/suffrage/index.html>>

SCOTTISH GOVERNMENT. *History of devolution* [en línia]. Escòcia: The Scottish Government, 26 de juny de 2012 [Consulta: 16 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scotland.gov.uk/About/Factfile/18060/11550>>

SCOTTISH GOVERNMENT. “Women and Men in Scotland: Key Statistics”. En *People and Society* [en línia]. Escòcia: The Scottish Government, 2007 [Consulta: 20 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scotland.gov.uk/Topics/People/Equality/18500/StatisticsWomenMenScot>>

SCOTTISH GOVERNMENT. “Chapter Two Participation in Political and Public life”. En *A Gender Audit of Statistics: Comparing the Position of Women and Men in Scotland* [en línia]. Escòcia: The Scottish Government, 2007 [Consulta: 27 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scotland.gov.uk/Publications/2007/03/27104103/6>>

SCOTTISH GOVERNMENT. “Chapter Three Education and Training”. En *A Gender Audit of Statistics: Comparing the Position of Women and Men in Scotland* [en línia]. Escòcia: The Scottish Government, 2007 [Consulta: 27 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scotland.gov.uk/Publications/2007/03/27104103/7>>

SCOTTISH GOVERNMENT. “Chapter Four The Labour Market”. En *A Gender Audit of Statistics: Comparing the Position of Women and Men in Scotland* [en línia]. Escòcia: The Scottish Government, 2007 [Consulta: 27 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scotland.gov.uk/Publications/2007/03/27104103/8>>

SCOTTISH GOVERNMENT. “Lifelong Learning”. En *High Level Summary of Equality Statistics: Key Trends for Scotland 2006* [en línia]. Escòcia: The Scottish Government, 2006 [Consulta: 19 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scotland.gov.uk/Publications/2006/11/20102424/7>>

SCOTTISH PARLIAMENT. *The Scottish Parliament – The past and the present* [en línia]. Escòcia: The Scottish Parliament, 2011 [Consulta: 20 de novembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.scottish.parliament.uk/EducationandCommunityPartnershipsresources/SP_Timeline_English.pdf>

SCOTTISH PARLIAMENT. “Session 1 (May 1999-2 April 2003)”. En *Previous MSPs* [en línia]. Escòcia: The Scottish Parliament, 2012 [Consulta: 23 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scottish.parliament.uk/msps/24067.aspx>>

SCOTTISH PARLIAMENT. “Session 2 (May 2003-2 April 2007)”. En *Previous MSPs* [en línia]. Escòcia: The Scottish Parliament, 2012 [Consulta: 23 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scottish.parliament.uk/msps/24068.aspx>>

SCOTTISH PARLIAMENT. “Session 3 (May 2007-2 March 2011)”. En *Previous MSPs* [en línia]. Escòcia: The Scottish Parliament, 2012 [Consulta: 23 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scottish.parliament.uk/msps/24069.aspx>>

SCOTTISH PARLIAMENT. “Current MSPs”. En *MSPs* [en línia]. Escòcia: The Scottish Parliament, 2012 [Consulta: 23 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scottish.parliament.uk/msps/177.aspx>>

SCOTTISH PARLIAMENT. “Devolved and reserved matters explained”. En *How the Parliament Works* [en línia]. Escòcia: The Scottish Parliament, 2012 [Consulta: 18 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.scottish.parliament.uk/visitandlearn/25488.aspx>>

SOCIAL INNOVATION FOUND. “Overview of Gender Equality Issues in Finland”. En *Gender Equality Creates Democracy* [en línia]. Lituània: Social Innovation Found, 2006 [Consulta: 26 d'agost de 2012]. Disponible a: <<http://www.gender-equality.webinfo.lt/results/finland.htm>>

Scottish Parliament general election, 1999 [en línia]. Wikipedia, 2012 [Consulta: 23 de novembre de 2012]. Disponible a: <http://en.wikipedia.org/wiki/Scottish_Parliament_election,_1999>

SCOTTISH WOMEN’S CONVENTION. *About Us* [en línia]. Escòcia: Scottish Women’s Convention, 2012 [Consulta: 17 de novembre de 2012]. Disponible a: <http://www.scottishwomensconvention.org/about_us>

SOLE ROMELO, Gloria. *Asociación nacional de mujeres españolas (ANME)* [en línia]. Espanya: Junta de Castilla y León, 2010 [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.artehistoria.jcyl.es/v2/contextos/12920.htm>>

SOLÉ ROMEO, Gloria. *El feminismo en España* [en línia]. Espanya: Junta de Castilla y León, 2010 [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.artehistoria.jcyl.es/v2/contextos/12914.htm>>

SUOMEN EDUSKUNTA. “Suffrage for Women”. En *Women Members of Finland’s Parliament* [en línia]. Finlàndia: Suomen Eduskunta, març de 2006 [Consulta: 25 d’agost de 2012]. Disponible a:

<<http://www.eduskunta.fi/efakta/opas/tiedotus/naisede.htm>>

TELEVISIÓ DE CATALUNYA. “La dona abans i després de la Guerra Civil”. En *Històries de Catalunya* [en línia]. Catalunya: Televisió de Catalunya, 2009 [Consulta: 17 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.tv3.cat/historiesdecatalunya/cronologia/cron169043386.htm>>

TIANO FERRER, Alejandro. *Educación obligatoria, asistencia escolar y trabajo infantil en España en el primer tercio del siglo XX* [en línia]. Madrid [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a:

<http://gredos.usal.es/jspui/bitstream/10366/79434/1/Educacion_obligatoria_asistencia_escola.pdf>

TIKHONOV SIGRIST, Natalia. *Historie de l’éducation* [en línia]. 1a edició. Suïssa: 2009. [Consulta: 7 de novembre de 2012]. “Les femmes et l’université en France, 1860-1914” (pàgs. 53-70). Disponible a: <<http://www.cairn.info/revue-histoire-de-l-education-2009-2-page-53.htm>>

TODD, Jannet. “Mary Wollstonecraft: A ‘Speculative and Dissentig Spirit’”. En *BBC History* [en línia]. Regne Unit: BBC, febrer de 2011 [Consulta: 20 de novembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.bbc.co.uk/history/british/empire_seapower/wollstonecraft_01.shtml>

UNIÓ GENERAL DE TREBALLADORS. *El empleo de las mujeres en cifras. Día internacional de la mujer trabajadora* [en línia]. Espanya: UGT, 8 de març de 2012 [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.ugt.es/actualidad/2012/marzo/Informe%20de%20marzo%202012%20EL%20EMPLEO%20DE%20LAS%20MUJERES%20EN%20CIFRAS.pdf>>

UNIÓN GENERAL DE TREBALLADORS. “En conciliación España está a la cola de Europa”.

En *Federación de Servicios* [en línia]. Espanya: UGT, 26 de novembre de 2012

[Consulta: 6 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.fesugt.es/noticias/20121126-en-conciliacion-espana-esta-a-la-cola-de-europa/>>

UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE. *Members of national parliament by sex* [en línia]. [Consulta: 9 de novembre de 2012]. Disponible a:

<http://w3.unece.org/pxweb/dialog/varval.asp?ma=001_GEPDNatParliament_r&path=../database/STAT/30-GE/05-PublicAnddecision/&lang=1&ti=Members+of+national+parliament+by+sex>

UNIVERSITAT DE BARCELONA. “El feminismo nacionalista”. En *Temario de Ciudadania* [en línia]. Catalunya: Universitat de Barcelona [Consulta: 15 de desembre de 2012].

Disponible a:

<<http://www.ub.edu/ciudadania/hipertexto/evolucion/introduccion/Suf12.htm>>

UNIVERSITAT DE BARCELONA. “Carme Karr Alfonsetti (1865-1943)”. En *Temario de Ciudadania* [en línia]. Catalunya: Universitat de Barcelona [Consulta: 15 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://www.ub.edu/ciudadania/hipertexto/evolucion/introduccion/EduKarr.htm>>

UNIVERSITY OF GLASGOW. “Women in the University”. En *The University of Glasgow Story* [en línia]. Escòcia: University of Glasgow, 2007 [Consulta: 20 de novembre de 2012]. Disponible a: <<http://www.universitystory.gla.ac.uk/women-background/>>

VANOVERMEIR, Solveing. *Regards sur la parité* [en línia]. França: Instiut national de la statistique et des études économiques, març de 2009 [Consulta: 10 de novembre de 2012]. Disponible a: <http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=ip1226>

VINUESA TEJERO, M. Lourdes. *Mujeres y política: un binomio con baja representación* [en línia]. Espanya: Universidad Complutense de Madrid, 2008 [Consulta: 5 de desembre de 2012]. Disponible a:

<<http://grupo.us.es/grehcco/ambitos20/07vinuesa.pdf>>

VISSER, Mirella. “First Female Government A Fact”. En *Editorial May 2007* [en línia].. França: European Women’s Network, maig de 2007 [Consulta: 27 d’agost de 2012]. Disponible a: <http://www.europeanpwn.net/index.php?article_id=116>

WORLD ECONOMIC FORUM. *The Global Gender Gap Report 2011* [en línia]. 2011 [Consulta: 1 de setembre de 2012]. Disponible a: <<http://reports.weforum.org/global-gender-gap-2011/>>